TAŞOVA ŞEHİT BEKİR ÖZDEMİR
ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

DİNLER TARİHİ

YAZARLAR

Doç. Dr. Ali Osman KURT
Doç. Dr. Dursun Ali AYKIT

EDİTÖR

Hasan ÖZARSLAN

TÜRKÇE

Ahmet POLAT

GÖRSEL TASARIM

Özge ERGENEL

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI

Hasan TOPAL

REHBERLİK UZMANI

Esra DEMİR

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

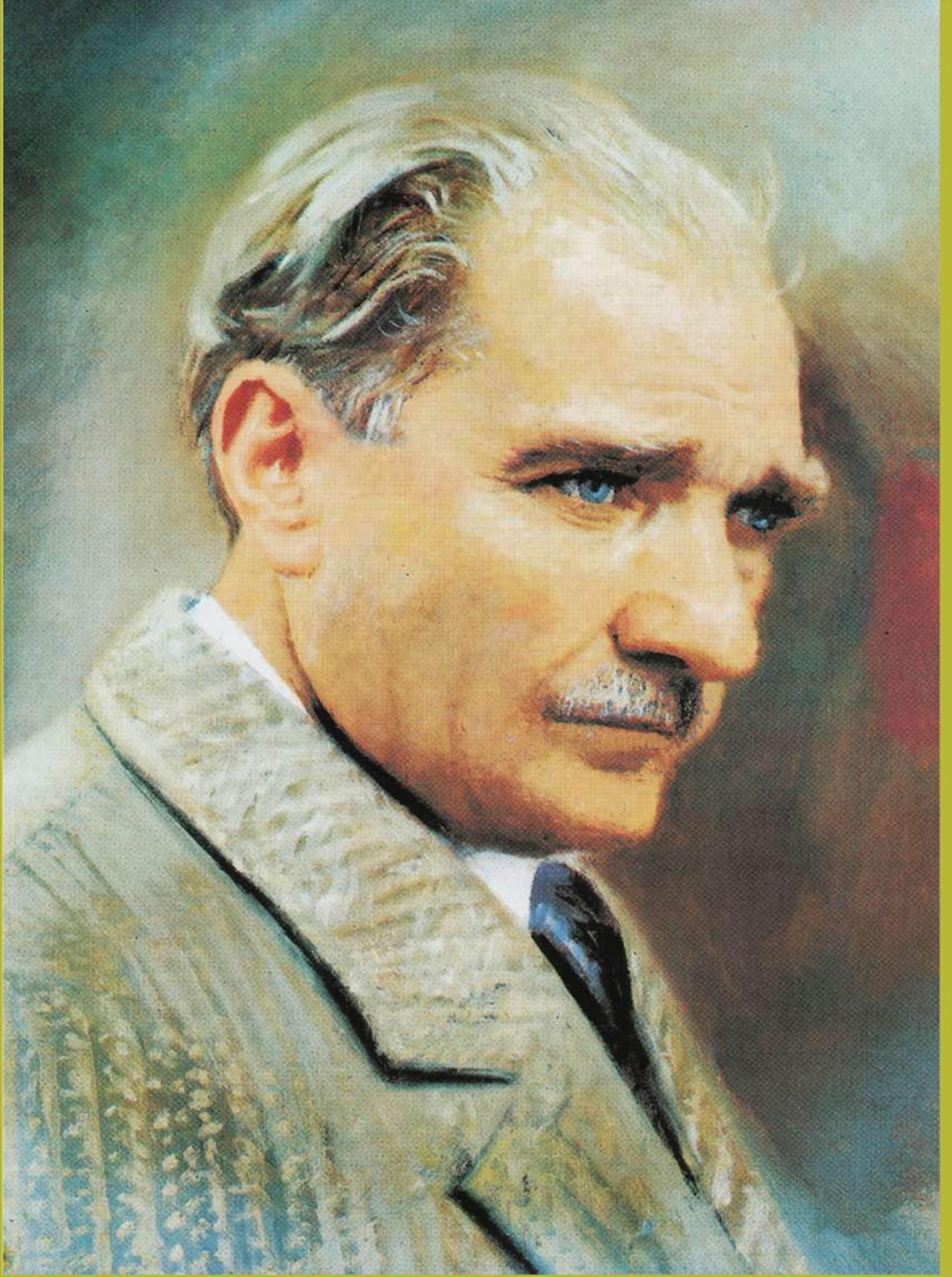
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

KISALTMALAR

b.	: bin
bk.	: bakınız
C	: cilt
c.c	: celle celalühü
çev.	: çeviren
ed.	: editör
Hz.	: Hazreti
JASSS	: The Journal of Academic Social Science Studies
km	: kilometre
md.	: madde
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
ö.	: ölüm tarihi
s.	: sayfa
s.a.v.	: sallallahu aleyhi ve selem
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yy	: yüzyıl

İÇİNDEKİLER

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ünite başlığı

Ünite Kapağı

Hazırlık soruları

Ünite başlığı

Etkinlik kutusu

Konu metni

Sayfa numarası

Bazı ayetlerin orjinal metinleri verilmiştir.

Değerlendirme soruları:
(Açık uçlu
Çoktan seçmeli
Boşluk doldurma
Doğru/Yanlış)

ORGANİZASYON ŞEMASI

1. ÜNİTE
DİNLER TARİHİNE GİRİŞ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinin “din” maddesini inceleyiniz.
2. Kur’an-ı Kerim’de din kelimesinin hangi anlamlarda kullanıldığını araştırınız.
3. Diğer dinler hakkında bilgi sahibi olmanın faydalarını araştırınız.
4. Dinin insan hayatındaki önemini araştırınız.
5. Dinlerin yayıldığı bölgeleri dünya haritası üzerinde inceleyiniz.

1. Dinin Tanımı

BİLGİ KUTUSU

Din, Kur'an-ı Kerim'de anlam alanı en geniş kavramdır. Kur'an'da "*millet, ümmet, şeriat, fıtrat, hanîf ve İslam*" kelimeleri de doğrudan din anlam alanına giren kelimelerdir.

(İsmail Çalışkan, Kur'an'da Din Kavramı, s. 85 vd.)

Dinin şimdiye kadar birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar, dine bakış açısına göre farklılık göstermektedir. Din tanımındaki çeşitlilik, hem dinin kendi yapısından hem de tanım yapanların dine yaklaşım farklılığından kaynaklanmaktadır. Bir dine bağlı olanlar, dini kendi inançları açısından tanımlamışlardır. Dine inceleme konusu olarak bakanlar ise elde ettikleri verilere göre dinin bir tanımını yapmışlardır.[1]

Din tanımlarının ortak noktası, zihnen varlığı kabul edilen üstün güce veya güçlere karşı duyulan kalbî bağlılık ve teslimiyet duygusu ile bu kabulün gerektirdiği davranışların (ibadetler) ifasıdır.[2]

Kur'an-ı Kerim'de Din Kavramı

Arapça'da din kelimesi, yaratıcının emir ve hâkimiyeti, kulun itaat ve teslimiyetine dayalı karşılıklı ilişkiyi ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de din kelimesi, doksan beş yerde çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır.

Kur'an'da "**Allah katında din, İslam'dır.**"[3] denilerek, Allah'ın (c.c.) inanan insanlara öngördüğü dinin İslam olduğuna işaret edilir. Bir başka yerde ise "**Kim İslam'dan başka bir din seçerse, bu ondan kabul edilmeyecektir.**"[4] denilerek, İslam'ın dışındaki dinlerin varlığından da bahsedilir.[5] Böylece Kur'an'da din kavramıyla özel anlamda İslam, genel anlamda ise bütün dinler kastedilir. Buna göre Kur'an'da din iki çeşittir. Biri mutlak din (*objektif*), diğeri ise değişken (*sübjektif*) dindir.

BİLİYOR MUYDUNUZ?

Kur'an-ı Kerim'de *din* kelimesinin çoğulu olan *edyân/el-edyân* hiç geçmemektedir.

Mutlak din, Kur'an'ın Allah'a (c.c.) izafe ettiği, bütün peygamberlerin getirdiği, esas ve ilkeleri belli olup zaman ve mekâna göre özünde değişiklik olmayan dindir. Mutlak dini anlatan ed-dîn kavramı, Allah'ın (c.c.) tarih boyu gönderdiği din olan İslam'ı ifade eder. Başka bir ifadeyle Kur'an'da "İnsanlığın evrensel ve daimi dini" olarak İslam anlatılır. Değişken din ise insanların algılayışına ve belirlemesine göre yaşama geçirilmiş ve kişi ve toplumlara göre değişkenlik gösteren dindir. Bu dinler, ister Allah'tan (c.c.) gelip insanların anlayışlarına göre dönüştürülmüş olsun, isterse bizzat insanın kendisi tarafından düzenlenmiş olsun aynı kategoride değerlendirilir.[6]

1 Baki Adam, Dinler Tarihi El Kitabı, s. 41.
2 Ömer Faruk Harman, "İslam: Vahiy Geleneği İçinde İslam", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 3.
3 Âl-i İmrân suresi, 19. ayet.
4 Âl-i İmrân suresi, 85. ayet.
5 Şinasi Gündüz, "Giriş", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 19.
6 İsmail Çalışkan, Kur'an'da Din Kavramı, s. 69, 74-75.

Kur'an-ı Kerim'de Din Kelimesinin Çeşitli Anlamları	
Örf ve âdet	• "Firavun dedi ki: 'Bırakın Musa'yı öldüreyim de, Rabbine yalvarsın bakalım. Çünkü ben onun sizin dininizi değiştireceğinden yahut yeryüzünde fesat çıkaracağından korkuyorum." *(Mü'min suresi, 26. ayet.)*
Hesap ve ceza günü	• "Allah hesap gününün (ahiretin) malikidir." *(Fatiha suresi, 4. ayet.)*
Kanun ve kurallar	• "...(Yusuf) Kralın dinine göre kardeşini yanında alıkoyamazdı. Meğerki Allah dilemiş olsun." *(Yusuf suresi 76. ayet)*
Kulluk, itaat	• "(Müşrikler) gemiye bindikleri zaman dinîi yalnız Allah'a özgü kılarak ona yalvarırlar. Fakat Allah onları karaya çıkarınca hemen ona ortak koşarlar." *(Ankebut suresi, 65. ayet.)*
İnanç ve ibadet	• "(Müşrikler) gemiye bindikleri zaman dini yalnız Allah'a özgü kılarak ona yalvarırlar. Fakat Allah onları karaya çıkarınca hemen ona ortak koşarlar." *(Ankebut suresi, 65. ayet.)*
Sorumluluk	• "Allah, sizin için dinde zorluk yaratmadı..." *(Hac suresi, 78. ayet.)*

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de mutlak dinî (İslam'ı) anlatan *ed-dîn* kavramı, *ed-dînu'l-kayyım, dînu'l-kayyıme, ed-dînu'l-hâlis, dînu'l-hakk ve dînullah* gibi kavramlarla da ifade edilir.

BİLİYOR MUYDUNUZ?

Kur'an-ı Kerim'de dinler değil, din mensupları ve onların İslam'a (ed-Dîn) göre konumları anlatılır. Yani Kur'an'da Yahudilik, Hristiyanlık, Sabiîlik ve Mecusilik kavramları "din" olarak yer almaz; Ehl-i kitap, İsrailoğulları, Yahudi, Nasara (Hristiyan), Mecusi ve Sabiiler kavramları dinî grup ve toplulukları ifade etmek üzere kullanılır.

Kur'an-ı Kerim'de İslam dışındaki dinler,[7] hatta Mekkeli müşriklerin inançları[8] bile din olarak adlandırılır. Fakat dinsizlik gibi bir kavramdan veya anlayıştan Kur'an'da hiç söz edilmez. Buradan yeryüzünde dinsiz bir toplumun bulunmadığı veya dinsiz olmanın insanın doğasına aykırı olduğu sonucu çıkarılabilir.

İslam Âlimlerinin Din Tanımları

İlk dönem Müslüman âlimler dinin tarifini, Kur'an-ı Kerim ve İslam inançlarını göz önünde bulundurarak yapmışlardır. Buna göre din, ilahî kaynaklı, aklı ve özgür iradeyi esas alan ve insanları hayır olana yönelten bir ilâhî sistem olarak tanımlanmıştır.

BİLGİ KUTUSU

Müslüman âlimlerin dinî tanımlarken üç hususu göz önünde bulundurdukları görülür:

1. Dinin kaynağı Allah'tır,
2. Din, vahiy kaynaklıdır,
3. Dinin dünya ve ahirete ilişkin yönü vardır.

7 Bk. Fetih suresi, 28. ayet.
8 Bk. Kafirûn suresi, 6. ayet.

ARAŞTIRALIM

“**Allah katında din, İslam’dır.**” *(Âl-i İmrân suresi, 19. ayet.)* ve “**Kim İslam’dan başka bir din seçerse, bu ondan kabul edilmeyecektir.**” *(Âl-i İmrân suresi, 85. ayet.)*

Ayetlerinin tefsirlerde nasıl yorumlandığını araştırınız.

Çağdaş dönem Müslüman âlimler ise din tanımlarında giderek toplumsal yöne daha fazla ağırlık vermişlerdir. Önceleri Allah’ın (c.c.) düzenlediği *iman* ve *amelden* oluşan bir sistem olarak görülen din, çerçevesi genişletilerek hayatın bütün alanlarını kapsayacak şekilde tanımlanmıştır.

İslam Geleneğinde Din Tanımları	
Cürcânî	• Din, akıl sahiplerini Peygamberin bildirdiği şeyleri kabule çağıran ilâhî bir düzenlemedir.
Tahanevî	• Din, akıl sahiplerini kendi iradeleriyle halde salaha, ahirette felaha sevk eder.
Muhammed İkbal	• Din, inanç olarak içtenlikle kabul edildiği ve tam manasıyla kavrandığı takdirde, karakter ve kişiliği büsbütün değiştirebilecek güçte bir genel hakikatler sistemidir.
İsmail Çalışkan	• Din, insanın doğal yapısındaki derinliğinden gelen bağlanma ve yüceltme duygusunun zorunlu bir şekilde yaşama yansıyarak, bağlanmanın imana, yüceltmenin eyleme dönüşmesidir. *(İsmail Çalışkan, Kur’an’da Din Kavramı, s. 34-39, 226.)*

HATIRLATMA

Batı’daki din tanımlarında, genellikle dinin kamusal alandan el çektirilmesi eğilimi gözlenirken; İslam dünyasındaki din tanımlarında toplumsal yöne daha fazla ağırlık verildiği görülmektedir. Bunun sebebi Batı’da din, sevgi ve inanca indirgenerek vicdanlarda yaşanan; İslam dünyasında ise hayatın bütününü içine alan bir olgu olarak görülmesindendir.

Batılı Din Bilimcilerin Din Tanımları

Batı’da farklı disiplinlere mensup birçok bilim adamı din tanımı yapmıştır. Her bilim adamı dini, kendi çalışma disiplinine göre tanımlamıştır. Bu tanımlar, büyük ölçüde dinin, teolojik, ahlaki, felsefi, psikolojik ve sosyolojik olarak bir yönüne vurgu yapar. Dinî yalnızca bir yönüyle ele alan bu tanımlar, dinin gerçek yapısını ortaya koymakta yetersizdir.

Din bilimcilerinin yaptığı din tanımlarında, kutsal kavramı, inanç, zihni meleke, mutlak itaat duygusu, arzu, toplumsal değerler bilinci, yüce varlık ve Tanrı fikri gibi hususlar ön plana çıkar.

Batı'da Çeşitli Disiplinlere Göre Yapılan Din Tanımları[9]	
Teolojik Tanımlar	• Din, Tanrı'ya imandır. • Din, manevi varlıklara imandır.
Ahlaki Tanımlar	• Din, iyi bir hayata götüren vesiledir. • Din, duyguyla karışık ahlaktır.
Felsefi Tanımlar	• Din, sonsuz bir ilgidir. • Din, beşeri bir yansıtmadır.
Psikolojik Tanımlar	• Din, derin manevi tecrübenin bir türüdür. • Din, takıntısal bir nevrozdur.
Sosyolojik Tanımlar	• Din, değerlerin muhafazasıdır. • Din, halkın afyonudur.
Batılı Din Bilimcilerinin Yaptığı Din Tanımları[10]	
Max Müller (Maks Müler)	• Din, insanın sonsuzu kavramasını sağlayan, akıl ve mantığa tabi olmayan zihnî bir meleke veya yetenektir.
Rudolf Otto (Rudolf Otto)	• Din, insanın kutsal saydığı şeylerle olan ilişkisidir.
Feurbach (Forbak)	• Din, dua, kurban ve inançla kendini gösteren bir arzudur.
Mircea Eliade (Mörsi Aliadi)	• Din, hayatın anlamını veren, öte dünya arayışını sağlayan ve model ortaya koyan bir tecrübedir.

2. Kurumsal Bir Yapı Olarak Din

Dinin, tarihsel bir olgu olarak değişmeyen yanlarının yanında zamana ve mekâna (ictihada) göre değişkenlik gösteren yanları da vardır. Bu nedenle din, dinamik bir yapıya da sahiptir ve sürekli gelişme gösterir. Din, peygamber veya din kurucunun vefatından sonra kurumsallaşma sürecine girer. Çünkü dinin varlığını sürdürebilmesi, mesajını başka topluluklara ulaştırabilmesi ve inananlarını cemaat olarak bir arada tutabilmesi kurumsallaşmasına bağlıdır. İnanç ve ritüel şekillerinin belirlenmesi, kutsal metinlerin derlenmesi veya standart hâle getirilmesi dinin kurumsal bir yapıya dönüşmesinde önemli bir yere sahiptir.

Dinin, tarihsel bir olgu olarak değişmeyen yanlarının yanında zamana ve mekâna (ictihada) göre değişkenlik gösteren yanları da vardır.

9 James L. Cox, Kutsalı İfade Etmek, s. 24-25.
10 Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, M. Alparslan Küçük, Dinler Tarihi, s. 20.

Kurumsal bir yapı olarak din; inancı, ibadeti, ayini, hukuku, sanatı, yorumu ve geleneği içerir . Buna göre din, özünü oluşturan unsurlar göz önüne alınarak şöyle tanımlanabilir:

1. “Din, insanların mutlu bir hayat sürmesini amaçlayan Tanrı’nın veya din kurucularının kutsal kitaplarda yer alan sözlerinden, insanların bu amacın gerçekleşmesi için yaptıkları davranışlardan ve oluşturdukları kurumlardan meydana gelen bir sistemdir.”[11]

2. “Din, ferdî ve ictimaî yanı bulunan, fikir tatbikat açısından sistemleşmiş olan, inananlara bir yaşama tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur.”[12]

Dinin özünü oluşturan unsurlar
1. Allah (c.c.)/Yüce Varlık
2. İnanç, ibadet, ahlak ve muamelat,
3. Mutlak itaat duygusu,
4. Akıl ve irade,
5. Toplumsal değerler bilinci.

YORUMLAYALIM

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّ۪ينِ حَن۪يفاًۜ فِطْرَةَ اللّٰهِ الَّت۪ي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَاۜ لَا تَبْد۪يلَ لِخَلْقِ اللّٰهِۜ ذٰلِكَ الدّ۪ينُ الْقَيِّمُۗ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَۗ

“Sen yüzünü bir hanîf olarak dine, Allah’ın fıtratına çevir ki O, insanları bu fıtrat üzerine yaratmıştır. Allah’ın yaratması değiştirilemez.” *(Rûm suresi, 30. ayet.)*

Bu ayetten hareketle insan doğası (fıtrat) ile din arasında kurulan ilişkiyi yorumlayınız.

3. Dinin İnsan Hayatındaki Yeri ve Önemi

Din, insan hayatında çok önemli rol oynayan, tarihin bütün devirlerinde ve bütün toplumlarda daima var olan evrensel ve köklü bir olgudur. Bütün varlıklar içerisinde sadece insana hitap eden ve insan için olan din, insanla birlikte var olmuş ve tarih boyunca varlığını sürdürmüştür.

Yaratılıştan kaynaklanan ve insanın tarihi kadar eski olan sorulara, en doğru cevabı yalnızca din verebilir. İnsan, kendisini yaratan, kontrol eden ve hesaba çekecek olan aşkın bir varlığa inandığı için, diğer insanlara ve tabiata karşı davranışlarında kendini sınırlar. Yalnızca kendi çıkar ve menfaatlerini gözetmez.

Din, insanın doğuştan beraberinde getirdiği bir fıtri bir duygudur. İnsanın sığınma, güvenme ve yakarma duygusunu ancak din karşılar. Din, içine düştüğü yalnızlık ve çaresizlik karşısında insana ümit, teselli ve güven sağlayan bir sığınaktır.

Din, insanın yaptığı yanlışlıklar nedeniyle içine düştüğü vicdan azabını hafifletecek ve kendisini affettirecek bir güce olan ihtiyacını karşılar.

YORUMLAYALIM

“Her doğan fıtrat üzere doğar; sonra anası ve babası onu ya Yahudi ya Hristiyan ya da Mecusi yaparlar.”
(Buhârî, Cenâiz, 92.)

Hadis-i şerifi “fıtrat ve sosyal” çevre etkileşimi açısından yorumlayınız.

11 Baki Adam, Dinler Tarihi El Kitabı, s. 43.
12 Mehmet Aydın, Din Felsefesi, s. 5.

Din, vicdan duygusunu harekete geçirerek, insanı kötülükten alıkoymaya ve iyiliğe teşvik etmeye çalışır. Bir bakıma din duygusu, insan vicdanında bir kontrol aracıdır. Bu sayede insan sadece açık değil, gizli kötülüklerden de uzak durur, iyi ve güzel işler yapmaya yönelir.

Din, insanın sosyal ve doğal çevreyle uyum içinde yaşamasını sağlar. Doğal çevrenin tahrip edilmesi, ilahi düzene karşı gelmekle eşdeğer görülür.

Din, insanları iyiye ve güzele iletme konusunda hukuki ve ahlaki ilkeler ortaya koyar.

Din, toplumsal yapının tesisi ve devamını sağlar. Böylece toplumun geleceğini temin etme açısından önemli bir işlev görür.[13]

TARTIŞALIM

Din araştırmalarında herhangi bir dine inananlar mı yoksa hiçbir dine inanmayanlar mı daha tarafsız davranabilir? Tartışınız.

4. Dinler Tarihinin Tanımı, Konusu ve Metodu

Dinler Tarihi; tüm dinlerin tarihini; inanç, ibadet, ahlak sistemlerini ve dinî kurumlarını inceleyen bir bilim dalıdır.

Mensubu bulunan veya bulunmayan geçmişte veya günümüzde yaşayan bütün dinler tüm dinler Dinler Tarihinin konusunu oluşturur.

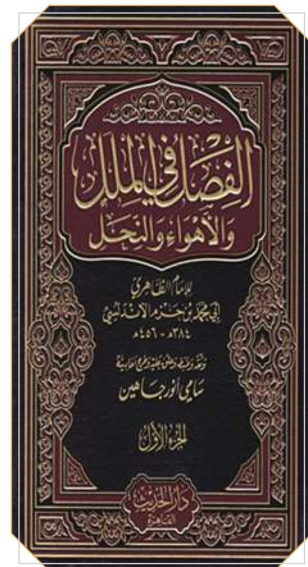
Dinler Tarihi, dinleri tarafsız bir şekilde oldukları gibi tasviri (betimleyici) bir yöntemle, duygular ve ön yargılardan bağımsız bir şekilde ele alıp inceler. Dinleri mukayese ederken, onları hak-batıl, doğruluk-yanlışlık ve üstünlük bakımından değerlendirmeye tabi tutmaz. Bu yönüyle bir dinin savunmasını yapan Kelam ilminden ayrılır.

NOT EDELİM

Dinler Tarihi, normatif bir bilim dalı değildir; bu özelliği nedeniyle kural koyucu, tanımlayıcı, savunmacı ve yargılayıcı bir niteliğe sahip değildir.

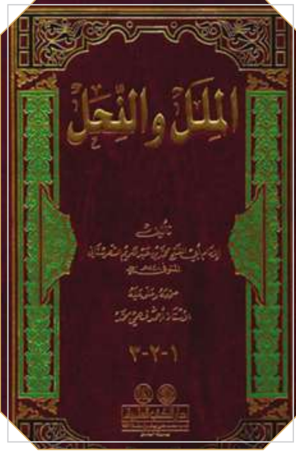
5. Dinler Tarihi'nin Temel Kaynakları

İslam tarihinde diğer dinler hakkında bilgi verme geleneği Kur'an-ı Kerim'le başlar. Kur'an; Yahudiler, Hristiyanlar, Sabiîler ve Mecusilerden söz etmektedir. Bu bilgiler, Müslüman âlimleri diğer din ve inançlar hakkında araştırma yapmaya ve onlarla ilgili eserler ortaya koymaya yönlendirmiştir.

İbn Hazm'ın "Kitâbu'l-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal" adlı eseri.

13 Şinasi Gündüz, "Giriş", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 17-24; Türkiye Diyanet Vakfı İslam İlmihali I (İman ve İbadetler), s. 6-8.

Şehristanî'nin "el-Milel ve'n-Nihal" adlı eseri.

İslam dünyasında diğer dinlerle ilgili çalışmalar hicri ilk asırda başlamıştır. Bu dönemin bir ürünü olan "el-Fırak" ve "er-Redd" tarzı eserler, dinleri tarafsız olarak ele almadığı ve nesnel olmayan yaklaşımları nedeniyle modern Dinler Tarihinin amaç ve metotlarına aykırıdır. Abdulkahir el-Bağdâdî'nin (ö. 1037) "*el-Fark Beyne'l-Fırak*" ile Gazâli'nin (ö. 1111) "*er-Reddü'l-Cemîl*" adlı eserleri bu tür çalışmalar arasında sayılır.

Aynı dönemlerde diğer dinleri objektif olarak inceleyen çalışmalar da yapılmıştır. Bunun en güzel örnekleri Bîrûnî'nin (ö. 1048) "*Tahkîku Mâ li'l-Hind*" ile Ebu'l-Meâli Muhammed b. Ubeydullah'ın (ö. 1092) "*Beyânü'l-Edyân*" adlı eserleridir. Özellikle Bîrûnî'nin adı geçen eseri, modern Dinler Tarihi bilimi için çok önemlidir. Bîrûnî, dindar Müslüman bir âlim olarak diğer dinler konusunda objektif davranabilmiştir.

Sonraki dönemlerde din çalışmaları "el-milel ve'n-nihal" tarzına dönüşmüştür. Vahye dayanan dinler için "milel", diğer dinler için de "nihal" terimleri kullanılmıştır. Milel-nihal tarzının en iyi örnekleri arasında İbn Hazm'ın (ö. 1064) "Kitâbu'l-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal" ile Şehristanî'nin (ö. 1153) "*el-Milel ve'n-Nihal*" isimli eserleri sayılabilir. Özellikle Şehristanî'nin adı geçen eseri, yüzyıllar boyu bilim çevrelerinde kaynak kitap olarak kullanılmıştır.[14]

Vahye dayanan dinler için "milel", diğer dinler için de "nihal" terimleri kullanılmıştır.

Osmanlı'da Tanzimat dönemine kadar "el-milel ve'n-nihal" ile "kısası- enbiya" tarzı eserler veya bunların tercümeleri ön plandadır. Dinler Tarihi, bilim dalı olarak XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren modernleşme hareketlerinin de etkisiyle, eğitim kurumlarında yer almaya başlamıştır.

BİLİYOR MUYDUNUZ?

Bîrûnî'nin *"Tahkîku Mâ li'l-Hind"* adlı eseri, Hinduizm konusunda tarafsız kaleme alınmış önemli bir eserdir.

Şehristanî'nin *"el-Milel ve'n-Nihal"* adlı eseri, mukayeseli dinler tarihi çalışmalarının ilki kabul edilir.

14 Günay Tümer, "Din Bilimleri", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, s. 334-335; Baki Adam, Dinler Tarihi EL Kitabı, s. 24-25.

Ülkemizde Eğitim Kurumlarında Dinler Tarihi Dersi		
Dönem	**Fakülte/Bölüm**	**Ders Adı**
1874	Darulfünun Edebiyat Fakültesi	Tarih-i Umumî ve İlm-i Esati ri'l-Evelîn
1911	Ulûm-i Şeriyye Şubesi	Târîh-i Dîn-i İslâm ve Târîh-i Edyân
1914	Medresetu'l-Müte-hassısîn	Târîh-i Edyân
1918	Medrese-i Süleyma-niyye	Târîh-i Edyân
1924	İlahiyat Fakültesi Edebiyat Fakültesi	Türk Tarîh-i Dînîsi ve Tarih-i Edyân Tarih-i Felsefe-i Edyan
1933	İslam Tetkikleri Ensti-tüsü	Türk Dinleri ve Mez-hepleri Tarihi Umumi Dinler Tarihi
1949	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	Dinler Tarihi
1959	İslam Ensti tüleri	Mukayeseli Dinler Tarihi
1971	Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	Dinler Tarihi
1982	İlahiyat Fakülteleri	Dinler Tarihi
Günümüzde	İlahiyat, İslami İlimler ve Dinî İlimler Fakülteleri; İmam Hati p Liseleri	Dinler Tarihi

BİLİYOR MUYDUNUZ?

Cumhuriyet öncesi dönemde Dinler Tarihi ile ilgili kaleme alınan ilk eser, Şemseddin Sami'nin *Esâtir* isimli kitabıdır. Masallar anlamına gelen Esâtir, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve "Eskilerin Masalları" anlamına gelen "Esâtîru'l-Evvelîn" ifadesinden alınmıştır.

Dinler Tarihi Kitapları	
Şemseddin Sami	Esatir (1893)
Ahmet Mithat Efendi	Tarih-i Edyân (1911)
Mahmud Es'ad b. Emin Seydişehri	Tarih-i Edyân (1912-1915)
Es'ad	Tarih-i Edyân (1912)
M. Şemsettin Günaltay	Tarih-i Edyân (1922)
Hilmi Ömer Budda	Dinler Tarihi (1935)
Ömer Rıza Doğrul	Yeryüzünde Dinler Tarihi (1938)
Annamarie Schimmel	Dinler Tarihine Giriş (1955)

Batı'da Dinler Tarihi, akademik bir disiplin olarak ilk kez Batı Avrupa'da ortaya çıkmış, 19. yüzyılın sonlarına doğru İsviçre, Hollanda ve Belçika üniversitelerinde Dinler Tarihi kürsüleri kurulmuştur. Bu kürsülerin kurulmasında sadece bilimsel kaygılar değil, ideolojik çatışmalar, siyasal projeler ve oryantalist bakış açısı belirleyici olmuştur.

Kilise, hem bilgi üzerindeki hâkimiyetini hem de toplum nezdindeki itibarını kaybetmek istemediği için Dinler Tarihi çalışmalarına karşı çıkmıştır. Kilise, bu çalışmaların Hristiyanlığın temelini sarsacağı ve inananların zihninde şüphe uyandıracağı endişesini taşımıştır.

BİLİYOR MUYDUNUZ?

Batı'da İslam üzerine yapılan çalışmalar, dinler tarihinden ziyade oryantalizm çalışmaları kapsamında yapılmaktadır. Bu da İslam'ın objektif ve tarafsız araştırılmasının önüne geçmektedir.

Bazı Avrupa ülkelerinde Dinler Tarihi kürsünün kurulmasını destekleyenler, aynı zamanda sömürgeci anlayışın savunucuları olmuştur.

Bazı Avrupa ülkelerinde devletlerin laikleşmesi sonucunda dinî konuların öğretilmesi ve araştırılması kilisenin tekelinden çıkmıştır. Bu da Dinler Tarihi çalışmalarına hız kazandırmıştır.

Fransa'da Dinler Tarihi kürsüsünün kurulmasında, Katolik-laik tartışması ile kilisenin temsil ettiği din ve pozitif bilim arasındaki çatışmalar etkili olmuştur. Burada Dinler Tarihi kürsüsü, Protestan din adamlarının desteği ve laik anlayışı temsil eden iktidarın girişimiyle kurulmuştur.

Batı'da Dinler Tarihi kürsülerinin kurulmasına karşı en sert muhalefet, Katolik Kilisesi tarafından yapılmıştır. Kilise, hem bilgi üzerindeki hâkimiyetini hem de toplum nezdindeki itibarını kaybetmek istemediği için Dinler Tarihi çalışmalarına karşı çıkmıştır. Kilise, bu çalışmaların Hristiyanlığın temelini sarsacağı ve inananların zihninde şüphe uyandıracağı endişesini taşımıştır. Nitekim Kilise endişesinde de haklı çıkmıştır. 20. yüzyılda Kitab-ı Mukaddes, Kilise ve Hristiyan dogmalarının tarihsel eleştiriye tabi tutulması, Hristiyanlığı temelinden sarsmış, Hristiyanlığın, diğer dinler gibi bir din olduğu, başka düşünce sistemlerinin ve dinlerin tesiri altında kaldığı ortaya konulmuştur.

Bazı Avrupa ülkelerinde Dinler Tarihi kürsünün kurulmasını destekleyenler, aynı zamanda sömürgeci anlayışın savunucuları olmuştur. Dünyanın çeşitli bölgelerinde sömürgeleri ve yoğun ticari ilişkileri bulunan ülkeler, kendi çıkarlarına hizmet edecek, Doğu dilleri, kültürleri ve dinleri konusunda uzmanlara ihtiyaç duymuştur. Bu uzmanların oryaya koyduğu çalışmalar sayesinde sömürülen halkların üzerinde hâkimiyet kurmak daha kolaylaşmıştır.

Avrupa'da Dinler Tarihinin kurucusu kabul edilen Friedrich Max Müller (Maks Müler), "Din Bilimine Giriş" (1873) adlı eserinde, dinlerle ilgili araştırmaları ifade etmek için "Dinler Bilimi" kavramını kullanmıştır. Dini çok yönlü açılardan incelemeyi amaçlayan bu yaklaşım çok genel ve iddialı bulunmuştur. Bunun yerine dinleri, objektif ve tasviri olarak incelemeyi amaçlayan "*Dinler Tarihi*" tabiri kullanılmaya başlanmıştır.[15]

20. yüzyılda Dinler Tarihi çalışmaları, başlangıçtaki objektiflik amacını bir dogmaya dönüştürerek salt pozitivist bir yapıya bürünmüştür. Dinlere katı bir tarihçi mantığıyla bakmanın sakıncaları dolayısıyla "*Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*" tabiri ortaya atılmıştır. Karşılaştırmalı Dinler Tarihi dinler hakkında yalnızca tarihi bilgiler vermekle yetinmemiş, aynı zamanda dinî duygu, yaşantı, tutum ve tavırları ele almaya çalışmıştır. Bu aşamada, katı dinler tarihçiliğinden kaçısı ifade eden Din Fenomenolojisi, dinin tarihi boyutunu göz ardı ederek derin anlamını yakalamayı amaç edin-

15 Ramazan Adıbelli, "Katolik-Laik Tartışması Bağlamında Fransa'da Dinler Tarihi Disiplininin Oluşumu", s. 115-133.

miştir. Böylece ele aldığı konuyu herhangi bir yargıya varmadan betimlemeyi amaçlamıştır.

Din Fenomenolojisi; dinlerdeki benzer olay ve olguları aynı değerde görerek karşılaştırır. Bu yöntem, araştırmacıyı indirgemeci bir bakışa sürüklemesi, sadece benzerliklerden yola çıkarak tarihi verileri göz ardı etmesi ve hayali bir kurguya götürmesi gibi nedenlerle eleştirilmiştir.[16]

6. Dinleri Öğrenmenin İslam Açısından Önemi

Bazı insanlar, inandıkları dinin dışındaki dinleri batıl veya bozulmuş kabul edip onlar hakkında bilgi edinmeyi gereksiz gördükleri için dinleri tarafsız olarak incelemeyi amaç edinen Dinler Tarihi'ne olumsuz bakarlar. Batı'da ilk Dinler Tarihi çalışmaları başladığı zaman Hristiyanlığı savunan bir ilahiyat bilimi olmadığı için bazı Hristiyan din adamları, Dinler Tarihi'ne karşı çıkarak bu bilime şüpheyle baktılar. Çünkü onlar, Hristiyanlık dışındaki dinlerin varlığını kabul etmenin ve bunlara önem vermenin Hristiyanlığa zarar vereceğini düşünmekteydiler.

Müslümanların daha önce kendilerine kitap verilenlerin düştüğü hatalara düşmemesi için onların dinlerini ve tarihlerini tanıması gereklidir.

Daha sonra, Kilise'nin teşvikiyle Hristiyan ilahiyatçılar Dinler Tarihi çalışmalarına ağırlık vermeye başladılar. Bu tavır değişikliği, diğer dinleri gözden geçirerek Hristiyanlığın mutlak hakikatini ortaya koyma ve Hristiyanlığı diğer din mensupları arasında yayma düşüncesine dayanmaktadır.

Müslümanların Dinler Tarihi'ne karşı tavır almasını ve endişe duymasını gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Kur'an-ı Kerim'de Allah (c.c.) katında tek geçerli dinin İslam olduğu[17] belirtilmekle birlikte diğer dinlerin bir olgu olarak varlığı kabul edilmiştir. Diğer dinlere mensup insanların güzel davranışları övülürken, kötü davranışları yerilmiştir. Müslümanların daha önce kendilerine kitap verilenlerin düştüğü hatalara düşmemesi için onların dinlerini ve tarihlerini tanıması gereklidir.

YORUMLAYALIM

Hz. Ömer, "*Islam'ın içinde büyüyüp de Cahiliye dönemini bilmeyen bir kimse İslâm'ı merhale merhale bozabilir*" demiştir.

Hz. Ömer'in yukarıdaki sözünü diğer dinleri öğrenmek açısından yorumlayınız.

Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i kitabı, özellikle de Yahudileri konu edinen ayetler büyük bir yekün tutar. Medine döneminde inen ayetlerde Ehl-i kitaba, ağırlıklı olarak da Yahudilerin (Benî İsrail) tarihine, peygamberlerine ve kutsal kitaplarına geniş yer verilir. Kur'an ve hadislerde Ehl-i kitabın yanıldığı, gizlediği, ihtilafa düştüğü veya inkâr ettiği konular ortaya konularak onlar yanlıştan dönmeye davet edilir.[18] Bir yandan Ehl-i kitabın yanlışları düzel-

16 Kürşat Demirci, Dinler Tarihinin Meseleleri, s. 10-13.
17 Bk. Âl-i İmran suresi, 19. ayet.
18 Bk. Neml suresi, 76. ayet.

BİLGİ KUTUSU

Ehl-i Kitap: "Kitap ehli" ya da "kendilerine kitap indirilenler" anlamındadır. Kur'ân-ı Kerîm'de genellikle Yahudiler ve Hristiyanlar için kullanılır.

tilirken diğer yandan onlar Allah'ın (c.c.) birliği inancına dayalı ortak bir ilkede Müslümanlarla birleşmeye çağrılır.[19] Kur'an'ın Ehl-i kitapla ilgili bu ayetleri, Yahudilik ve Hristiyanlık hakkında bilgi sahibi olunduğunda daha iyi anlaşılacaktır. Dinler Tarihinin ortaya koyduğu veriler bu açıdan büyük önem arz eder.

Bu hususların dışında, İslam'a karışmış hurafelerin tespit edilebilmesi, diğer din mensuplarıyla sağlıklı iletişim kurulabilmesi, İslam'ın onlara daha iyi anlatılabilmesi, din hizmetlerinin daha verimli hâle getirilmesi de yine diğer dinlerin tanınmasına bağlıdır.[20]

7. Dinlerin Coğrafi Dağılımı

İslam: İslam hem ilk hem de son dindir. Genel anlamda İslam, Âdem'den (a.s.) bu tarafa vahiy yoluyla tekrar edilen, Allah'ın (c.c.) insanlık için uygun görmüş olduğu inanç sistemidir. Özel anlamda ise İslam, miladi 7. yüzyıl başlarında Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vahyedilen dinin adıdır. Müslümanlar, günümüzde başta Ortadoğu olmak üzere, Afrika'da, Asya'da, Avrupa'nın bazı kesimlerinde ve dünyanın değişik bölgelerinde yaşamaktadır. Müslümanlar günümüzde yaklaşık olarak 1,5 milyar nüfusa sahiptir.

ARAŞTIRALIM

MÖ 13. yüzyıl gibi oldukça erken bir dönemde ortaya çıkmasına rağmen Yahudiliğin dünya üzerinde demografik olarak diğer dinlere göre daha az yayılmasının sebepleri nelerdir? Araştırınız.

Yahudilik: MÖ 13. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Yahudiler tarih boyunca birçok kez sürgün edilmişlerdir. Bugün başta İsrail olmak üzere Amerika'da ve dünyanın diğer bölgelerinde dağınık vaziyette yaşamaktadırlar. Günümüzde 20 milyon civarında Yahudi bulunmaktadır.

Hristiyanlık: MS 1. yüzyılda Filistin'de ortaya çıkmıştır. Hristiyanlık, günümüzde yaşayan dinlerin nüfus bakımından en büyük olanıdır. En yaygın olduğu bölge Avrupa'dır. Kuzey Amerika'nın çok büyük bir kısmı, Güney Amerika'nın kıyı kesimleri ve Avustralya'nın büyük çoğunluğu Hristiyan nüfustan oluşmaktadır. Bunun dışında Afrika ve Asya'da da önemli bir Hristiyan nüfus bulunmaktadır. Günümüzde Hristiyanlar yaklaşık 2.2 milyar nüfusa sahiptir.

Hinduizm: Hinduizm dünyada en çok mensubu bulunan dinlerden biridir. Hindistan nüfusunun % 80'i Hindudur. Pakistan, Bangladeş, Nepal ve Endonezya'da Hindular bulunmaktadır. Hindular 700 milyon civarındadır.

19 Bk. Âl-i İmran suresi, 64. ayet.
20 Baki Adam, Dinler Tarihi El Kitabı, s. 22-24.

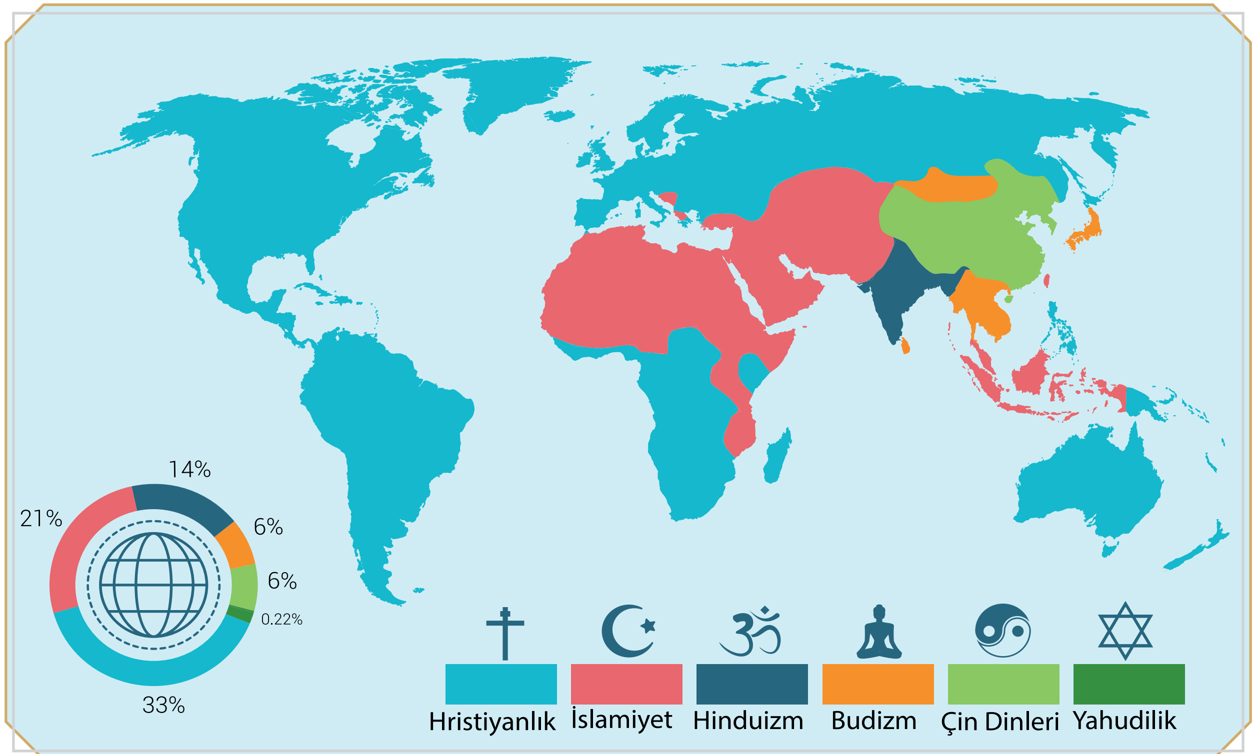
Budizm: MÖ 6. yüzyılda Hindistan'da ortaya çıkmıştır. Yayılmacı bir karaktere sahip olan Budizm, günümüzde Hindistan, Çin, Tayland, Japonya, Burma (Myanmar), Seylan, Vietnam, Singapur, Tayvan, Tibet, Kore gibi Güney Asya ve Uzak Doğu ülkelerinde yer almaktadır. Sayıları 500 milyon civarındadır.

Sihizm: MS 15. yüzyılda Hindistan'da ortaya çıkmıştır. Günümüzde Sihlerin büyük çoğunluğu Hindistan'ın Penjab bölgesinde yaşamaktadır. Sayıları 25 milyon civarındadır.

Konfüçyanizm: MÖ 6. yüzyılda Çin'de ortaya çıkan Konfüçyanizm 1912 yılına kadar Çin'in resmi dini olmuştur. Büyük bir kısmı Çin'de olmak üzere, Kore, Vietnam, Tayland, Tayvan ve Japonya'da 350 milyon civarında Konfüçyanist yaşamaktadır.

Taoizm: MÖ 6. yüzyılda Çin'de ortaya çıkmıştır. Büyük çoğunluğu Çin'de olmak üzere, Tayvan, Hong Kong, Kore, Japonya ve Vietnam gibi Asya ülkelerinde yaklaşık 20 milyon Taoist yaşamaktadır.

Mecusilik: MÖ 6. yüzyılda İran'da ortaya çıkmıştır. Mensuplarının büyük çoğunluğu İran'da ve Hindistan'ın Bombay bölgesinde, geri kalanı ise Afganistan, ABD, Kanada ve Azerbaycan'da yaşamaktadır. Sayıları 150 bin civarındadır.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.	
1	İslam âlimleri ile Batılı din bilimcilerinin din tanımlarında bulunan temel farklılıklar nelerdir? Açıklayınız.
2	Batı'da Dinler Tarihi'nin ortaya çıkışının sebepleri nelerdir? Açıklayınız.
3	Dinler Tarihinin tanımını, konusunu ve metodunu nelerdir? Açıklayınız.
4	Dinler Tarihinin temel kaynaklarından beş tanesini yazınız.
5	Dinleri öğrenmenin İslam açısından önemini kısaca açıklayınız.

B.Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.	
1	Din, inanç olarak içtenlikle kabul edildiği ve tam manasıyla kavrandığı takdirde, karakter ve kişiliği tamamen değiştirebilecek güçte bir genel hakikatler sistemidir. **Yukarıdaki din tanımı aşağıdaki isimlerden hangisine aittir?** A) Mircea Eliade (Mörsi Aliadi) B) Muhammed İkbal C) Tahanevî D) İsmail Çalışkan E) Max Müller (Maks Müler)
2	**"Din, derin manevi tecrübenin bir türüdür." tanımı aşağıdaki disiplinlerden hangisine ait bir tanımlamadır?** A) Psikoloji B) Sosyoloji C) Felsefe D) Teoloji E) Ahlak
3	**Dinin kurumsal yapısı ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?** A) Din; kelamı, tasavvufu, ibadeti, hukuku, sanatı, yorumu ve geleneği içerir. B) Dinin bireysel ve toplumsal yanları vardır. C) Din, inananlara bir yaşam tarzı sunar. D) Din, fikir tatbikatı açısından sistemleşememiştir. E) Din, insanların dünya ve ahiret mutluluğu amacıyla oluşturulmuştur

4	**Dinler Tarihinin metodu ile ilgili aşağıda verilenlerden hangisi yanlıştır?** A) Duyguları ve ön yargıları ayrı tutar. B) Dinleri mukayese ederken, onları üstünlük, doğruluk ve yanlışlık bakımından da değerlendirir. C) Dinleri tarafsız bir şekilde oldukları gibi ele alıp inceler. D) Dinin savunmasını yapan ilahiyat bilimlerinden ayrıdır. E) Objektif bir bakış açısı ile çalışır.
5	Aşağıdakilerden hangisi Dinler Tarihinin temel kaynakları arasında sayılamaz? A) “Fünûnu’l-Efnân” B) “Tahkîku Mâ li’l-Hind” C) “Beyânü’l-Edyân” D) “Kitâbu'l-Fasl fi’l-Milel ve’l-Ehvâi ve’n-Nihal” E) “el-Milel ve’n-Nihal”

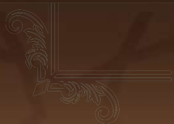
C. Aşağıda boş bırakılan yerleri verilen uygun kelimelerle doldurunuz.		
Din Bilimine Giriş **Dinler Tarihi** **Hinduizm** **Hristiyanlık** **Statik** **Ehl-i Kitap** **Dinamik** **Vicdan** **Merhamet** **Münafık**	1	Din, ... değil, ... bir yapıdadır.
	2	Din, ...duygusunu harekete geçirerek, insanı kötülükten alıkoymaya ve iyiliğe teşvik etmeye çalışır.
	3	“Tahkîku Mâ li’l-Hind” adlı eser, ...konusunda tarafsız kaleme alınmış önemli bir eserdir.
	4	Friedrich Max Müller’in (Maks Müler) ....adlı eseri, Avrupa’da Dinler Tarihi’nin başlangıç noktası kabul edilir.
	5	Kur’an-ı Kerim’de genellikle Yahudiler ve Hıristiyanlar için ....kavramı kullanılır.

D. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanları “D”, yanlış olanları “Y” ile işaretleyiniz.			
Yanlış mı? **(Y)** **Doğru mu?** **(D)**	1		İslam dünyasında din, sevgi ve inanca indirgenerek vicdanlarda yaşanan; Batı’da ise hayatın bütününü içine alan bir olgu olarak görülür.
	2		Din, içine düştüğü yalnızlık ve çaresizlik karşısında insana ümit, teselli ve güven sağlayan bir sığınaktır.
	3		Cumhuriyet öncesi dönemde Dinler Tarihi ile ilgili kaleme alınan ilk eser, Şemseddin Sami’nin Tarih-i Edyân isimli kitabıdır.
	4		Gazali’nin “el-Milel ve’n-Nihal” adlı eseri, mukayeseli dinler tarihi çalışmalarının ilki kabul edilir.
	5		Batı’da İslam üzerine yapılan çalışmalar, dinler tarihinden ziyade oryantalistik çevrede ele alınmaktadır.

2. ÜNİTE
İSLAMİYET

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. İslam'da "tevhid inancının özellikleri" nelerdir? Araştırınız.
2. İslam dinin temel kaynaklarının İslam inancının oluşmasındaki yerini örneklerle açıklayınız.
3. İslamiyet'in "en son din olması" ile ilgili deliller nelerdir? Araştırınız.
4. İslamiyet'in yayıldığı coğrafyayı haritadan bularak bu coğrafya çerçevesinde hangi dinlerin yer aldığını araştırınız.
5. Müslümanın yaşamında kutsal ve din dışı ayrımı var mıdır? Araştırınız.

KİMLİK KARTLARI

1. Dinler hakkında genel tanıtıcı bilgiler verilerek konuya ön hazırlık yapılmaktadır. Bir bakıma dinin özeti verilmektedir.
2. Her bir dinin kendine özel sembolü verilerek farkındalık oluşturulmak istenmektedir.
3. Tarih sahnesine çıkış dönemleri verilerek dinlerin kronolojisi öğretilmektedir.
4. Hint ve Çin dinlerinde peygamber inancı olmaması, Yahudilikte birden çok peygamberin bulunması, Hristiyanlıkta Hz. İsa'nın peygamber değil Tanrı olarak kabul edilmesi sebebiyle, bütün dinleri kuşatıcı bir tanımlama olarak "Öncü isim" ifadesi tercih edilmiştir.
5. Öncü isimler olarak Yahudilikte dinde özel bir yeri olması sebebiyle Hz. Musa'nın, Hristiyanlıkta da inancın merkezine yerleştirildiği için Hz. İsa'nın ismi verilmiştir.
6. İslamiyet'te ise diğer dinlerden farklı olarak Hz. Âdem'den itibaren devam eden peygamberlik halkasının sonuncusu olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kabul edilmesi nedeniyle "öncü isim" yerine "Peygamber" ifadesi kullanılmıştır.

İslam hem ilk din hem de son dindir.

YORUMLAYALIM

"…O (Allah), gerek daha önce (gelmiş kitaplarda) gerekse bunda (Kur'an'da) size "Müslümanlar" adını verdi…" (Hac suresi, 78. ayet.)

Yukarıdaki ayeti vahiy geleneği açısından yorumlayınız.

1. İslamiyet'in Tarihçesi

	İSLAMİYET (Kimlik Kartı)	
Dinin Adı	İslamiyet, İslam	
Başlangıcı	MS 7. Yüzyıl	
Peygamberi	Hz. Muhammed (s.a.v.)	
Tanrı Düşüncesi	Allah (c.c)	
Temel Kaynak	• Kur'an-ı Kerim • Sünnet	
İnanç Esasları	• Allah'a iman • Meleklere iman • Kitaplara iman • Peygamberlere iman • Ahiret gününe iman • Kadere iman	
Akımlar	İtikadi Mezhepler • Maturidilik • Eşarilik • Şiilik	Fıkhi Mezhepler • Hanefi mezhebi • Şafi mezhebi • Maliki mezhebi • Hanbeli mezhebi
Nüfusu	1.5 milyar	
Köken	Hicaz (Arabistan)	
Yayıldığı Ülkeler	Ortadoğu, Afrika, Asya, Avrupa'da bazı ülkeler	

İslam tarihi insanlık tarihiyle özdeştir ve İslam hem ilk hem de son dindir. Özel anlamda İslam, miladi 7. yüzyıl başlarında Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vahyedilen dinin adıdır. Genel anlamda ise Hz. Âdem'den (a.s.) bu tarafa vahiy yoluyla tekrar edilen, Allah'ın (c.c.) insanlık için öngörmüş olduğu yegâne inanç sistemidir. Bu inanç sisteminin özünü, Allah'ın (c.c.) emir ve iradesine teslimiyet (İslam) oluşturmakta ve adını da bu özelliğinden almaktadır. Dolayısıyla İslam, bütün peygamberlerin tebliği ettikleri dinin adıdır.[1]

1 Şinasi Gündüz (Ed.), "İslam", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 35-36; Talip Ayar, "İslam", Dinler Tarihi El Kitabı, s. 198.

KRONOLOJİK İSLAM TARİHİ
İnsanlık tarihiyle yaşıt olan İslam dini, özel anlamda miladi 610 yılında Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gelen vahiyle birlikte başlar.
Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi (610-632)

MEKKE DÖNEMİ

- 571: Hz. Muhammed'in (s.a.v.)doğumu.
- 610: İlk vahyin gelişi. Üç yıl kadar yakın çevresini dine davet etti.
- 615: İslam'a açıktan davet ve Habeşistan'a hicret.
- 617-620: Müslümanlara yönelik üç yıl sosyal ve ekonomik boykot.
- 622: Medine'ye hicret. Hicret, İslam tarihi için milat oldu (Hicri takvim).
- Mekke dönemi 13 yıl sürdü. Bu dönemde inen ayetlere Mekkî ayetler denilir.

MEDİNE DÖNEMİ

- 622: Medine Sözleşmesi. Hz. Muhammed (s.a.v.), Müslümanlar, Yahudiler ve gayrimüslim Arapları kendi başkanlığında bir şehir devleti etrafında teşkilatlandırdı.
- 624: Bedir savaşı. Mekkeli müşrikler yapılan ilk büyük savaş.
- 625: Uhud savaşı. Mekkeli müşrikler yapılan ikinci büyük savaş.
- 627: Hendek savaşı. Mekkeli müşrikler ve müttefikleriyle yapılan savaş.
- 628: Hudeybiye Antlaşması. Bu anlaşma; Mekkeli müşriklerle süregelen savaşları sona erdirdi. İslam'ın yayılmasında dönüm noktası oldu. İslamiyet Arap yarımadasında hızla yayıldı. Müslüman olanların sayısında çok fazla artış oldu. Kur'an-ı Kerim bu antlaşmayı "apaçık zafer"[2] olarak nitelendirdi.
- 628: Hayber'in fethi. Müslümanlara moral ve güç kattı.
- 628: Hz. Muhammed (s.a.v.), Habeş, Bizans, Mısır ve Sasanî hükümdarlarına İslam'a davet mektupları gönderdi.
- 630: Mekke'nin fethi. Bu zafer, bütün Arap yarımadasının İslamlaşmasına kapı açtı.
- 632: Hz. Muhammed (s.a.v.) Medine'de vefat etti.
- Hz. Peygamber'in sağlığında İslâm, Arap yarımadasındaki en büyük güç hâline geldi.
- Medine dönemi 10 yıl sürdü. Bu dönemde inen ayetlere Medenî ayetler denilir.

Dört Halife Dönemi (632-661)

- Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra devlet başkanlığına (hilafet) sırasıyla Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali geçmiştir. Bu döneme "Dört Halife Dönemi " ya da "Hulefâ-yı Râşidîn Dönemi" adı verilir. İslam ilk kez bu dönemde Arabistan dışında yayılmaya başladı.
- İlk üç halife döneminde Müslümanlar Doğu'dan Batı'ya, Atlantik'ten Pasifik'e kadar geniş bir coğrafyaya hâkim oldular. Fethedilen yerler arasında Suriye, Filistin, Irak, İran, Mısır, Kıbrıs, Trablus ve Horasan toprakları vardı. Bu bölgelerde halkın büyük bir kısmı İslamiyet'i kabul etti.
- Hz. Ali döneminde fetih yapılamadı. Bu dönemde siyasi ve dinî tartışmalar ve savaşlar oldu. Hz. Ali ve Hz. Âişe taraftarları arasında Cemel savaşı (656), Hz. Ali ve Hz. Muaviye arasında Sıffin savaşı (657) yaşandı.

Emeviler Dönemi (661-750)

- Emevi Devleti yaklaşık bir asır yönetimde kaldı. İlk yılları karışıklıkların bastırılarak devlet otoritesinin sağlanmasıyla geçti.
- I. Velîd döneminde Mâverâünnehir, Sind ve Endülüs'ün Islam topraklarına katılmasıyla ülke sınırları, Türkistan'dan Fransa'nın içlerine, Kafkaslar'dan Hindistan'a kadar genişledi.
- Ömer b. Abdülaziz İslâm'ı tebliğe özel bir önem verdi. Bu yolla Kuzey Afrika'da Berberîler ve Orta Asya'da Türkler arasında İslâmiyet hızla yayıldı.[3]

Abbasiler Dönemi
(750-1258)

- Emevi Devleti'nin varlığına son veren Abbasiler, daha uzun süre yönetimde kaldılar.
- Batıda ve doğuda bağımsız veya yarı bağımsız birçok hanedanlık ortaya çıktı.
- 9. yüzyıldan itibaren nüfuz alanı başkent Bağdat ve çevresiyle sınırlı kaldı.
- Bu dönemde Yeni fetih hareketleri olmadı.

Endülüs
(711-1492)

- Endülüs, Müslümanların 711-1491 yılları arasında hüküm sürdükleri İspanya topraklarıdır.
- Endülüs Emevileri Dönemi (756-1031).
- Benî Ahmer Emirliği (1238-1492). Hristiyan istilasında kurtulup iki buçuk asır ayakta kalabilmiştir. Endülüs'te İslam hâkimiyetinin son temsilcisidir.

Selçuklular ve Osmanlılar Dönemi
(11-20. yüzyıllar)

- Anadolu fethedildi ve İslamiyet burada yayıldı.
- Miladi 11. yüzyıldan itibaren (1071 Malazgirt Savaşı) Türklerin Anadolu'ya gelişi başladı.
- Sırasıyla Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Anadolu beylikleri ve Osmanlılar Anadolu'nun İslamlaşma sürecini tamamladı.

Hindistan, Çin ve Endonezya'ya İslam'ın Girişi

- Hindistan ve Çin'e Islamiyet'in girişi Arap ve İranlı tüccarlar vasıtasıyla oldu.
- Hindistan, ilk kez Emeviler döneminde İslam'la tanıştı. Gazneliler, Gurlular, Delhi Sultanları ve Babürlülerle buranın İslamlaşma süreci devam etti.
- Çin'in önce kıyı bölgelerine ticaret amacıyla gelen Müslümanlar yerli kadınlarla evlenerek zamanla buraya yerleştiler ve kurdukları kolonilerle İslâmiyet'in yayılmasında rol oynadılar.
- İslamiyet, Endonezya adalarına Arap, İran ve Hint asıllı tüccarlar vasıtasıyla girdi. Daha sonra ticaret, yerli kadınlarla evlilik ve tarikatlar vasıtasıyla hızla yayıldı.[4]

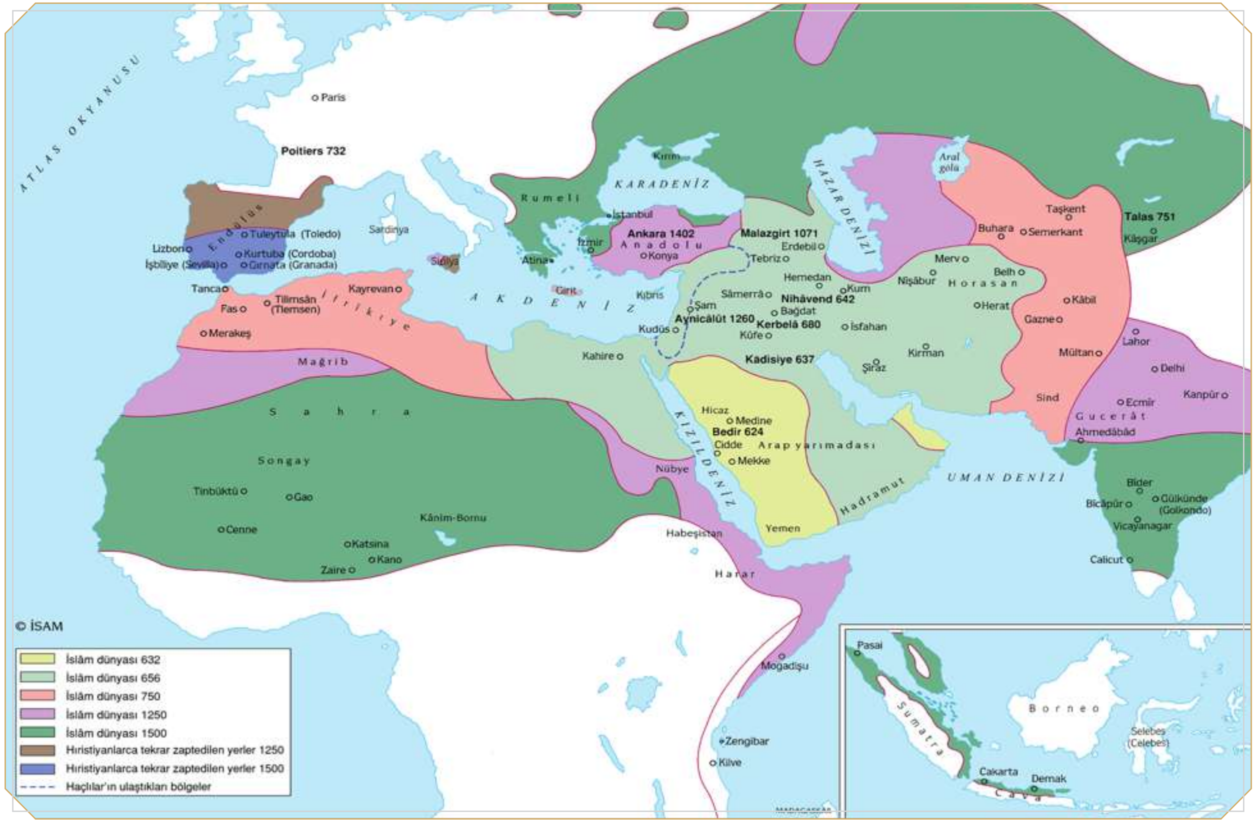
BİLGİ KUTUSU

Afrika'nın İslamlaşması: Kuzey Afrika VII. yüzyılın sonlarında İslam hâkimiyetine girdi. Batı ve Orta Afrika'da İslamiyet'in yayılışı önce Müslüman tüccarlar, ardından tarikatlar ve din âlimlerinin tebliğleriyle gerçekleşti. Berberî devleti Murâbıtlar'ın da buna büyük katkısı oldu.

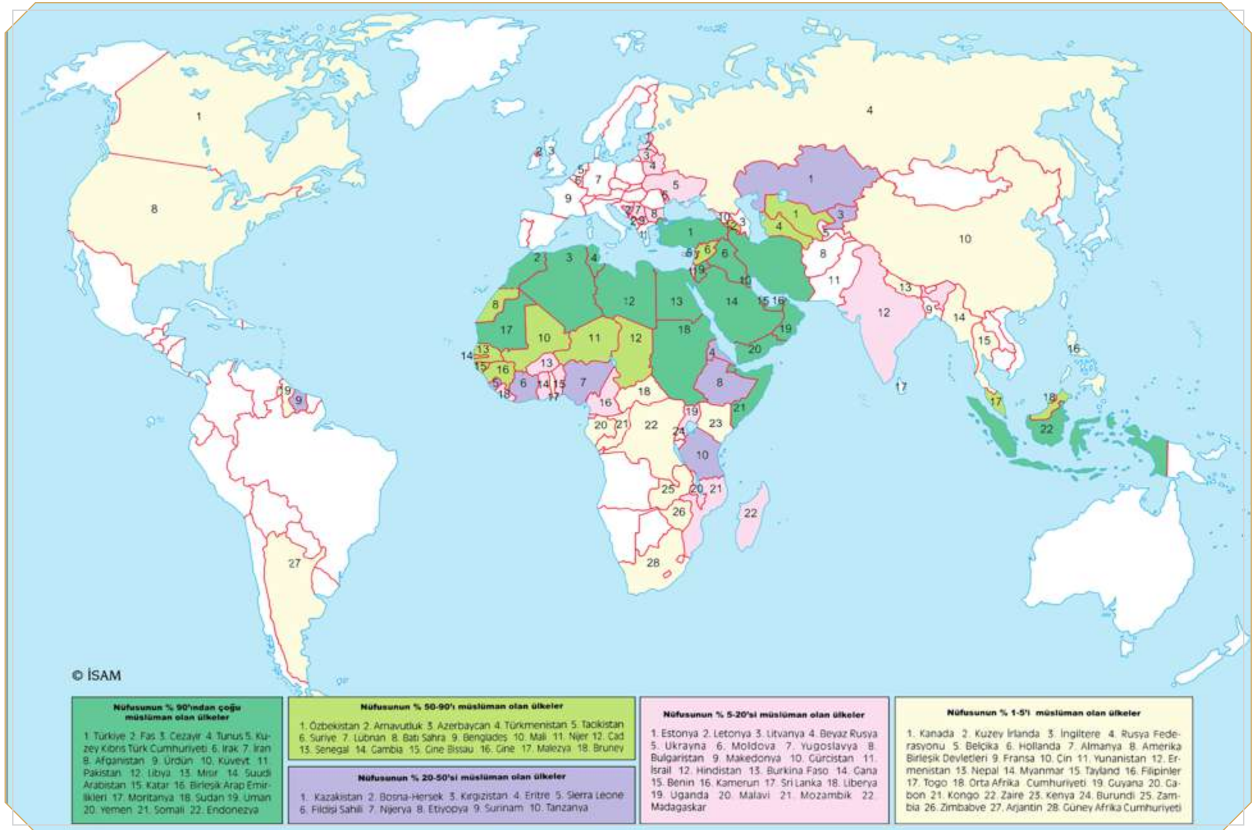
(Azmi Özcan, "İslam: Doğuşu ve Yayılışı", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 29.)

2 Bk. Fetih suresi, 1. ayet.
3 Azmi Özcan, "İslam: Doğuşu ve Yayılışı", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 27.
4 Talip Ayar, "İslam", Dinler Tarihi El Kitabı, s. 208.

Islamiyet'in yayılışı (622-1500). (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 28.)

Müslümanların bulunduğu ülkeler ve nüfus oranları. (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C 23, s. 33.)

ARAŞTIRALIM

İslam'ın, Allah'ın (c.c.) insanlık için öngörmüş olduğu yegâne inanç sistemi olması ne anlama gelmektedir? Araştıralım.

BİLGİ KUTUSU

Kur'ân-ı Kerîm'de Islam kelimesi sekiz yerde geçmektedir. Birçok ayette ise aynı kökten fiil ve isim bulunmaktadır. Fiil hâlinde geçtiği yerlerde "**Allah'a yönelmek**" *(Bakara suresi, 112. ayet; Lokman suresi, 22. ayet.)*, "**O'na teslim olmak**" *(Bakara suresi, 131. ayet; Mü'min suresi, 66. ayet.)*, "**Tevhid inancına sahip bulunmak**", *(Enbiya suresi, 108. ayet.)*, "**Allah'a teslimiyetin gereğini yapmak**" *(Zümer suresi, 54. ayet.)* anlamlarında kullanılmıştır. Kur'an'da İslâm, Allah (c.c.) katındaki hak dinin karşılığı ve onun özel adıdır. İslam'dan başka hiçbir dinin Allah (c.c.) tarafından kabul edilmeyeceği vurgulanır. *(Âl-i İmrân suresi, 19 ve 85. ayetler.)*

YORUMLAYALIM

"**De ki: "Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin: Yalnız Allah'a ibadet edelim. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilah edinmesin.**" Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: "**Şahit olun, biz Müslümanlarız.**"

(Âl-i İmran suresi, 64. ayet)

Ayeti kerimede vurgulanan "ortak söz"den kasdedilen nedir? Yorumlayınız.

2. İslamiyet'te İnanç Esasları

İslamiyet'te inanç esasları *âmentü* terimiyle ifade edilir. Genel olarak inanç konuları Kur'an'a dayanır ve Kur'an'ın tamamından oluşur. Bununla birlikte İslam âlimleri eğitim açısından kolaylık sağlanması amacıyla, Cibril hadisinden[5] esinlenerek inanç esaslarını altı maddede toplamışlardır.[6] İslamiyet'te altı inanç esası; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahirete ve kadere imandan oluşur.

Kur'an'da İnanç Esasları:

"...Asıl iyi olan kimse, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere inanan...dır."[7]

"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, şüphesiz derin bir sapıklığa sapmıştır."[8]

Bu ayetlerde inanç esasları beş ilkede toplanmış, kader bunlar arasında zikredilmemiştir. İslam âlimleri, her şeyin Allah'ın (c.c.) takdirine bağlı bulunduğuna dair Kur'an ayetlerinden ve Cibril hadisi gibi rivayetlerden hareketle kaderi inanç esası olarak belirlemişlerdir.[9]

İslam, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) temel esaslarını vahiy yoluyla Allah'tan aldığı ve ilk uygulamalarını bizzat kendisinin gerçekleştirdiği, zamanla Müslüman toplumlar tarafından geliştirilen din ve dünya görüşünün; insan, toplum, devlet gibi insanî konularda kendine has ilkeleri ve felsefesi bulunan tarihî tecrübenin, kültür ve uygarlığın genel adıdır. [10]

Allah İnancı

İslam inanç esaslarının başında Allah'a (c.c.) iman gelir. İslamiyet'teki tevhit ilkesi, birçok dinî gelenekteki tektanrıcılık ya da monoteizmden farklıdır. İslam tevhit inancının ilâhî ve beşerî iki yönü vardır. İlâhî yönü, Allah'ın (c.c.) otoritesinin hiçbir

5 Bk. Buhârî, "İman", 37; Müslim, "İman", 1-7.
6 Bekir Topaloğlu, "İslam: İnanç Esasları", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 23, s. 5-6.
7 Bakara suresi, 177. ayet.
8 Nisa suresi, 136. ayet.
9 Komisyon, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam İlmihali, C 1, (İman ve İbadetler), s. 81.*
10 *Mustafa Sinanoğlu, "İslam: Giriş, Etimoloji ve Tanım", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 2.*

şekilde paylaştırılmamasıdır. Beşerî yönü ise kulun en üst düzeyde sevilmeye ve sayılmaya lâyık tek varlık olarak Allah'ı (c.c.) kabul etmesi, başka hiçbir varlığa beşer üstü bir sevgi ve itaat hissi duymamasıdır.

İslamiyet'te ilke olarak müminin Allah (c.c.) ile doğrudan münasebet kurması, dua, niyaz ve ibadetlerini O'na yöneltmesi, bağışlanmasını aracısız olarak O'ndan talep etmesi istenir.[11]

İslam'ın tevhit inancına göre Allah (c.c.), yalnızca evreni ve insanı yaratan ve düzenleyen, sonra aşkınlığından dolayı kendi köşesine çekilen bir üstün varlık değildir. Aynı zamanda Allah (c.c.), vahiy göndererek tarihe, mucize ile de tabiata aktif olarak müdahele etmektedir. O, her şeye hâkim olan, koruyan, gözeten, doğru ve yanlış konusunda insanları uyaran ve herkesi yaptıklarından hesaba çekecek olandır. Dolayısıyla Allah (c.c.), deistlerin evreni yaratıp düzene soktuktan sonra köşesine çekilmiş olan tanrılarından farklıdır.[12]

Ahiret İnancı

Ahiret inancı, İslam inançları arasında Allah'a (c.c.) imandan sonra gelir. Kur'an'da sıklıkla "son gün" şeklinde, Allah'a (c.c.) imandan hemen sonra zikredilir. Ahiret, kıyametin kopmasıyla başlar, yeniden dirilme, hesap, cennet ve cehennem hayatını kapsar. Kur'an-ı Kerim'de zamanının yakın olduğu, dünyanın sonunun ansızın vuku bulacağı, fakat kimse tarafından bilinemeyeceği vurgulanır.[13]

İslam inancında dünya-ahiret dengesi vardır. Kur'an'ın pek çok ayetinde dünya hayatının geçici, ahiretin ise ebedi olduğu vurgulanır.[14] İnsanların dünya hayatını ihmal etmeden ama dünyanın geçici zevklerine de kanmadan bir hayat yaşamaları, fakat daha hayırlı ve kalıcı olan ahiret mutluluğunu aramaları istenir.[15]

Melek İnancı

İslam inançlarından biri de meleklere imandır. Meleklere inanmamak, dolaylı olarak vahyi, peygamberi, peygamberlerin getirdiği ve tebliği ettiği dini de inkâr etmek anlamına gelir. Çünkü dinî hükümler, peygamberlere melek aracılığıyla gelmektedir.[16]

BİLGİ KUTUSU

İslam inancının ilk ve en önemli kaynağı Kur'an-ı Kerim, daha sonra da sahih hadislerdir. Kur'ân ve Sünnet İslam inancının temelini oluşturan iki kaynaktır. İslam dininin Kur'an'da belirtilen temel kuralları ve esasları Hz. Peygamber'in sözleriyle açıklanmış, uygulamalarıyla belirgin hâle gelmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), bir peygamber olarak hatadan korunmuş olduğundan, onun sünneti de daima Allah'ın kontrolü altındadır ve kaynağını bizzat ondan almaktadır. Bir ayette **"Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının"** buyrulmuştur. *(Haşr suresi, 7. ayet).*

YORUMLAYALIM

"**Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma.**"
(Kasas suresi, 77. ayet).

Ayeti kerimeyi "dünya-ahiret dengesi" açısından yorumlayınız.

11 Bekir Topaloğlu, "İslam: İnanç Esasları", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 32, s. 7.
12 Şinasi Gündüz (Ed.), "İslam", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 56.
13 Bk. Ahzab suresi, 63. ayet.
14 A'lâ suresi, 16-17. ayetler.
15 Mü'min suresi, 39. ayet.
16 Türkiye Diyanet Vakfı İslam İlmihali, C 1, (İman ve İbadetler), s. 92.

"Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikail'e düşman olursa, bilsin ki Allah da inkâr edenlerin düşmanıdır."[17]

Kutsal Kitap İnancı

İslam'a göre ilahî vahiy Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar birbirini destekleyen içerikle insanlara aynı mesajı vermiştir.

İslam'a göre ilahî vahiy Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar birbirini destekleyen içerikle insanlara aynı mesajı vermiştir. Kur'an-ı Kerim'le birlikte insanlara yönelik Allah'ın (c.c.) vahyi sona ermiştir. Buna göre Allah'ın (c.c.), Kur'an'dan önce de bazı peygamberlere kitap indirdiğine inanmak, inanç esaslarından biridir.

Kur'an'da, Allah (c.c.) tarafından daha önce indirildiği ifade edilen Tevrat, Zebur ve İncil'in adı geçmektedir. Bazı peygamberlere de sahifeler (suhuf) verildiği bildirilmektedir. İslam'da kitaplara iman, Kur'an-ı Kerim'in gelmesiyle geçerliliği sona eren diğer kutsal kitapların öğretilerine inanmak değildir. Allah'ın (c.c.), daha önce insanlara Tevrat, Zebur ve İncil'le verdiği mesajını şimdi de Kur'an'la ilettiğine inanmaktır. Bu aynı zamanda insanlık tarihi boyunca Allah'ın (c.c.) insanlarla yegâne iletişim yolunun, peygamberler aracılığıyla indirdiği kitaplar olduğu anlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim bununla, hem Ehl-i kitabı Kur'an'a tabi olmaya çağırmakta[18] hem de Hz. İsa'ya bir kitabın indirilmediği, onun Tanrı'nın kelamı ve dolayısıyla vahyin bizzat kendisi olduğu yönündeki Hristiyan inancını dolaylı olarak reddetmektedir.[19]

UNUTMAYINIZ

İslam'a göre bütün peygamberler birer İslam peygamberi, onlara vahyolunan bütün ilahî mesajlar da insanlara İslam'ı öğreten ilahî kitaplardır.

Peygamber İnancı

İslam inanç esaslarından biri de peygambere imandır. Kur'an-ı Kerim'de her peygamberin vahye muhatap olduğu bildirilir. Bu yüzden Müslümanların, ayırt etmeksizin bütün peygamberlere inanmaları emredilir.[20] Peygamberlik mertebesi bakımından aralarında bir fark gözetilmez. Kur'an, peygamber inancını Allah (c.c.) inancından ayırmaz. Bu hususta küfre düşenleri üçe ayırır: Allah'ı (c.c.) ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah'a (c.c.) inanıp peygamberlerine inanmayanlar ve peygamberlerin bazısına inanıp bazısını inkâr edenler.[21] Allah'a ve peygamberlerine iman edip onlar arasında ayırım gözetmemeyi imandan sayar.[22] Hz. Muhammed'i (s.a.v.) peygamber kabul etmeyen Ehl-i kitabın tavrı eleştirilir.

Kur'an, peygamber inancını Allah inancından ayırmaz. Bu hususta küfre düşenleri üçe ayırır:

1. Allah'ı (c.c.) ve peygamberlerini inkâr edenler,
2. Allah'a (c.c.) inanıp peygamberlerine inanmayanlar,
3. Peygamberlerin bazısına inanıp bazısını inkâr edenler.

"Kitap ehli, senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. (Buna şaşma!) Musa'dan, bundan daha büyüğünü istemişler ve "Allah'ı bize açıkça göster" demişlerdi…"[23]

17 Bakara suresi, 98. ayet
18 Bk. Nisa suresi, 47; Maide suresi, 15. ayetler.
19 Bk. Maide suresi, 46. ayet.
20 Bk. Bakara suresi, 285. ayet.
21 Nisa suresi, 150-151. ayetler.
22 Nisa suresi, 152. ayet.
23 Nisa suresi, 153. ayet.

Yahudi kutsal kitabı Tanah'ta, bazı peygamberler hakkında Allah (c.c.) elçilerinin günahtan korunmuşluğu ilkesini zedeleyen ifadeler yer alır. İslamiyet'te ise Allah (c.c.) ile kul arasında elçilik vazifesi yapan peygamberlerin, bu görevlerinde hatadan korunmuş oldukları (ismet) kabul edilir.[24] Kur'an'da melik peygamber oldukları beyan edilen Hz. Davut ve oğlu Hz. Süleyman, Tanah'ta peygamber değil, sadece kral olarak anlatılır.

İslamiyet'te peygamberlerin ilki Hz. Âdem (a.s.), sonuncusu ise Hz. Muhammed'dir. Kur'an'da Hz. Muhammed (s.a.v.) bütün insanlar için *rahmet*,[25] *son peygamber*[26] ve inananlar için *güzel örnek*[27] olarak takdim edilir.

Kader İnancı

Kadere iman, her şeyin Allah'ın (c.c.) bilgisi, gözetimi ve denetimi altında gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Kader, Allah'ın (c.c.) mutlak hükümranlığı ile kulun iradi özgürlüğünün kesiştiği alanı ifade eder. Buna göre Allah, ilmiyle her şeyi bilir, kudret ve iradesiyle her şeyi yapar. İnsan ise irade özgürlüğüne sahip sorumlu bir varlık olarak iyi ile kötü arasında seçim yapabilme özgürlüğüne sahip olur.

İslam'ın kader inancında bir ön belirleme ve dayatma yoktur. İnsan hürriyeti doğrultusunda iradesini kullanmakta, Allah (c.c.) da olayları bu yönde yaratmaktadır.[28]

3. İslamiyet'te İbadetler

Islamiyet'te ibadetin biri genel, diğeri özel olmak üzere iki anlamı vardır. Genel anlamda ibadet, kulun Allah'a (c.c.) karşı duyduğu saygı ve sevginin sonucu olarak, O'nun rızasına uygun davranma çabasını ve bu şekilde yapılan iradî davranışları ifade eder. Böylece tamamen dinî olan görevlerden başka, kişilerin Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak için yaptığı her fiil de ibadet olarak nitelendirilir ve ödüllendirilir. Bu amaçla fert ve toplum yararına gerçekleştirilen her olumlu davranış dinî ve manevî bir anlam kazanır. Özel anlamda ibadet ise mükellefin Allah'a (c.c.) karşı tazim ve kulluğunu simgeleyen, Allah ve Resulü tarafından yapılması istenen belirli davranış biçimlerdir. İbadetin yaygın kullanımı da bu ikinci anlamdadır.[29]

24 Bekir Topaloğlu, "İslam: İnanç Esasları", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 23, s. 8.
25 Bk. Enbiya suresi, 107. ayet.
26 Bk. Ahzab suresi, 40. ayet.
27 Bk. Ahzab suresi, 21. ayet.
28 Şinasi Gündüz (Ed.), "İslam", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 64.
29 Şinasi Gündüz (Ed.), "İslam", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 64-69.

AÇIKLAYALIM

"**Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik. Elbette O'nu yine biz koruyacağız.**" *(Hicr suresi, 9. ayet.)* ayetinden hareketle, Allah'ın Kur'an'ı korumasının nasıl olduğunu/olacağını açıklayınız.

Kader, Allah'ın (c.c.) mutlak hükümranlığı ile kulun iradi özgürlüğünün kesiştiği alanı ifade eder.

NOT EDELİM

Kur'an'da başta namaz, zekât, hac ve oruç olmak üzere temel ibadetler sıkça emredilir. Ancak bu atıf ve emirler, ibadetlerin edâ şekli ve ayrıntılarından çok o ibadetin mahiyetini, öz ve amacını konu edinen genel ve mücmel ifadeler şeklindedir.

Kur'an'da ana çatısı oluşturulan ibadetlerin nasıl yerine getirileceği, uygulama şartları ve hükümleri Hz. Peygamber'in uygulama ve açıklamalarıyla netleşmiştir.

(Ferhat Koca, "İbadet: İslam'da İbadet/Fıkhî Hükümler", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 19, s. 241.)

İbadetler, dinin özünü teşkil eden iman esaslarından sonra gelir. Kur'an'da iyi davranışlar (salih amel) genelde imanla bir arada zikredilir.

"Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır."[30]

İslamiyet'te namaz, oruç, zekât ve hac temel ibadetlerdir. Kelime-i şehadetle birlikte bunlara İslam'ın şartları da denilmektedir.

HATIRLATMA

İslam'ın şartlarından sayılan **kelime-i şahadet,** İslam'a giriş anahtarıdır.

İslam'da Temel İbadetler	
Namaz	İslam'da namazın bir çok çeşidi vardır. Hanefilere göre namaz; farz, vacip ve nafile olarak üç çeşittir. Diğer mezhepler, vacip hüküm kategorisini kabul etmedikleri için namazı farz ve nafile şeklinde iki gruba ayırırlar. **Farz Namazlar:** Günlük beş vakit namaz, Cuma namazı ve cenaze namazı. **Vacip veya Nafile Namazlar:** Farz namazlar dışında kalan vitir, bayram, sünnet ve benzeri namazlar.
Oruç	Oruç; ramazan ayında veya diğer zamanlarda imsak ve iftar arasında ibadet niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmaktır. Hanefilere göre oruç; farz, vacip ve nafile olmak üzere üç çeşittir. Diğer mezhepler, vacip hüküm kategorisini kabul etmedikleri için orucu farz ve nafile şeklinde iki gruba ayırırlar. **Farz Oruç:** Ramazan orucu. **Vacip veya Nafile Oruçlar:** Nezir (Adak), farz olan orucun dışında diğer zamanlarda tutulan oruçlar.
Zekât	Belirli düzeyde zenginliğe sahip olanların, yılda bir defa mallarının belirli orandaki kısmını belirli yerlere dağıtmasıdır.
Hac	İmkân ve yol bulan Müslümanların, Zilhicce ayı içinde (8, 9, ve 10. günlerde) Mekke'de bulunan Kâbe'yi ve diğer kutsal mekânları dinî maksatla ziyaret etmesidir. Kur'an-ı Kerim, yoluna gücü yetenlerin hac görevini yerine getirmesinin Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkı olduğunu belirtir. (Al-i imran suresi 97. ayet.)

UNUTMAYINIZ

İbadetler, temel dayanağını Kur'an'dan, Hz. Muhammed'in (s.a.v) söz ve fiillerinden (sünnet) alır. Kur'an, ibadetlerin mahiyetinden bahseder. Hz. Muhammed (s.a.v) ise ibadetlerin şeklini ve ayrıntılarını açıklar, uygulamalı olarak gösterir.

İslam'ın şartları olarak zikredilen bu temel ibadetlerin dışında kurban kesmek ve sadaka vermek gibi ibadetler de vardır. Vacip, sünnet veya nafile adı verilen bu türden ibadetler Müslümanların hayatında oldukça önemlidir.

4. İslamiyet'te Ahlâki Değerler

İslamiyet, insanların temelde inançlı, iyi ve doğru olmalarını amaçlar. Dinin üç boyutu olan inanç, ibadet ve ahlâk özde birdir ve aynı amacı gerçekleştirmeye yöneliktir. İnsan, inanç ve ibadet sayesinde yaratıcısına bağlanır, ibadetlerin doğurduğu iyi sonuçlar

30 Asr suresi, 1-3. ayetler.

ve tavsiye edilen güzel huylar sayesinde toplumda iyi insan olarak yaşar. Buna göre İslamiyet, yaratıcısına inanıp saygı duyan ve sosyal hayatta diğer insanlarla iyi ilişkiler kurarak yaşayan bir insan yetiştirmek ister. İslamî erdemler, bize dinimizin sahip olmayı zorunlu kıldığı erdemlerdir. Dinimizin bize kazandırdığı artıdır.[31]

İnsanın Allah'la (c.c.) ilişkisi *inanç* ve *ibadet*; diğer insanlar ve yaratılmışlarla ilişkisi *ahlâk* ve *hukuk (muamelat)* olarak tecelli eder. Ahlâki ve hukuki (muamelat) hükümler iç içe olsa da ikisi birbirinden ayrı alanlardır. Güzel huy ve davranışların içselleştirilmesi, kişisel mutluluğu sağladığı gibi toplumun huzur ve barışına da katkıda bulunur. Aslında bir toplumda ahlâki bilinç ve duyarlılık yüksek olduğunda hukuki problemlerin ortaya çıkması daha baştan büyük ölçüde önlenmiş olur. Bundan dolayı Kur'an-ı Kerim, sistemini büyük ölçüde inanç, ibadet ve muamelatı da gözeterek ahlâki duyarlılık üzerine inşa etmiştir. Hukuk, ahlâki alanda gösterilen ihmallerin yol açtığı anormal durumlara çözüm üreten ve sosyal hak ve görevleri belirleyen bir kurumdur.[32]

OKUMA PARÇASI

İslam Ahlakıyla İlgili Ayet ve Hadislerden Örnekler

1. "İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır." (Bakara suresi, 177. ayet.)
2. "Ey inananlar! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir." (Hucurât suresi, 11. ayet.)
3. "Ey inananlar! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O hâlde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir." (Hucurât suresi, 12. ayet.)
4. "Sizden biri kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olamaz." (Buhârî,, İman, 7.)
5. "Müslüman, elinden ve dilinden insanların güvende olduğu kimsedir." (Buhârî,, İman, 4.)

İnsanın yöneldiği her türlü üstünlük ve mükemmellik *iyi* kavramıyla ifade edilir. İnsan bütün çabalarında iyiyi arar. İnsanın aradığı iyi; sanatta güzel, bilimde doğru, çalışmada başarı, ticarette kâr, sosyal hayatta yarar, sporda sağlık, dostlukta sevgi, ahlâkta erdem ve mutluluktur. İyi, her konuda yöneldiğimiz genel bir amaç olsa da özellikle ahlâkî bir değerdir. Bundan dolayı iyi ve kötü, ahlâkın; güzel ve çirkin, sanatın; doğru ve yanlış, bilimin temel değerleridir.

31 Enver Uysal, "Dindarlığın Ahlaki Temeli Üzerine Bazı Düşünceler", İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi, s. 111.

32 Enver Uysal, "Dindarlığın AhlakiTemeli Üzerine Bazı Düşünceler", İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi, s. 112.

İslamiyet hem toplum hayatında hem de genel olarak tabiatta iyiliğin yaşamasını ister. Bu amaçla gerek Kur'an ayetleri gerek Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadisleri aracılığıyla birtakım ilkeler ve değerler ortaya koymuştur. İyiliğe dair belli başlı ilke ve değerler şunlardır:

YORUMLAYALIM

Peygamberimiz diyor ki: *"Her çocuk İslam fıtratı üzere doğar. Daha sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar."* (Buhârî, Kader, 2)

Bu hadisi ahlâkın kaynağı ve değişebilirliği açısından yorumlayınız.

Belli başlı ahlâki ilke ve değerler	
1	Doğru sözlü, dürüst ve adil olmak
2	Affedici ve hoşgörülü olmak
3	Alçakgönüllü ve yumuşak huylu olmak
4	Sabırlı, sebatlı ve dayanıklı olmak
5	Cesur ve soğukkanlı olmak
6	Şefkatli ve merhametli olmak
7	Ağırbaşlı ve ölçülü olmak
8	İffetli, edepli ve hayâlı olmak
9	Sevgiye dayalı dostluk kurmak
10	İnsanların kişiliklerine ve haklarına saygı göstermek
11	Cömert ve yardımsever olmak
12	Zarif, kibar ve nazik olmak
13	İyiliğe teşekkürle ve daha iyi davranışla karşılık vermek
14	Hata yapınca özür dileyip onu telafi etmek

BİLGİ KUTUSU

1. Ahlâk, insanın kendi rızası ve iradesi doğrultusunda belli bir gaye ve hedef için iyi ve güzel davranışlar sergilemesidir.
2. Ahlâk, İnsanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikler, huylar ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünüdür.

(Mustafa Çağrıcı, "Ahlâk", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 1.)

İslamiyet'in Diğer Dinlere Bakışı

İslâm kaynaklarında, diğer dinleri ve onların müntesiplerini tanımlamak için çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. Bunlar arasında en önemlisi *Ehl-i kitap* kavramıdır. Başlangıçta sadece Yahudi ve Hristiyanları kapsayan Ehl-i kitap kavramı, zamanla Mecusileri

ve hatta Kur'an'da adı geçmeyen din mensuplarını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.[33]

Kur'an'da ve hadislerde Ehl-i kitabın çeşitli konulardaki inanç ve düşünceleri, hayat tarzları, tutum ve davranışları hakkında bilgiler verilmiştir. Kur'an, Yahudi ve Hristiyanları unuttukları veya farklılaştırdıkları Allah'ın (c.c.) dinine tekrar davet etmekte ve bir Allah (c.c.) inancında buluşmaya çağırmaktadır.[34] Yahudi ve Hristiyanların hahamlarını ve rahiplerini Allah'ın (c.c.) dışında rabler edindikleri belirtilir.[35] Özde aynı olan din, zaman içinde kutsal metinlerin ve dinî nasların yanlış yorumlanması, din âlimlerinin görüşlerinin kutsal kitap yerine geçmesi ve dinin anlaşılmasında bunların yegâne geçerli kaynak olarak görülmesi sonucunda orijinal şeklinden saptırılmıştır. Hatta Hz. İsa, Hristiyanlarca beşeri özelliklerinden soyutlanarak ilâhlaştırılmıştır.[36]

Kur'an'da Yahudi ve Hristiyanlar dışında Mecusi ve Sabiîler ismen zikredilmektedir. Kur'an'da Mecusiler'den sadece bir yerde,[37] Sabiîler'den ise üç yerde bahsedilmekte,[38] fakat bunlar hakkında bilgi verilmemektedir.

PAYLAŞALIM

Peygamberimiz, "*Münafığın alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, kendisine güvenildiğinde hainlik eder, söz verdiğinde yerine getirmez.*" buyurmaktadır. (Buhârî, İman, 231.)

Bu hadisin verdiği mesajı ifade eden birkaç ayet ve hadis bularak bunları arkadaşlarınızla paylaşınız.

NOT EDELİM

Müslümanların Ehl-i kitapla olan ilişkilerinde Kur'an önemli bir ölçü ortaya koymaktadır:

"İçlerinden zulmedenler/şirke bulaşanlar hariç, Kitap ehli ile ancak en güzel bir yolla mücadele edin ve (onlara) şöyle deyin: Biz, bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim ilâhımız da sizin ilâhınız da birdir (aynı ilâhtır). Biz sadece O'na teslim olmuş kimseleriz." *(Ankebut suresi, 46. ayet.)*

DEĞERLENDİRELİM

"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğe iyilikle karşılık ver. O zaman düşmanın olan kişinin sana yakın bir dost oluverdiğini görürsün."

(Fussilet suresi, 34. ayet.)

Yukarıdaki ayeti İslam ahlakının gayesi açısından değerlendiriniz.

HATIRLATMA

Kur'an'da Ehl-i kitap;

1. Allah'ın (c.c.) ayetlerini inkâr ettikleri,
2. Hakk'ı bâtıla karıştırdıkları,
3. Emanete riayet etmedikleri,
4. Kendilerine verilen kutsal kitabı tahrif ettikleri,
5. Peygamberlerini öldürdükleri,
6. Müslümanları küfre döndürmek istedikleri,
7. Tevrat ve İncil'deki hükümleri hakkıyla uygulamadıkları için kınanır.

Bu nedenlerden dolayı Kur'an, Ehl-i kitabı Allah'a (c.c.) kulluğa, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaya çağırmakta; Müslümanlara da onlarla mücadelede itidali tavsiye etmektedir.

(Remzi Kaya, "Ehl-i Kitap", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 518.)

33 Remzi Kaya, "Ehl-i Kitap", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 517.
34 Bk. Âl-i İmran suresi, 64. ayet.
35 Bk. Tevbe suresi, 31. ayet.
36 Ömer Faruk Harman, "İslam: Vahiy Geleneği İçinde İslam", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, s. 4.
37 Hac suresi, 17. ayet.
38 Hac suresi, 17; Bakara suresi, 62; Mâide suresi, 69. ayetler.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.	
1	Hudeybiye antlaşmasının İslamiyet'in yayılışındaki etkisi nedir? Açıklayınız.
2	Emeviler döneminde İslamiyet'in yayıldığı bölgeleri yazınız.
3	Anadolu'nun fethi ve İslamiyet'in yayılışı hangi dönemde olmuştur? Açıklayınız.
4	Kur'an'da Ehl-i kitap ifadesi hangi anlamda ve kimler için kullanılmaktadır? Açıklayınız.
5	Peygamberler için ismet sıfatı niçin önemlidir? Açıklayınız.

B.Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.	
1	**Aşağıdaki ifadelerden hangisi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğinin Mekke dönemine ait doğru bir bilgi değildir?** A) Kur'an-ı Kerim'in indirilişinin 13 yıllık süreci. B) Habeşistan'a hicret. C) Müslümanlara yönelik üç yıl sosyal ve ekonomik boykot. D) Hz. Muhammed'in 3 yıl boyunca yakın çevresini İslam'a davet etmesi. E) Hayber'in fethi.
2	**Kur'an'da Sabiî ismi hangi surede geçmektedir?** A) Bakara Suresi B) Nisa Suresi C) Tevbe Suresi D) Hac Suresi E) Furkan Suresi
3	**İslam ilk kez hangi dönemde Arabistan dışında yayılmaya başlamıştır?** A) Hz. Muhammed (s.a.v.) Dönemi B) Dört Halife Dönemi C) Emeviler Dönemi D) Abbasiler Dönemi E) Selçuklular Dönemi
4	Münafığın alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, kendisine güvenildiğinde hainlik eder, söz verdiğinde yerine getirmez." (Buhârî, İman, 231.) **Yukarıdaki hadiste İslam dininin önem verdiği ahlaki ilke ve değerlerden hangisi vurgulanmaktadır?** A) Doğru sözlü, dürüst ve adil olmak B) Affedici ve hoşgörülü olmak C) Alçakgönüllü ve yumuşak huylu olmak D) Sabırlı, sebatlı ve dayanıklı olmak E) Cesur ve soğukkanlı olmak

5	**Başlangıçta Yahudi ve Hristiyanları ifade etmek için kullanılan kavram aşağıdakilerden hangisidir?** A) Kâfir B) Münafık C) Mürtet D) Ehl-i kitap E) Ehl-i ilm

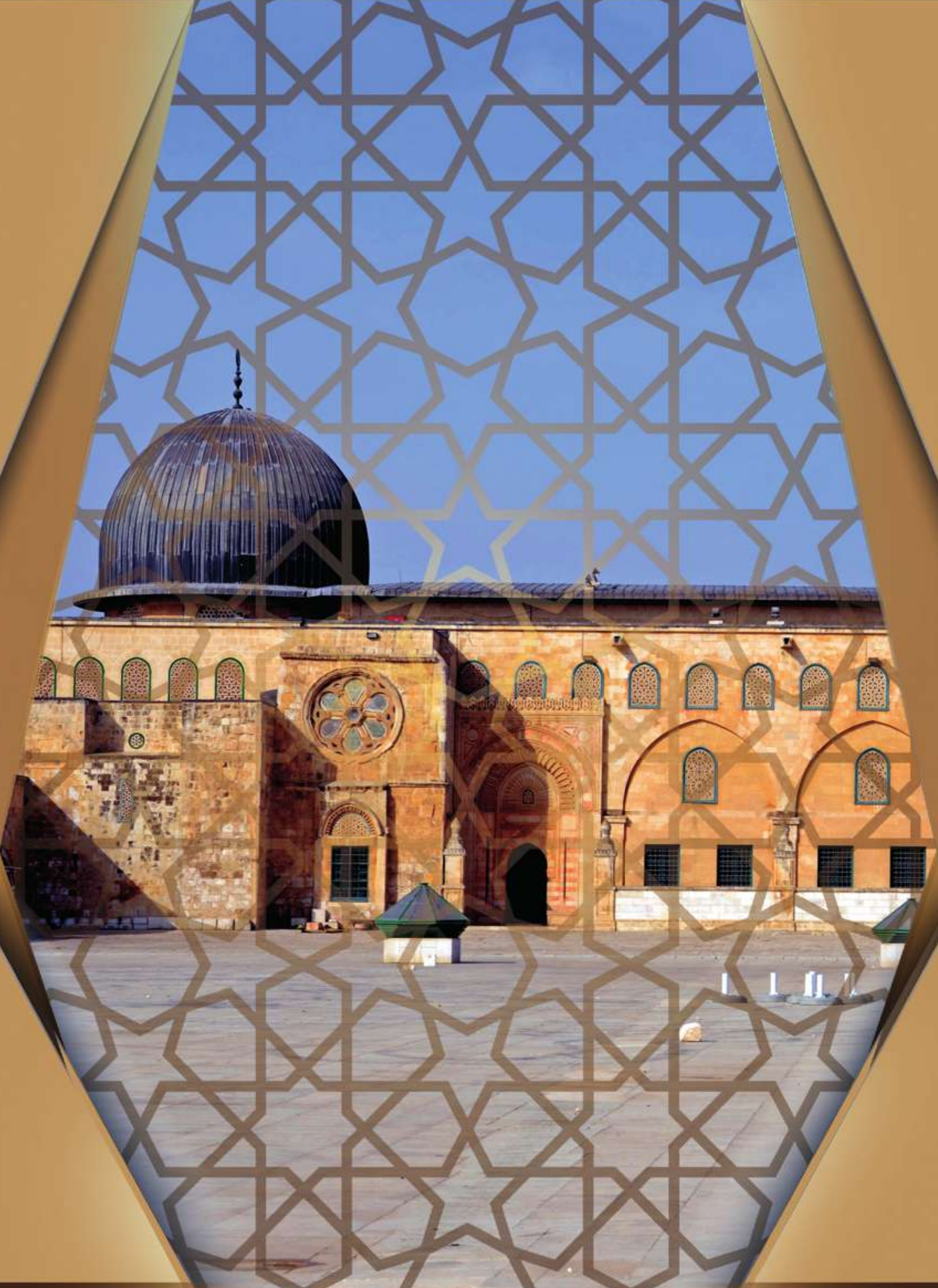
C. Aşağıda boş bırakılan yerleri verilen uygun kelimelerle doldurunuz.

Kur'an-ı Kerim Kelime-i Şehadet Münafığın Fıtrat Müslüman Ehl-i kitap Kafir	1	"Her çocuk ………….üzere doğar. Daha sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar." (Buhârî, Kader, 2)
	2	"……………………alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, kendisine güvenildiğinde hainlik eder, söz verdiğinde yerine getirmez." (Buhârî, İman, 231)
	3	"………………., elinden ve dilinden insanların güvende olduğu kimsedir." (Buhârî, Îmân, 5)
	4	İslam inancının ilk ve en önemli kaynağı………………………, daha sonra da sahih hadislerdir.
	5	İslam'ın şartlarından sayılan………………………., İslam'a giriş anahtarıdır.

D. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanları "D", yanlış olanları "Y" ile işaretleyiniz.

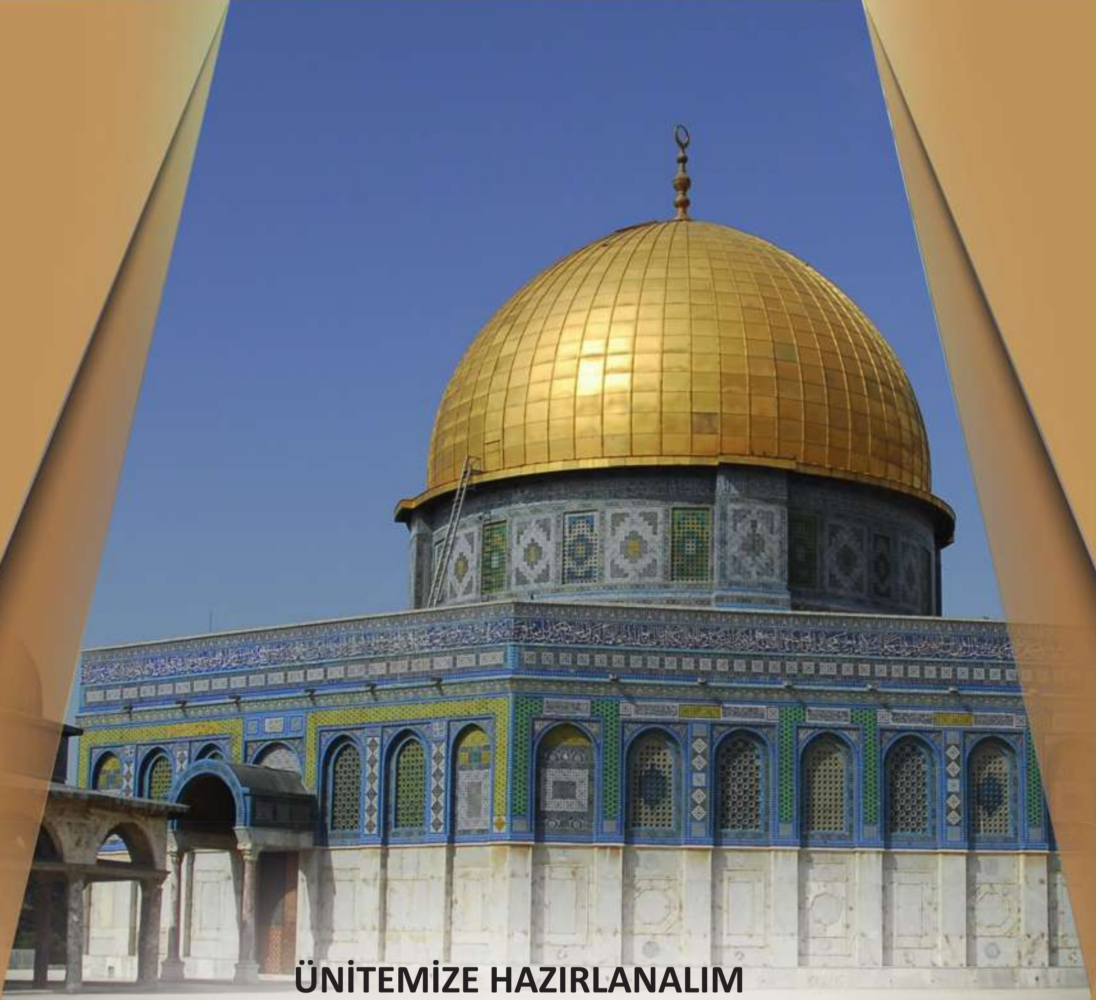
Yanlış mı? (Y) Doğru mu? (D)	1		İslam, bütün peygamberlerin tebliğ ettiği dinin adıdır.
	2		Hudeybiye Antlaşması, Medine Yahudileriyle ve gayrimüslim araplarla yapılan bir antlaşmadır.
	3		İslam ilk kez dört halife döneminde Arabistan dışında yayılmaya başladı.
	4		Endülüs Emeviler dönemine, Hulefâ-i Râşidîn dönemi de denir.
	5		İslamiyet, hayatın her yönünü kapsar. Kutsal ve din dışı bir ayrımı yoktur.

3. ÜNİTE
YAHUDİLİK VE HRİSTİYANLIK

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinin "ehl-i kitap" maddesini inceleyiniz.
2. Yahudilikteki Ezra ile Kur'an-ı Kerim'deki Üzeyir'in aynı kişi olup olmadığını araştırınız.
3. 'Süleyman Mabedi' ile 'Mescid-i Aksa' aynı yer midir? Araştınız.
4. Hristiyanlık ve Yahudilik ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssaları okuyunuz.
5. Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden hangileri İsrailoğullarına gönderilmiştir.

1. YAHUDİLİK

	YAHUDİLİK (Kimlik Kartı)
Dinin Adı	Eski İsrail Dini, Yahudilik, Musevilik
Başlangıcı	MÖ 13. Yüzyıl
Öncü İsim	Hz. Musa
Tanrı Düşüncesi	YHVH (Yahve)
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	• Tora (Yazılı Vahiy) • Talmud (Sözlü Vahiy)
İnanç Esasları	• Musa bin Meymûn'un belirlediği on üç inanç esası.
Akımlar	• Ortodoks Yahudilik • Reformist Yahudilik • Muhafazakâr Yahudilik • Yeniden Yapılanmacı Yahudilik
Nüfusu	20 Milyon
Köken	Kenan
Yayıldığı Ülkeler	İsrail, ABD, Fransa, İngiltere, Rusya, Türkiye

1.1. Yahudiliğin Tarihçesi

Yahudi geleneğinde Yahudi kavmini tanımlamak için İbrani, İsrail ve Yahudi isimleri kullanılır. Musevi ise ülkemizde yaşayan Yahudilerce kullanılan bir isimdir.

Yahudiler kendilerini etnik olarak Hz. İbrahim, onun oğlu Hz. İshak ve torunu Hz. Yakub'a dayandırırlar (İbraniler). Dinî açıdan ise MÖ 13. yüzyılda Hz. Musa'ya gelen vahiyle başlatırlar (Yahudilik).

MÖ 13.-5. yüzyıllar arasında yaşamış olan İsrâiloğulları'nın dinî uygulamalarını, ikinci mâbed döneminden (MÖ 5-MS 1. yüzyıllar) itibaren şekillenmeye başlayan sistemli bir din olarak Yahudilik'ten ayırmak için bu ilk aşamayı ifade etmek üzere "eski İsrâil dini" tabiri kullanılmaktadır. Eski İsrâil din, sistemli ve resmî bir dinden ziyade İsrailoğulları arasında uygulanan farklı inanç ve ritüel biçimlerini belirtmektedir.

Yahudilik ise İsrâiloğulları'nın Yeşu döneminde kutsal topraklara yerleşmesinin ardından uzun bir süreç sonunda siyasî-hu-

NOT EDELİM

Kur'an-ı Kerim'de İsrailoğulları ve Yahudiler

- Kur'an-ı Kerim'de Yahudileri tanımlamak için 'Benî İsrail', 'hûd', 'hâdû" ve 'Yehûd' kelimeleri kullanılır.
- Kur'an'da iki kez geçen 'İsrail' terimiyle Hz. Yakup kastedilir. *(Âli İmran suresi, 93. ayet; Meryem suresi, 58. ayet).* Beni İsrail kavramı ise kırk bir yerde geçer ve Hz. Yakub'un soyundan gelenleri ifade eder. İsrailoğulları ismi çoğunlukla Mekkî sûrelerde ve genellikle İslâm öncesi dönemde yaşanan olayların anlatıldığı ayetlerde geçer.
- 'Yahudi' kelimesi ise Medenî sûrelerde yer alır ve genellikle Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde yaşayan ve Kur'an'ın da muhatabı olan Yahudiler için kullanılır.

(Ömer Faruk Harman, "Yahudilik: İslam Kaynaklarında Yahudilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 221.)

DÜŞÜNELİM

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in (a.s.) Yahudi ve Hristiyan olmadığı, 'Hanif bir Müslüman' olduğu (Âl-i İmran suresi, 67. ayet) vurgusunun sebebi üzerinde düşününüz.

kukî, eskatolojik ve teolojik-mistik boyut kazanmış, ancak Rabbânî gelenek ve Ortaçağ yahudi düşüncesi kanalıyla bugün anlaşılan manada dinî sistem hâlinde teşekkül etmiştir. Yahudilik özellikle modern dönemde kazandığı farklı açılımlar ve kırılmalar yoluyla gelişimini sürdürmüştür. Bu anlamda Yahudilik, tek ve değişmez yapıya sahip bir sistem olmaktan ziyade, yahudilerin çeşitli dönemlerde farklı kültürlerle (Bâbil, Pers, Grek, Roma, hıristiyan Bizans, Sâsânî, müslüman Arap, Osmanlı ve Avrupa) yaşadıkları tecrübe ve karşılıklı etkileşimler neticesinde biçimlenen bir sistemi ifade etmektedir.[1]

İbrani	İbrani terimi, Yahudiler tarafından kurucu atalar olarak kabul edilen Hz. İbrahim, oğlu Hz. İshak ve torunu Hz. Yakup ile onların çocuklarını tanımlar.[1]
İsrail	Yahudilere göre İsrail terimi, “Tanrı’yla uğraşan” anlamında Hz. Yakup’un lakabıdır. Hz. Yakup, kendini ‘Tanrı adamı’ olarak tanıtan birisiyle güreşmiştir. Hz. Yakub’u yenemeyen bu kişi, ‘Tanrı’yla ve insanlarla güreşip yendin. Artık sana Yakup değil İsrail denecek” diyerek onu kutsamıştır.[2] Bu olaydan sonra İbraniler, Babil sürgününe (MÖ 587) kadar İsrail ve İsrailoğulları olarak anılır.
Yahudi	Yahudi terimi, Babil sürgünü sonrası ortaya çıkmıştır. Babil halkı, Yahuda’dan sürgün edilen İsrailoğullarını ‘Yahudalı’ anlamında ‘Yahudi’ olarak adlandırır. Bu tarihten itibaren İsrailoğulları, Yahudi olarak anılmaya başlanır. Yahudi kavramından türetilen Yahudilik, bu tarihten itibaren Hz. Musa’nın getirdiği dinin adı olmuştur.
Musevi	Musevi terimi, Hz. Musa’nın şeriatına bağlı kimse anlamındadır. Yahudiler, Türkiye’de kendilerini ‘Musevi’ olarak adlandırırlar. Örneğin ‘Türk Musevi Cemaati’ veya ‘Türkiye Musevileri Hahambaşılığı’ böyledir.

KRONOLOJİK YAHUDİ TARİHİ	
Atalar Dönemi: Hz. İbrahim’den Hz. Musa’ya Kadar (MÖ. 1800-MÖ. 1300)	• Tevrat’ta göçebe bir İbrani şeklinde nitelendirilen[4] ve Mezopotamya’da yaşadığı kabul edilen Hz. İbrahim, Tanrı’nın vahyi doğrultusunda Ken‘an topraklarına göç etmiş ve burada göçebe bir hayat sürmüştür.[5] • Kalabalık bir nesle sahip olacağına dair ilâhî vaadin tecellisi olarak[6] geç yaşta câriyesi Hâcer’den Hz. İsmâil, ardından karısı Sâre’den Hz. İshak doğmuş, bu iki oğlundan İsmâiloğulları ve İsrâiloğulları ortaya çıkmıştır. • Tevrat’ta Tanrı’nın Hz. İbrahim ile bir ahit yaptığı, kendisini ve soyunu bereketli kıldığı, Kenan topraklarını mülk olarak soyuna verdiği ifade edilmektedir.[7] • Hz. İbrâhim, Hz. İshak ve Hz. Yakub’dan meydana gelen üç büyük İbrânî atasının ve Yakub’un on iki oğlunun hikayeleri, Hz. Yusuf’un Mısır sarayındaki yükselişi, Kenan’da baş gösteren kuraklık yüzünden Yakub’un ve diğer oğullarının onun himayesinde Mısır’a yerleşmeleri ve burada çoğalmaları Tevrat’ın Tekvin bölümünde ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır. • 400 veya 430 yıllık bir süreye denk gelen Mısır dönemi[8], İsrâiloğulları’nın geniş bir aileden on iki kabilelik kalabalık bir topluluğa geçiş sürecini oluşturmaktadır.

1 Salime Leyla Gürkan, “Yahudilik: Giriş ve Tarih”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 187.
2 Baki Adam, “Yahudilik”, Yaşayan Dünya Dinleri, s. 206.
3 Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, 32/2-32.
4 Kitab-ı Mukaddes, Tekvîn 14/13; Tesniye, 26/5.
5 Kitab-ı Mukaddes, Tekvîn, 11/31; 12/9.
6 Kitab-ı Mukaddes, Tekvîn, 12/2; 13/16.
7 Kitab-ı Mukaddes, Tekvîn, 12/2; 15/4-5, 18-21.
8 Kitab-ı Mukaddes, Tekvîn, 15/13; Çıkış, 12/40.

Mısır'dan Çıkış ve Milletleşme Dönemi: Hz. Musa Dönemi (MÖ. 1300-1200)	• Tevrat'a göre İsrailoğulları Mısır'da kısa bir refah döneminin ardından köleleştirilmiştir. Onları Firavun'un zulmünden (kölelikten) Hz. Musa kurtarmıştır. • İsrailoğulları'nın, Hz. Musa önderliğinde Mısır'dan çıkarılıp mucizevî biçimde Kızıldeniz'den geçirilmeleri, daha sonra Sina dağına ulaştırılıp burada Tanrı ile ahitleşmeleri İsrailoğulları tarihinde dönüm noktasıdır.[9] • Bu ahit kapsamında İsrail Tanrısı Yahve tarafından Hz. Musa'ya İsrailoğulları'nın uyması gereken kuralları içeren Tevrat verilmiştir. • İsrâiloğulları, Hz. Musa zamanında Kenan topraklarına girememişlerdir. Hz. Musa'nın Sina dağına çıkıp orada kırk gün kalması sırasında İsrailoğulları altından buzağı heykeli yapıp onu ilah edinmişlerdir. Daha sonra Kenan topraklarında yaşayan halkla savaşmak istememiş ve Hz. Musa'ya isyan etmişlerdir.[10] • Mısır'dan çıkan bu ilk nesil, İsrail Tanrısı'na karşı gelmenin cezası olarak kırk yıl boyunca çöle mahkûm edilmiş, vaad olunan topraklara girmelerine izin verilmemiştir. Çöl dönemi boyunca itaatsiz tutumlarını sürdürmüşlerdir.[11]
	• Hz. Musa'dan sonra İsrailoğulları Yeşu önderliğinde vaat edilmiş topraklara girdi. • Yeşu, müstakil bir devlet kurmadı. Toprakları on iki kabile arasında paylaştırdı.[12]
Hâkimler Dönemi (MÖ.1200 - MÖ. 1050)	• Yeşu'nun ölümünden sonra İsrail kabileleri, "hâkimler" olarak adlandırılan seçilmiş dinî liderlerin önderliğinde yerleşik ziraî düzene geçmişlerdir. • Bu dönemde kendilerini düşmanlarının elinden kurtarmak ve doğru yola iletmek için gönderilen hâkimlerin çabalarına ve uyarılarına rağmen Kenanlı kavimlerin yolundan gidip İsrail Tanrısı yerine bu kavimlerin tanrılarına (Baal, Aştarot vb.) tapmışlardır (Hâkimler, 2, 20-21). • Kabileler ilk kez bu dönemde yerleşik düzene geçtiler. Yahuda ve Bünyamin kabileleri güneye, diğer on kabile ise kuzeye yerleşmiştir.

Krallar Dönemi (MÖ. 1050-MÖ. 900)	• Bu dönemin en önemli üç kralı vardır: Saul, Davut ve Süleyman. • Peygamber Samuel, İsrailoğullarının talebi ve Tanrı'nın izniyle Saul'ü (Kur'an'da Tâlût) kral seçmiştir.[13] • İsrailoğullarının ilk kralı seçilen Saul, Filistîlerle savaştı ve büyük başarılar kazanmıştır. • Bir savaşta Saul, Golyat'la (Kur'an'da Câlût) savaşmaya cesaret edememiştir. • Davut, Filistîli komutan Golyat'ı öldürünce şöhreti bir anda artmıştır.
	• Kral Saul'ün ölümünden sonra Samuel peygamber Duvud'u kral olarak kutsamıştır.[14] • Kral Davut Kudüs'ü fethederek, 12 İsrail kabilesini tek merkezde birleştirmiştir. • İsrailoğulları altın çağlarını onun döneminde yaşamışlardır. Hz. Davud zamanında krallık en geniş sınırlarına ulaşmıştır (II. Samuel, 8, 10). • Yahudilere göre Davut ve oğlu Süleyman peygamber değil, kraldır.
	• Kral Davud'un ölümünden sonra yerine oğlu Süleyman geçmiştir.[15] • Kral Süleyman, komşu krallıklarla anlaşma yoluna giderek ve çok sayıda siyasi evlilikler yaparak babasından devraldığı topraklarda barışı sağlamaya çalışmıştır. • Kudüs'te Mabed'i (Bet-Hamikdaş) inşa ettirmiştir.[16] Bu mabet, Yahudi halkının dinî ve millî hayatının merkezi hâline gelmiştir. I. Mabet Dönemi başlamıştır. • İsrailoğulları bu dönemde üç şeye birden sahip olmuşlardır: Kral, devlet ve mabet.

9 Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, 5-19. Bölümler.
10 Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, 32; Sayılar, 13-14. Bölümler.
11 Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik: Giriş ve Tarih", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 188-189
12 Kitab-ı Mukaddes, Yeşu, 13-21. Bölümler.
13 Kitab-ı Mukaddes, I. Samuel, 8. Bölüm.
14 Kitab-ı Mukaddes, II. Samuel, 5-6. Bölümler.
15 Kitab-ı Mukaddes, I. Krallar, 1-3. Bölümler.
16 Kitab-ı Mukaddes, I. Krallar, 5-6. Bölümler.

<table>
<tr>
<td rowspan="2">Krallığın İkiye Bölünmesi ve Sürgünler
(MÖ. 930-586)</td>
<td colspan="2">Kral Süleyman'ın ölümünden sonra kuzeydeki on kabile İsrail Krallığı adıyla bağımsızlığını ilan etmiştir. Yahuda ve Bünyamin kabileleri ise güneyde Kudüs merkezli Yahuda Krallığı'nı kurmuştur. Kuzey'deki İsrail kralları, dönemin peygamberlerinin bütün uyarılarına rağmen Tevrat öğretisinden sapmış ve politeist uygulamalara yönelmiştir. (I. Krallar, 18-19). İsrail Krallığı ilahî ceza olarak Asurlular tarafından işgal edilip yıkılmış ve kabileler sürgüne gönderilmiştir (MÖ 722).</td>
</tr>
<tr>
<td>Kuzey İsrail Krallığı (On Kabile)
Kral: Yeroboam
Başkent: Samiriye
İnanç: Politeist
Tanrı İsmi: Elohim
Yıkılışı: Asur Kralı II. Sargon 722'de bu krallığa son vermiş ve halk sürgün edilmiştir. Sürgüne gidenler diğer milletler arasında asimile olmuş ve tekrar bölgeye geri dönememiştir.</td>
<td>Güney Yahuda Krallığı (İki Kabile)
Kral: Rehoboam
Başkent: Kudüs
İnanç: Monoteist
Tanrı İsmi: Yahve
Yıkılışı: MÖ. 587'de Babil Kralı Buhtunnasr tarafından yıkılmıştır. Yahudi krallığı tamamen sona ermiş, Süleyman Mabedi tahrip edilmiş ve halkın büyük bir kısmı Babil'e sürgün edilmiştir.[17]
Böylece I. Mabet dönemi sona ermiştir.</td>
</tr>
<tr>
<td rowspan="2">İkinci Mabet Dönemi
(MÖ. 538-MS. 70)</td>
<td colspan="2">
Yahudiler Babil'de yetmiş yıl sürgünde kalmışlardır. Babil sürgünü, Perslilerin bölgeye hâkim olmasıyla sona ermiştir.
Persler'in Bâbilliler'i yenilgiye uğratmasının ardından bölgenin yeni hâkimi olan Pers Kralı Koreş, sürgündeki İsrailoğulları'nın Yahuda'ya dönmelerine izin vermiştir (MÖ 538).
Tevrat'ta, Yahudilere dönüş izni vermesi sebebiyle Koreş'e 'Mesih' unvan verilmiştir.
Sürgünden dönenler mabedi yeniden inşa etmiş, böylece Yahudi tarihinde İkinci Mabet dönemi başlamıştır.
Bu döneme Koreş'in görevlendirdiği ve yetki verdiği Ezra'nın reformları damgasını vurmuştur. Ezra dinî reformlar çerçevesinde; sürgün sırasında kaybolan ve unutulan Tevrat'ı yeniden kaleme almış, Cumartesi (Şabat) uygulamasını yeniden tesis etmiş, kutsal toprak yerine kutsal soyu öne çıkarmıştır. Bunun bir yansıması olarak yabancı kadınlarla evliliklere son vermiş ve Yahudi olmak için Yahudi anneden doğma şartını getirmiştir.[18]
Yaptığı reformlar sebebiyle Ezra, Yahudi geleneğinde ikinci Masa olarak yüceltilmiştir.
Bu dönemde Yahudi olmadıkları iddia edilen Samirîler Yahudi toplumundan dışlanmıştır.[19]
Bu dönemde 'İsrailoğulları' ve 'İsrailoğulları dini' yerine 'Yahudi' ve 'Yahudilik' kavramları öne çıkmıştır.
İkinci mabedin yeniden inşasıyla başlayıp mabedin Romalılar tarafından MS 70 yılında yıkılmasına kadar süren bu dönem Yahudiliğin sistemleşmeye başladığı dönemdir.
Bu tarihten sonra Yahudilere kohenler (hahamlar) liderlik etmeye başlamıştır.
</td>
</tr>
<tr>
<td colspan="2">
Makedonya Kralı Büyük İskender'in Perslerin kontrolündeki toprakları ele geçirmesiyle (MÖ. 332), Yahuda bölgesinde Yunan hâkimiyeti ve etkisi başlamıştır.
Büyük İskender'in ölümünden sonra, Yunan kültürü Yahudilere dayatılmaya başlamış, sünnet ve Cumartesi (Şabat) kutlamaları yasaklanmış, mabede Zeus heykeli dikilmiş ve Yahudiler putlara tapmaya mecbur bırakılmışlardır.
Yunanca konuşan Mısır Yahudi cemaati için Tevrat, Yunancaya tercüme edildi. Bu çeviriye 'Septuagint' (Yetmişler Çevirisi) denilmiştir.[20]
</td>
</tr>
</table>

17 Ali Osman Kurt, Erken Dönem Yahudi Tarihi, s. 33-40.
18 Kitab-ı Mukaddes, Ezrâ, 4-10; Nehemya, 4-8 Bölümler.
19 Ali Osman Kurt, Erken Dönem Yahudi Tarihi, s. 181 vd.
20 Dursun Ali Aykıt, Hıristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo, s. 69.

İkinci Mabet Dönemi (MÖ. 538-MS. 70)	• MÖ. 63'de Romalılar bölgeyi ele geçirince Yahudiler Roma'ya karşı ayaklanmışlardır. • MS. 70'de Romalılar Yahudilerin başlattığı ayaklanmayı bastırmştır. • Kudüs Romalı askerlerce tahrip edilmiş, mabet ikinci kez yıkılmış ve Yahudilerin büyük bir kısmı sürgüne gönderilmiştir.
	• İkinci Mabet döneminde Ferisilik, Sadukilik ve Essenilik adıyla bilinen üç büyük Yahudi grubu ortaya çıkmıştır.
İkinci Mabet Dönemi Sonrası Yahudilik (MS. 70-MS. 600)	• Romalılar'ın Yahuda'yı ele geçirmesiyle birlikte (MÖ 63) Yahuda Krallığı sona ermiş, Yahuda doğrudan Roma yönetimine bağlanmıştır. • Bu dönemde İsa Mesih hareketi ortaya çıkmış, tebliğiyle taraftar toplayan İsa Mesih Yahudi din adamlarının şikayeti üzerine Roma Valisi Pilatus tarafından yalancı mesihlikle suçlanarak çarmıha gerilmiştir. • Kudüs, Romalılar tarafından kuşatılmış, mabet yıkılmış ve Yahudiler Kudüs'ten çıkarılmıştır. (MS 66-70). • Bu dönemde Yahudi sözlü literatürünü oluşturan Mişna ve Talmud derlenmiştir. Sözlü geleneğin derlenmesiyle Rabbanî Yahudilik ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Yahudi dininin merkezine ikinci mabet döneminde ağırlıklı yere sahip olan mabet, kurban ve kohen sınıfı yerine Tevrat, sinagog ve din bilginleri (rabbiler) geçmiştir. • Rabbanî dönem olarak da adlandırılan bu dönemde küçük bir Yahudi mezhebi olarak ortaya çıkan Hristiyanlık, hem Roma (Bizans İmparatorluğu'nun resmi dini hem de Yahudiliğe rakip bir din haline gelmiştir.[21] • Yahudiler, MS 70'deki sürgünden sonra 1948'de İsrail Devleti kuruluncaya kadar sürgünde yaşamışlardır.

1.2. Yahudiliğin İnanç Esasları

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'dan 34 surede 136 defa bahsedilir.

Yahudiliğin Islam'daki gibi bağlayıcı bir *amentüsü* (inanç esasları) yoktur. Yahudilik inançtan ziyade pratiği öne çıkaran bir dindir. Tevrat'taki 'On Emir'[22] pek çok Yahudi din bilgini tarafından Yahudiliğin temelini oluşturan prensiplerin özeti kabul edilmiştir. Fakat söz konusu emir ve yasaklar birer iman esası olmaktan çok pratik hayata yönelik düzenlemelerdir.

ON EMİR (Hz. Musa'ya Sina'da taş tabletler üzerine yazılı olarak verildiğine inanılan ilk ilâhî emirlerdir.)
1. Seni Mısır diyarından, esirlik evinden çıkaran Tanrın benim. 2. Başka ilâhlara tapmayacaksın. 3. Tanrı'nın ismini boş yere ağza almayacaksın. 4. Cumartesi günü hiçbir iş yapmayacaksın. 5. Babana ve anana hürmet edeceksin. 6. Katletmeyeceksin. 7. Zina etmeyeceksin. 8. Çalmayacaksın. 9. Komşuna karşı yalan şahitlik etmeyeceksin. 10. Komşunun evine tamah etmeyeceksin.

ARAŞTIRALIM

Hz. Musa'nın İsrailoğulları-nı kurtarmadan önce Mısırlıların karşılaştıkları musibetler nelerdir? Araştırınız.

21 Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik: Giriş ve Tarih", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 191.

22 On emir Tevrat'ta iki ayrı yerde geçer. Bk. Kitab-ı Mukaddes, Çıkış 20/2-17 ve Kitab-ı Mukaddes, Tesniye, 5/6-21.

Yahudilikte inanç esaslarını bugünkü şekliyle tespit eden kişi, Yahudi din bilgini Musa b. Meymûn'dur. İbn Meymûn'un belirlediği 13 iman esası; Tanrı, peygamberlik, kutsal kitap, ilahi yargı, ahiret ve mesih inançlarından oluşur.

On Üç İman Esası[23]
1. Tanrı'nın varlığına ve her şeyi yarattığına,
2. Tanrı'nın birliğine,
3. Tanrı'nın bir cisminin olmadığına ve tasvir edilemeyeceğine,
4. Tanrı'nın ezelî ve ebedî olduğuna,
5. Ritüellerin sadece Tanrı'ya yapılacağına,
6. Peygamberlerin bütün sözlerinin doğruluğuna,
7. Mûsâ'nın gelmiş ve gelecek bütün peygamberlerin en büyüğü olduğuna,
8. Mevcut Tevrat'ın Tanrı tarafından Mûsâ'ya verilenle aynı olduğuna,
9. Tevrat'ın değiştirilmeyeceğine ve son şeriat olduğuna,
10. Tanrı'nın insanların bütün düşüncelerini ve eylemlerini bildiğine,
11. Tanrı'nın emirlerini yerine getirenleri mükâfatlandıracağına, karşı gelenleri cezalandıracağına,
12. Mesih'in gelmesi gecikse de geleceğine,
13. Tanrı'nın ölüleri dirilteceğine inanmak.

Tanrı

Tanrı'nın birliği Yahudi inanç esaslarının temelini oluşturur. Yahudiliğin temeli kabul edilen On Emir'de ve Yahudilerin sıkça okudukları 'Dinle Ey İsrail'[24] diye başlayan Şema duasında hep Tanrı'nın birliği üzerinde durulmaktadır. Bununla ilişkili olarak Tanrı'nın eşi, benzeri ve ortağının olmadığı, ritüellerin sadece ona tapınılacağı belirtilir. Tanrı Yehova'dan başka tanrılar edinmek ve puta tapmak büyük günahlardan kabul edilir.

Yahudi inancına göre Tanrı, tüm insanların yaratıcısı olmakla birlikte, özel olarak İsrail'in rehberi, koruyucusu ve kurtarıcısıdır. Onlar Tanrı'yı, dolayısıyla dini sadece İsrailoğullarına ait kabul ederler.[25] Bu yönüyle Yahve, sadece İsrailoğullarının tapınmakla yükümlü olduğu millî bir tanrı görünümündedir.

Yahudilik'te tanrının tek oluşu üzerinde ısrarla durulmasına rağmen Yahudi kutsal kitabının bazı bölümlerinde Tanrı beşerî özelliklerle (antropomorfik) tasvir edilmektedir. Tanrı'ya beşerî organlar nispet etmekte, tanrıya insana benzediğini düşündürecek bazı davranış ve duygular atfetmektedir. Tanah'ta Tanrı için kullanılan beşeri özelliklerden bazıları şöyledir: Tanrının yüzü, ağzı, sesi, gözleri, ayakları; Tanrı'nın konuşması, görmesi, işitmesi, oturması, dinlenmesi, uyanması, yürümesi, gülmesi, baba olması, oğlunun olması; Tanrı'nın sevinmesi, acı çekmesi,

ARAŞTIRALIM

Hz. Musa döneminde İsrailoğullarının altın buzağı heykeline tapmalarıyla, Kur'an'da geçen onlarınınek kurban etmeleri arasında nasıl bir ilişki vardır? Araştırınız.

Yahudi inancına göre Tanrı, tüm insanların yaratıcısı olmakla birlikte, özel olarak İsrail'in rehberi, koruyucusu ve kurtarıcısıdır. Onlar Tanrı'yı, dolayısıyla dinî sadece İsrailoğullarına ait kabul ederler.

KARŞILAŞTIRALIM

İbn Meymûn'un tespit ettiği iman esasları ile İslam'ın inanç esaslarını benzerlik ve farklılıkları açısından karşılaştırınız.

23 Suzan Alalu, Klara Arditi vd., Yahudilikte Kavram ve Değerler, s. 105-106.
24 Kitab-ı Mukaddes, Tesniye, 6/4.
25 İsmail Çalışkan, Kur'an'da Din Kavramı, s. 10.

pişman olması, öfkelenmesi, intikam alması, kıskanması, yakılan kurbanların kokusundan hoşlanması, pişmanlıktan yorulması ve benzeri.[26]

Tanrı'nın İsimleri: Yehova ve Elohim

- Tanrı'nın Yehova ve Elohim olmak üzere iki özel ismi vardır.
- Tevrat'ta en çok geçen ve Tanrı'nın en kutsal ismi Yehova'dır. Yahudiler on emirde yer alan 'Tanrı'nın ismini boş yere ağza almayacaksın' kuralı gereği, Yehova kelimesini telaffuz etmezler. Telaffuz edilemediği ve Tevrat dışında başka yere yazılamadığı için bu ismin nasıl okunduğu bilinmez. Genellikle 'YHVH' şeklinde yazılır ve Yehova veya Yahve şeklinde okunur.
- Yehova, Tanrı'nın rahmet yönünü, Elohim ise gazap yönünü ifade eder.
- Eski Ahit'in Türkçe tercümelerinde Yehova için Rab, Elohim için Allah kelimesi kullanılır.[27]

BİLGİ KUTUSU

Yahudilikte meleklerin varlığı kabul edilir, ancak 'meleklere iman' inanç esasları arasında sayılmaz.

Peygamberlik

Yahudilikte Tanrı ile İsrailoğulları arasında ilâhî vahye aracılık eden peygamberlik müessesesi vardır. Yahudi kutsal kitabı Tanah'ın ikinci bölümü olan 'Neviim', Peygamberler demektir. Yahudi kutsal kitabında peygamberi ifade eden çeşitli kavramlar bulunmaktadır. Bunların başında 'nebî' (nevi) gelir. Nebi, Hz. İbrahim ve Hz. Musa gibi Tanrı'dan vahiy alan kimseler için kullanılır. Yahudilikte vahyin en üstün şekli, hiçbir aracı olmadan doğrudan Yehova'dan alınan vahiydir.

Yahudilikte peygamberlik Hz. İbrahim'le başlar, Hz. Musa'yla zirveye ulaşır ve Malaki'yle son bulur. Yahudi inancına göre peygamberler arasında sadece Hz. Musa vahyi aracısız almıştır. Bu yüzden onun dinde özel bir yeri vardır.

Kur'an-ı Kerim'de peygamber oldukları haber verilen Hz. Davut ve Hz. Süleyman, Yahudilerce peygamber kabul edilmez. Yahudilere göre onlar Yahudi tarihinin iki büyük kralıdır.

ARAŞTIRALIM

Yahudilerin Tanah adını verdikleri kutsal kitaplarına Hristiyanların Eski Ahit demelerinin sebebi nedir? Araştırınız.

Kutsal Kitap

Yahudi kutsal kitap külliyatı, yazılı ve şifahî olmak üzere iki kısma ayrılır. Yazılı olana 'Tanah', şifahî olana ise 'Talmud' adı verilir.

Tanah, Tora (Tevrat), Neviim ve Ketuvim olmak üzere üç bölümde toplam 24 kitaptan oluşur. Tanah'ın ilk bölümü Tora (Tevrat), dünyanın yaratılışından Hz. Musa'nın vefatına kadar geçen olayları ve Tanrı'nın İsrailoğullarına verdiği hükümleri içerir.

26 Ömer Faruk Harman, "Teşbih: Diğer Dinlerde", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 562.
27 Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 204.

Ortodoks Yahudi inancına göre Tora, Tanrı'nın Musa'ya vahyidir. Diğer Yahudi mezhepleri ise Tora'nın yüzyıllar içinde birçok yazar tarafından kalem alındığı görüşündedir.

Tanah'ın ikinci ve üçüncü bölümleri olan Neviim (Peygamberler) ve Ketuvim (Yazılar) ise Hz. Musa'dan sonraki İsrail tarihini ve diğer İsrail peygamberlerinin yazılarını içerir.

Talmud, Mişna ve Gemara'nın toplamını ifade eder. Mişna, Tanah'ın tefsiri; Gemara ise Mişna'ya yazılan şerh ve açıklamalardan oluşur.

Yahudi					
TANAH			TALMUD		
	Bölüm	Adet			
1	Tora (Tevrat) 1.Tekvin, 2. Çıkış, 3. Levililer, 4. Sayılar, 5. Tesniye.	5 kitap	Mişna	Gemara	
2	Neviim (Peygamberler)	8 kitap			
3	Ketuvim (Yazılar)	11 kitap			

ARAŞTIRALIM

Kur'an-ı Kerim'de geçen İsrailoğullarının 'sayılı birkaç gün dışında bize ateş dokunmayacaktır…'

(Bakara suresi, 80-81. ayetler)

Bu ayetler tefsirlerde nasıl yorumlanmaktadır? Araştırınız.

Ahiret

Yahudi kutsal kitabında ahiretin varlığı ve ahirete iman konusunda açık bir bilgi bulunmaz. Ölüm sonrası ruhun durumu, öte dünya ve yeniden diriliş gibi inançlar, Yahudi geleneğinde çok geç dönemde ortaya çıkmıştır.

Tevrat'ta olmamasına rağmen Yahudi din bilginleri bazı cümleler üzerine yorumlar yaparak ahirete imanın, Yahudiliğin esaslarından olduğuna karar vermişlerdir. Onlara göre bir Yahudi ne kadar büyük günah işlerse işlesin, cehennemde ancak on iki ay kalacaktır. Bu Talmud'ta belirtilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de, Bakara suresi 80-81. ayetleri ile Âl-i İmrân suresi 24. ayette Yahudilerin bu anlayışına işaret edilmiştir.[28]

Yahudi kaynaklarında ahiret inancıyla ilgili ilk eserler, Müslümanların yaşadığı ülkelerde yetişen Yahudi din bilginlerinin kaleme aldıkları eserlerde görülmektedir. Örneğin İslam düşüncesinin etkisinde yetişen Musa b. Meymûn'un belirlediği on üç inanç esasından birisi 'ölülerin dirileceğine inanma'dır.[29]

Günümüz Yahudi mezhepleri arasında öte dünya, yeniden dirilme, cennet ve cehennem inancı konularında farklı görüşler vardır. Bazı reformist Yahudiler, fiziki olarak ölümden sonra dirilmeyi ya da Tanrı'nın merhametiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle cehennemi kabul etmez.[30]

Yahudi kutsal kitabında ahiretin varlığı ve ahirete iman konusunda açık bir bilgi bulunmaz.

28 Baki Adam, "Yahudilik", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 237.
29 İsmail Taşpınar, Duvarın Ötesi Yüzü, s. 195-198.
30 Salime Leyla Gürkan, Yahudilik, s. 114.

ARAŞTIRALIM

17. yüzyılda İzmir'de Mesihliğini ilan eden Sabatay Sevi ve onun adına atfen kurulan Sabataycılık akımı hakkında araştırma yapınız.

Yahudi inancına göre beklenen kurtarıcı Mesih, Hz. Davud'un soyundan gelecektir.

TARTIŞALIM

'Dinsel seçilmişlik' ile 'etnik seçilmişlik' düşüncesi arasında ne fark vardır?
Tartışınız.

Mesihçilik

Yahudilikte 'Mesih" kavramı, başlangıçta Tanrı tarafından görevlendirilen kralları ifade etmekteydi. Fakat zamanla, ahir zamanda ortaya çıkacak ve Yahudileri düşmanların elinden kurtarıp Mesih Çağı'nı başlatacak bir kurtarıcı anlamı kazandı.

Yahudi inancına göre beklenen kurtarıcı Mesih, Hz. Davud'un soyundan gelecektir. Fakat onun dünyevî bir kral mı yoksa semavî bir şahsiyet mi olacağı hususunda görüş ayrılığı vardır.[31]

Mesih beklentisi Yahudiler baskı altında olduklarında daha fazla artmış ve birçok kişi böyle zamanlarda mesihlik iddiasında bulunmuştur. Mesihlik iddiasından bulunanlardan biri de, 17. yüzyılda Sabatay Sevi isimli bir Osmanlı Yahudisidir. O, ilk önce Yahudilerin beklediği Mesih'in kendisini olduğunu iddia etmiş, daha sonra bu iddiasından vazgeçerek Müslüman olmuştur. Böylece 'Sabataycılık' adı verilen hareket ortaya çıkmıştır.

Günümüzde mesih beklentisi, Ortodoks Yahudiliğin temel inançlarından biridir. Reformist Yahudilikte ise mesih öğretisi kabul edilmez.[32]

Ahit ve Seçilmişlik

Yahudi inancına göre Tanrı, İsrailoğullarıyla bir ahit yapmış ve onları kendisi için özel bir kavim olarak seçmiştir. Tanah'ta iki farklı ahitten bahsedilir. Birincisi, Tanrı'nın Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup'la yaptığı ahittir. Bu ahit tek taraflıdır. Tanrı, Hz. İbrahim'in soyunu çoğaltacağını ve onları kutsal topraklara mirasçı yapacağını vadeder.[33]

İkincisi, Hz. Musa döneminde Tanrı ile tüm İsrail halkı arasında yapılan ahittir. Bu ahit, çift taraflıdır. İsrailoğulları, Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda verilen emirlere uymaları hâlinde, 'kutsal kavim' olarak Tanrı'nın özel ilgisini kazanacaklardır. İtaatsizlik hâlinde ise kutsal topraklar dâhil Tanrı'nın yardımıyla elde ettikleri her şeylerini kaybedeceklerdir.[34]

Hz. Musa dönemindeki 'dinsel seçilmişlik' (kutsal kavim) anlayışı, İkinci Mabet Dönemi'nden itibaren yerini 'etnik seçilmişlik' (üstün ırk) düşüncesine bırakmıştır.

Modern dönemde bazı Yahudi bilginler seçilmişlik düşüncesini, toplumlar arası eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle reddederler.

31 Kollektif, Dinler Kitabı, s. 178-179.
32 Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 206.
33 Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, 17/6-8.
34 Kitab-ı Mukaddes, Tesniye, 7/12-13; 26/18-19; 28/1-14.

Hz. İbrahim ve Ahit

Tanrı, Hz. İbrahim'den **baba evini bırakıp** başka bir ülkeye gitmesini istedi.

Tanrı, bunu yaparsa onu ödüllendireceğine **söz verdi.** Bu söz **ahit** olarak anıldı.

Bu söze göre, Hz. İbrahim ve soyu Tanrı'ya itaat ettikleri sürece, **Tanrı onun soyunu koruyacak** ve Kenan ülkesini ebediyen onlara verecekti.

"Sizi kendi halkım yapacak ve Tanrı'nız olacağım."[35]

Kutsal Toprak

Tevrat'ta süt ve bal ülkesi olarak anlatılan[36] ve yeryüzünün merkezinde bulunduğuna inanılan Filistin toprakları, Tanrı'nın kutsallığının ve hükümranlığının doğrudan tecelli ettiği bölgeyi ifade eder. Bu bölgenin merkezinde bulunan Kudüs ve onun merkezinde bulunan mabet bölgesi, kutsallığın doruğa ulaştığı mekânlardır. Kudüs şehri, krallığın merkezi ve mabedin inşa edildiği yer olması sebebiyle sonradan kutsallık kazanmıştır.[37]

Yahudiler, tarihte birçok kez kutsal topraklardan sürgün edilmişlerdir. Yahudiler, dinî bir merkez kabul etmeleri dolayısıyla, her zaman kutsal topraklara geri dönmenin yolunu aramışlardır. Yahudi din otoriteleri, zorunlu kalmadıkça kutsal toprakların dışında yaşamayı veya kutsal topraklar dışında bir devlet kurmayı dine aykırı kabul ederler. Bunun sebebi, Yahudiliğin en temel kurum (Bet Hamikdaş) ve kurallarının bu topraklarda yaşanabilecek şekilde belirlenmiş olmasıdır. Yahudilik bu topraklar dışında tam olarak yaşanamaz.[38]

BİLGİ KUTUSU

Mezhep Kavramı: Türkçe'de 'mezhep' kavramı çoğunlukla karışıklığa sebep olmaktadır. Bu kavramla hem Arapça'daki itikadî ve siyasî 'fırkalar' hem de fıkhi 'ekoller' anlaşılmaktadır.

(Yaşar Kutluay, İslam ve Yahudi Mezhepleri, s. 19.)

İbranice'de 'mezhep' kavramını ifade eden genel bir terim yoktur. Yahudilikte mezhep ve gruplaşmaların ortaya çıkışı, genellikle Helenistik dönemin yozlaşma ortamına yönelik tepkinin bir sonucu kabul edilmektedir.

(Ömer Faruk Harman, "Yahudilik: Mezhepler ve Dinî Gruplar", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 43, s. 212.)

Günümüz Yahudi Akımları

Günümüz Yahudi akımlarının ortaya çıkışında etkili olan bazı olaylar yaşanmıştır. Bu olaylardan bazıları şunlardır:

1. Fransız ihtilalinin etkisi: Fransız ihtilalinden sonra Avrupa'da yaşayan Yahudiler, önceki dönemlerde kendilerine uygulanan kısıtlamalar kaldırıldığı için kısmen rahata kavuşmuşlardır. Bu rahat ortam, onların Yahudilik anlayışını etkilemiştir.

35 Kolektif, Dinler Kitabı, s. 170.
36 Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, 3/8.
37 Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 207.
38 Baki Adam, "Yahudilik", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 230.

Hasidi Yahudilerden bir grup

2. Beklenen Mesih'in gelmemesi: Şimdiye kadar gelmeyen Mesih'in, bundan sonra da gelmeyeceğini düşünen kimi Yahudiler, yaşadıkları ülkenin şartlarına uyum sağlamaya çalışmıştır. Bu da ancak geleneksel Yahudilik anlayışını gözden geçirmekle mümkün olacaktır.[39]

3. Yahudi aydınlanma hareketinin etkisi: Yahudi aydınlanmacılığı, Yahudilerin içinde yaşadıkları toplumla bütünleşmeyi ve laik sisteme katılmayı öngörüyordu. Avrupa kültürünün herkesin ortak malı olduğu olduğu düşüncesi bazı yahudilerde yayğınlık kazandı.[4041]

Böylece Yahudilikte birçok akım ve grup ortaya çıkmıştır.

Günümüz Yahudi Akımları	
Ortodoks Yahudilik	Ortodoksluk, Yahudiliği geleneksel şekilde yaşayan bir mezheptir. Ferisiler ve Rabbanî Yahudilerin günümüzdeki temsilcileridir. Yahudi dinî hükümlerinin Tevrat'ta yer aldığı ve Talmud'ta yorumlandığı şekliyle harfiyen yerine getirilmesini isterler. Sinagogda erkek ve kadınlar birbirlerini görmeyecek şekilde ayrı yerlerde otururlar. Cumartesi yasaklarına ve beslenme kurallarına özel önem verirler.
Hasidiler	Hasidiler, Ortodoks Yahudilik içinde radikal kanadı temsil eder. Dinî hükümlerin katı bir şekilde uygulanmasını savunurlar. Dış görünümleriyle kolayca tanınabilirler. Hasidi erkekler, siyah paltolu, siyah şapkalı, uzun sakallı ve favorileri üzerinde lüleleri olan kişilerdir. Evli kadınlar, daima başlarını kapatırlar. Hasidiler, Mesih gelmeden kurulduğu için İsrail Devleti'ni tanımazlar. Bu yüzden devlete vergi vermeyi ve askere gitmeyi reddederler.[41]
Reformist Yahudilik	19. yüzyılın başlarında Alman Yahudileri arasında ortaya çıkmış bir harekettir. Reformistler, Tevrat'ın vahiy mahsulü olduğunu kabul etmezler. Onlara göre Tevrat'ın hükümlerinin pek çoğu artık geçerliliğini yitirmiştir. Mesih, kutsal topraklara dönüş ve mabedin yeniden inşası düşünceleri benimsenmez. Ritüellerin dilinin İbranice olması zorunlu değildir. Yerel dillerde ayin yapılabilir ve vaaz edilebilir. Sinagogta kadın-erkek karışık yan yana ayine katılabilirler.
Muhafazakâr Yahudilik	Reformistlerin Tevrat'ın beşer eliyle yazıldığı iddiasını kabul etmezler. Tevrat'ın ilahi ilhamla yazdırılmış bir kitap olduğuna inanırlar.
Yeniden Yapılanmacı Yahudilik	Bu hareket, seçilmişlik düşüncesini, toplumlararası eşitlik ilkesine ve modern insan anlayışına ters düştüğü için reddeder. Yahudiliği bir din olarak değil, Yahudi toplumunun oluşturduğu ve sürekli gelişen bir medeniyet olarak tanımlarlar. Tevrat'ı vahyedilmiş ilahi bir kitap olarak değil, Yahudi medeniyetinin bir parçası görürler.
Siyonizm	Siyonizm, kökleri 19. yüzyıla dayanan, Filistin'de bir Yahudi devleti kurma amacıyla ortaya çıkan siyasi bir harekettir. Siyonizm, Avrupa'da antisemitizm (Yahudi düşmanlığı) ve milliyetçiliğin bir sonucu olarak doğmuştur. Siyonizm'in birçok çeşidi vardır. Dinî ve politik Siyonizm en çok bilinenleridir. Dinî Siyonizm: Kurtarıcı Mesih beklentisine dayanır. Mesih geldiğinde yeryüzünde Tanrı krallığı kurulacak ve bütün insanlık tek bir ırka bağlanacaktır. Bazı dinî Siyonist gruplar, Mesih önderliğinde kurulmadığı için modern İsrail devletini tanımazlar. Politik Siyonizm: Theodor Herzl'in başı çektiği bu hareket seküler karakterlidir ve dinî hedefleri yoktur. Amaç, çağdaş politik milliyetçilik anlayışı çerçevesinde Yahudi kimliğinin yeniden oluşturmaktır. Politik Siyonistlerin Filistin'de bir Yahudi devleti kurma çabaları II. Abdülhamit'in karşı koymasıyla önce başarısız olur. Fakat İngiltere ve Amerika'nın desteğiyle David Ben-Gurion 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin kurulduğunu resmen ilan eder.

39 Baki Adam, "Yahudilik", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 244.
40 Ali Osman Kurt, "Yahudi Aydınlanma Hareketi: Haskala", s. 37.
41 Ali Osman Kurt, Fundamentalist Yahudiler, s. 304-305.

1.3. Yahudiliğin Ritüelleri, Sembolleri ve Kutsal Mekânları

Günlük, Haftalık ve Yıllık Ritüeller:

Yahudilikte dinî ritüeller, günlük, haftalık ve yıllık olmak üzere bireysel veya cemaat hâlinde yapılır.

Günlük, Haftalık ve Yıllık Ritüeller	
Günlük	Günlük ritüel, evde bireysel veya mabette cemaat halinde, sabah, öğleden sonra ve güneş battıktan sonra dua etmekten ibarettir. Günlük ritüellerin temelini 'Şema Yisrael' (Dinle İsrail) duası ile Amida oluşturur. Amida, ritüelin ayakta yapılan bölümüdür. Erkekler, sabah ritüelinde, diğer vakitlerden farklı olarak başlarına ve omuzlara Tallit örterler. Aynı şekilde Cumartesi haricindeki günlerde, sabah ritüelinde sol kollarına ve alınlarına Tefilin bağlarlar.[42]
Haftalık	Şabat (Cumartesi), haftanın en kutsal günüdür. Bu günde Yahudiler hiçbir iş yapmazlar. Bunun nedeni, Yahudi inancına göre Tanrı'nın dünyayı altı günde yaratmış ve yedinci gün, yani Cumartesi günü dinlenmiş olmasıdır. Tanrı bu günü Yahudiler için bir dinlenme ve ritüellerini yerine getirme günü ilan etmiştir. Cumartesi çalışma yasağı, Cuma akşamı günbatımında başlar Cumartesi akşamı sona erer.
Yıllık	Yıllık ritüeller, dinî bayramlardır.

NOT EDELİM

Şabat (Cumartesi) Yasakları: Yahudilerin Şabat günü yapması yasak olan 39 tür iş vardır.

Kutsal metinlerde yer alan yasaklardan bazıları: Toprağı sürmek, tohum ekmek, ekin biçmek, hamur yapmak, fırında pişirmek, düğüm atmak, düğüm çözmek, dikiş dikmek, dikiş sökmek, avlanmak, yazmak, silmek, inşa etmek, yıkmak, ateş yakmak, ateşi söndürmek ve benzeri.

Günümüzde bu yasaklara yenileri ilave edilmiştir. Örneğin, araba, telefon ve elektrikli aletler kullanmak, ışığı açıp kapamak, asansör düğmesine basmak gibi.

http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2651&Itemid=213#Content (02.05.2017)

İsrail Bayrağı: 1948'de kabul edilen İsrail bayrağı, Birinci Siyonist Kongresi için hazırlanan bir tasarım esas alınmıştır. Mavi çizgili *tallit* ile *Davut Yıldızı*'ndan esinlenilmiştir.[41]

BİLGİ KUTUSU

Sinagog: Süleyman Mabedi'nin yıkılmasından sonra Yahudilikte mabet olarak sinagog ortaya çıkmıştır. Sinagog, hem cemaat hem de cemaatin toplandığı yer demektir. İbranice karşılığı 'keneset'tir. Türkçe'de ise 'havra' olarak isimlendirilir.

(Adem Özen, Yahudilikte İbadet, s. 86-87.)

42 Abdurrahman Küçük, "İbadet", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 19, s. 239.
43 Kollektif, Dinler Kitabı, s. 197.

Dinî Bayramlar	
Roş-Haşana	Yahudi takviminde yılbaşıdır. Yahudiler, yılın ilk gününün Tanrı'nın hüküm günü olduğuna ve herkesin kaderinin bu günde belirlendiğine inanırlar.
Yom Kippur	Kefaret günü. Yom Kippur, Yahudilerin en kutsal günüdür. Roş-Haşana'nın ilk gününden başlayıp on gün devam eden tövbenin sonundaki kefaret günüdür. Yahudiler, kişinin bir yıllık kaderinin Roş-Haşana'da belirlendiğine ve Yom Kippur'da son şekli verilip mühürlendiğine inanırlar.
Simha Tora	Tevrat'ı hatim bayramı. 'Tora Sevinci' anlamına gelen Simha Tora, Sukot'un sonunda, sinagogdaki haftalık Tevrat okumalarının bir yıllık döngüsünün tamamlanışının kutlandığı bayramdır.[44]
Ziyaret Bayramları Tora'da İsrailoğullarının yılda üç kez Kudüs'e ziyaret yapmaları istenir.[45]	
Fısıh	Hamursuz Bayramı. Mısır'dan çıkışın anısına kutlanır. Yahudi takvimine göre Fısıh 15 Nisan'da başlar ve bir hafta sürer. İsrail dışında ise sekiz gün kutlanır. Bayram öncesinde tüm mayalı ürünler evden çıkarılır ve hafta boyunca tüketilmez. Bu günlerde mayasız ekmek (matsa) yenir.
Şavuot	Haftalar bayramı. Şavuot, Tevrat'ın Sina'da İsrailoğullarına indirilmesi anısına kutlanır. 'Tora Bayramı' da denir. Fısıh'ın ardından yedi hafta sonra, yani ellinci günde kutlanır.
Sukot	Çardaklar bayramı. İsrailoğullarının Mısır'dan çıktıktan sonra kırk yıl çölde dolaşmalarının anısına kutlanan bir bayramdır. Bu bayramda geçmişi yâd etmek için çadırlar kurulur ve ağaç dallarıyla süslenir.

Roş-Haşanada şofar üfleyen Ortodoks bir Yahudi.

BİLGİ KUTUSU

Tevrat'ta 248'i emir, 365'i yasaklardan oluşan 613 kural vardır. Dindar bir Yahudi hayatını bu kurallara göre düzenler.

44 Reuven Firestone, Yahudiliği Anlamak: İbrahim'in Çocukları, s. 157.
45 Kitab-ı Mukaddes, Tesniye, 16/16-17.

Semboller

Sembolü	İsmi	Anlamı
	Davud Yıldızı (Magen David)	Dinî metinlerde hiç bahsedilmez. Yahudiliğin ve Yahudi kimliğinin sembolü kabul edilir. Davud Yıldızı, Yahudilik simgesi olarak ilk kez Prag Yahudi topluluğu tarafından kullanılmıştır. Günümüzde İsrail Devleti'nin bayrağında bulunur ve tüm Yahudiler için evrensel bir sembole dönüşmüştür.[46]
	Menora	Yedi kollu şamdan. En eski Yahudi sembolüdür. Hz. Musa'nın Sina Dağı'nda gördüğü yanan çalıyı temsil eder. Günümüzde İsrail Devleti'nin resmi sembollerinden biridir. Cumhurbaşkanlığı forsunda, askeri üniformalarda, pasaportların kapaklarında bulunur.[47]
	Mezuza	Evlerin giriş kapısının sağ pervazına yerleştirilen ve içinde Tevrat'tan bölümlerin (Tesniye 6/4-9 ve 11/13-21 cümleler) yazılı olduğu kâğıtların yer aldığı tahta veya metal kutucuk.
	Tallit	Kenarları saçaklı, üzerinde Tevrat'tan bölümler yazılı olan bir dua şalıdır. Erkeklerin sabah ritüellerinde omuzlarına attıkları üzerinde mavi şeritlerin olduğu beyaz renkte bir şaldır. Sabah ritüellerinde tallit üzerindeki beyaz ile mavi renkler ayırt edilebildiğinde başlanır.
	Tefilin	Erkeklerin bayram ve Cumartesi günleri dışında, sabah ritüellerinde sol kollarına ve alınlarına muska şeklinde bağladıkları, içinde Şema Yisrael duasının yazılı olduğu iki kutucuktan ve bir deri kayıştan ibarettir.
	Kippa	Erkeklerin ritüel esnasında ve Tevrat çalışırken başlarına örttükleri küçük takke biçiminde başlık.

Kutsal Mekânlar

Bet Hamikdaş: Yahudilikte mabet denilince Kral Süleyman'ın MÖ. 967-960 yıllarında Kudüs'te yaptırdığı Bet Hamikdaş (Kutsal Ev) anlaşılır. Yahudilere göre Kral Süleyman bu mabedi, babası Kral Davut'un vasiyeti ve Tanrı'nın iradesine göre inşa etmiştir. Kral Süleyman tarafından yaptırıldığı için 'Süleyman Mabedi' olarak da bilinir.

Süleyman Mabedi, MÖ. 586'da Babilliler tarafından tahrip edilmiştir. MÖ. 515'de Pers İmparatorluğu döneminde sürgünden dönem Yahudilerce yeniden inşa edilmiştir. En son Romalılar tarafından MS. 70'de ikinci kez yıkılmıştır.

ARAŞTIRALIM

Yahudiler, Süleyman Mabedi'nden geriye kalan `batı duvarı'nı niçin `ağlama duvarı' olarak isimlendirmişlerdir?
Araştırınız.

46 Suzan Alalu-Klara Arditi vd, Yahudilikte Kavram ve Değerler, s. 217-222.
47 Suzan Alalu-Klara Arditi vd, Yahudilikte Kavram ve Değerler, s. 228.

BİLGİ KUTUSU

Kudüs'te Yahudilerin Süleyman Mabedi'nin de içinde bulunduğu ve Müslümanlarca Harem-i şerif olarak adlandırılan bölgeye, Hz. Ömer devrinde küçük bir mescit yapılmıştır. Emevîler döneminde Abdülmelik b. Mervân 691'de muallak taşı üzerinde Kubbetü's-Sahra'yı inşa ettirmiştir. Onun tarafından yapımına başlanan Mescid-i Aksâ'yı oğlu Velîd tamamlamıştır. Bir ziyaret yeri olan Kubbetü's-Sahra'nın aksine, Mescid-i Aksâ ibadet mahallidir. Bugün Mescid-i Aksâ denilince genellikle, Emevî halifesi Abdülmelik'ten Osmanlı Padişahı Kanûnî Sultan Süleyman'a kadar pek çok halife ve hükümdar tarafından burada inşa edilen Kubbetü's-Sahra, mezar türbe, tekke, zâviye, sebil gibi dinî yapıların bulunduğu, yaklaşık 150 dönüm arazi üzerine serpiştirilmiş binalar külliyesi anlaşılır.

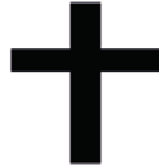
(Ahmet Güç, "Mâbed ve İbadet", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 209.)

Günümüzde Süleyman Mabedi'nden geriye sadece 'batı duvarı' (ağlama duvarı) kalmıştır. Rivayete göre batı duvarını, Yavuz Sultan Selim Kudüs'ü fethedince toprak altından gün yüzüne çıkartmıştır.[48]

Ağlama duvarından bir görüntü.

2. HRİSTİYANLIK

	Hristiyanlık (Kimlik Kartı)
Dinin Adı	Hristiyanlık
Başlangıcı	1. Yüzyıl
Öncü İsim	İsa
Tanrı Düşüncesi	Teslis
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	Kitab-ı Mukaddes / Kutsal Kitap
İnanç Esasları	Teslis, Peygamberlik, Vahiy, Kurtuluş
Akımlar	Katolik, Ortodoks, Protestan
Mensubu	2.2 milyar
Köken	Beytüllahim

ARAŞTIRALIM

Hz. İsa'nın yaşadığı dönemde Ferisiler, Sadukiler, Esseniler, Zeolatlar, Samiriler gibi Yahudi mezheplerinin farklı inanç ve uygulamaları nelerdir? Araştırınız.

48 Suzan Alalu, Klara Arditi vd., Yahudilikte Kavram ve Değerler, s. 206.

2. 1. Hristiyanlığın Tarihçesi

Doğduğu Zemin

Hristiyanlığın doğduğu zeminde Yahudilik ve diğer kültürlerin etkisi önemlidir. Zira bu dönemde Yahudiliğin, hem Helenist kültürden ciddi anlamda etkilenip kendi dillerini unutmaya başladıkları hem de bir birinden farklı birçok Yahudi mezhebinin bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemde Yahudilerin, din anlayışlarının birbirinden oldukça farklı olduğu söylenebilir.

Hristiyanlığın MS. 2-4. Yüzyıl Arasında Yayılmış Olduğu Bölgeler
(Mor renkli alan, 2. yüzyıla kadar; yeşil renkli alan da 4. yüzyılda yayıldığı kadar yaıldığı bölgelerdir.)

Grek, Roma, Helenistik ve Pagan (Putperest) kültürlerinin de Hristiyanlığın oluşmaya başladığı dönemde etkili olduğu söylenebilir. Felsefi açıdan *Grek* kültürü, Yeni Eflatunculuk gibi ekollerin Hristiyanlığın teslis doktrininin gelişmesinde önemine dikkat çekilmektedir. Romalıların, imparatorları tanrılaştırma eğilimi; Helen ve Pagan kültürünün ölen ve yeniden dirilen tanrılar aracılığıyla kurtuluşun gerçekleşeceğine inanmaları, Hristiyanlığın bazı doktrinlerinin şekillenmesinde etkilidir.[49]

BİLGİ KUTUSU

Hristiyanlık, Grekçe Christos kelimesinden türemiş ve Mesihçi anlamına gelmektedir. İlk defa bu isim onlara, Antakya'da Gentile (Yahudi olmayanlar) anlamında kullanılmıştır. İslam literatüründe *Nasraniyye, Mesihiyye ve İseviyye* şeklinde isimler kullanılmaktadır.

Doğuşu

Hz. İsa: Hz. İsa'nın doğumu her ne kadar günümüzde miladi takvimin başlangıcı olarak kabul edilse de onun, MÖ. 5 veya 4 yıllarında doğduğu söylenebilir. Hz. İsa'nın yaşadığı dönemde farklı Yahudilik anlayışlarının olduğu görülmektedir. Hz. İsa, söylemlerinden rahatsız olan Yahudi din adamlarının kışkırtması ve Romalıların infaz etmesi sonucu çarmıh hadisesiyle karşı karşıya gelmiştir.

Hristiyanlar dinlerinin kurucusu olarak Hz. İsa'ya işaret etseler de burada referans aldıkları şahıs, *tarihsel İsa*'dan daha çok *tanrısal İsa* olarak adlandırılan tarih üstü ve mucizevi bir kimliğe sahip olan bir kişiliktir. Zira gerçek İsa, Hz. Musa şeriatine sadık bir kişi olarak yaşamışken; Tansrısal kişiliğe sahip olduğu iddia edilen İnancın İsa'sı, Musa'nın şeriatini kaldıran bir kişiliğe ve tanrısal özelliğe büründürülmüştür.[50]

NOT EDELİM

Hıristiyanlar dinlerinin kurucusu olarak Hz. İsa'yı görürler. Ancak burada referans aldıkları İsa, (İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilen) *tarihsel İsa*'dan daha çok, *İnancın İsa*'sı olarak adlandırılan tarih üstü ve mucizevi bir kimliğe sahip, tanrısal özellikleri olan bir kişiliktir.

Havariler Dönemi: Hz. İsa sonrası dönemde en genel hatlarıyla ikiye ayrılmıştır. Bunlar, Yahudi-Hristiyanlığı ve Gentile Hristiyanlığı (Yahudi olmayan/ Putperest kökenli Hristiyanlar).

49 Kürşat Demirci, 'Hıristiyanlık', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 329-330.

50 Mahmut Aydın, Hz. İsa'ya Ne Oldu?, s. 14-50, 147-150; Mahmut Aydın, İsa Tanrı Mı İnsan Mı?, 43-87

ARAŞTIRALIM

Hz. İsa MÖ 5 veya 4 senesinde doğmasına rağmen Miladi takvimin başlangıcının 0 (sıfır) senesinin kabul edilmesinin sebebi neler olabilir? Araştırınız.

i) Yahudi- Hristiyanlığı: Bazı hususlarda dönemindeki Yahudi liderlerle tartışmış olmasına rağmen Hz. İsa'nın Musa şeriatine sadık bir Yahudi gibi yaşaması sebebiyle Musa şeriatine uymayı öğütleyen ve İsa'nın beklenen Mesih olduğuna inanan akıma *Yahudi-Hristiyanlığı* denir.[51]

ii) Gentile- Hristiyanlığı: Kurtuluş için Musa şeriatine uymanın şart olmadığını, sadece İsa'nın insanlığın günahları için kurban olduğuna iman etmenin yeterli olduğunu kabul eden akıma Gentile-Hıristiyanlığı denir. Bu akımın başını, Tarsus'lu Pavlus çekmektedir. O, domuz eti yememe, sünnet olma, Cumartesi yasağını (Şabat) ihlal etmeme gibi hususların kurtuluş için yegâne şart olmadığını söylemiştir.

BİLGİ KUTUSU

Misyonerlik, Hıristiyanlığın yayılması için yapılan faaliyetlere, misyonerlik denilir.

Hz. İsa hayatında hiçbir zaman domuz eti yememişken, sünnet olmayı öğretirken, Şabat kurallarına riayet ederken; Pavlus'un başını çektiği Gentile-Hristiyanlığı bu hususların hiçbirini uygulamamıştır. Günümüzdeki tüm Hristiyan mezheplerinin Gentile-Hristiyanlığının devamı olduğu, Yahudi Hristiyanlığı gibi akımların ise tarih içinde yok oldukları göz önüne alınırsa Hz. İsa'dan günümüze kadarki değişim gözler önüne serilmiş olur.

Başlangıçta Hristiyanlara zulmeden Pavlus[52], Kutsal Kitap-ta'taki *Resullerin İşleri* kitabı 9/1-6'da iddia ettiği üzere bir vizyon aracılığıyla İsa'yı görmüş ve böylece bu harekete dahil olmuş bir kişidir. Musa şeriatının esnetilmesinde, Tanrı yerine İsa'yı merkeze alan Hristiyanlık yorumunun ve Tanrısal özelliğe sahip İsa düşüncesinin ortaya çıkmasında önemli rolü olmuştur.

Hristiyanlığın paganlar arasında yayılmasında en önemli misyoner olan Pavlus'un misyonerlik stratejini bizzat kendi söylemiyle şöyle aktarabiliriz:

Pavlus'un Üç Misyon Yolculuğunun Haritası

"Kimsenin kölesi olmayan özgür biri olduğum hâlde, daha çok kişiyi kazanayım diye kendimi herkesin kölesi yaptım. Yahudileri kazanayım diye Yahudilerle Yahudi oldum. Musa şeriati altında olmadığım hâlde, onun hükmü altında olanları (Yahudiler) kazanayım diye onlara şeriatin hükmü altında biri gibi davrandım. Kendim Tanrı'nın kanununa sahip olup Mesih'in kanununun hükmü altında olduğum hâlde, kanuna sahip olmayanları (gentile) kazanayım diye, onlara kanunu olmayan biri gibi davran-

51 Hans Joachim Schoeps, Yahudi-Hıristiyanlığı, s. 35-52.

52 Bk. Şinasi Gündüz, Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı, s. 203-250; Fuat Aydın, Pavlus Hristiyanlığına Giriş, s. 53-110.

dım. Zayıfı kazanayım diye zayıfla zayıf oldum. Mümkün olan her yolla birilerini kurtarayım diye *her tür insanla her şey oldum.*"[53]

Konstantin'den Büyük Gregory'ye Hristiyanlık

Hristiyanlık Roma İmparatorluğu'nda Konstantin'in ilan ettiği Milan Fermanı'na (313) kadar illegal bir din olarak kabul edilmiştir. Bu ferman ile beraber imparatorlukta Hristiyanlara yapılan takibat son bulmuştur.

Bu dönemde İsa'nın Tanrı olmadığını söyleyen Arius (ö. 336) ile İsa'nın Tanrılığını savunan Athanasius'un (ö. 373) görüşleri karşı karşıya gelmiş ve İznik Konsili'nde (325) Athanasius'un görüşü kabul edilmiştir. Ardından da 395 yılında I. Theodosius, Hristiyanlığı Roma'nın resmi dini olarak ilan etmiştir.

Ortaçağ Dönemi

Bu dönemde Papalık makamı ile imparatorluklar birleşerek, kilise-devlet bütünleşmesi meydana gelmiştir. Bu, Slavların Hristiyanlaştırılmasında olduğu gibi misyonerlik faaliyetleri için de olumlu sonuçlar doğurmuştur.

İkon kırıcılığı olarak adlandırılan ve İmparator III. Leon'un, 730'larda kiliselerde bulunan aziz ve şehitlerinin suretlerinin (ikon) kırılmasını emrettiği olay, dönemin en ciddi problemlerinden biridir.

1054 yılında Katolik ve Ortodoks Kiliselerinin birbirini aforoz (kâfir) ilan etmeleri; 1096-1272 yılları arasında gerçekleşen Haçlı Seferleri; Kilisenin çok fazla dünyevileşmesine karşı Fransisken, Dominiken gibi tarikatların kurulması, Ortaçağ'ın önemli olgularındandır.

Modern Dönem

14. yüzyıldan sonra kilisenin ihtiyaçlara cevap veremediği, dini anlamdaki açıklamaların yetersiz kaldığı ve Hristiyanlığın temel öğelerinden uzaklaşıldığı şeklindeki söylemler etrafında, Reform hareketlerinin başladığı görülür. Bu hususta Martin Luther (ö. 1546), reform hareketlerinin öncülüğünü yapmıştır.

18. yüzyıldaki Batı Aydınlanması ile kilise teolojik konularda bilim ve felsefenin kendine yönelttiği sorulara cevap vermekte zorluk yaşamıştır. Sonraki süreçte de misyonerlik, misyonerliğin bir türevi olarak işlev gören diyalog ve ekümeniklik şeklindeki söylemlerle modern dünyada varlığını sürdürmektedir.[54]

BİLGİ KUTUSU

Konsil: Çeşitli dinî geleneklerde (özellikle Hristiyanlık ve Budizm'de) inanç esasları ve ritüeller gibi konulardaki sorunları görüşmek ve karara varmak üzere üst düzey din adamlarının katıldığı toplantıya denir.

ARAŞTIRALIM

1. Kapadokya'da kilise ve evlerin yer altında olduğu bölgeler bulunmaktadır. Bu kilise ve evlerin yerin altına yapılış amacı nedir?
2. İmparator III. Leon'un kilisede bulunan heykellerin (ikonların) kırdırılmasını emretmesindeki sebep nelerdir? Bu hususta İslam'ın Tevhid inancının bir etkisi olabilir mi?

Araştırınız.

YORUMLAYALIM

Katolik kilisenin ihtiyaçlara cevap veremediği, dinî anlamdaki açıklamaların yetersiz kaldığı ve Hıristiyanlığın temel öğelerinden uzaklaşıldığı şeklindeki söylemlerle martin Luther öncülüğünde başlayan Reform hareketlerinin Hristiyanlık açısından sonuçlarını yorumlayınız.

53 Kitab-ı Mukaddes, I. Korintoslulara Mektup, 9/19-22
54 Hıristiyanlığın tarihi hakkında geniş bilgi için bk.: Şinasi Gündüz, Hıristiyanlık, s. 62-90; Kürşat Demirci, 'Hıristiyanlık', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 328-340.

ARAŞTIRALIM

İhlas suresinde "Allah tektir" ifadesinde Arapça "vahid" (bir) kelimesi yerine "ehad" (tek) kelimesinin kullanılmasının Hıristiyanlığın teslis doktrini ile bir ilgisi olabilir mi? Vahid ile Ehad arasında ne tür bir farklılık vardır? Araştırınız.

2.2. Hristiyanlığın İnanç Esasları

Teslis

Hristiyanlar, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adı altında üç kişilikte tek bir Tanrı'nın varlığına inanırlar. Bu sisteme göre *Baba*, evreni yaratmış; Tanrının kelamı kabul edilen *Oğul*, insanların asli günahına kefaret olarak kendini çarmıhta feda etmiş ve *Kutsal Ruh* ise ilahi sevgiyi insanların kalbine yerleştiren manevi bir güç olarak tanımlanmıştır. Hristiyanlar bu formüle, *üçlükte birlik* veya *birlikte üçlük* demektedirler. Hristiyanlara göre Tanrı, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un birleşimi olan *mürekkeb* bir Tanrıdır. İnancın bu karışık yapısı nedeniyle, akılla kavranamayacağı ve ancak iman edilmesi gereken bir sır/ gizem olduğu dile getirilir. Nitekim ilk dönem Hristiyan teologlardan Tertullian (ö. 220) 'saçma olduğu için inanıyorum' diyerek, teslisin bir gizem olduğuna işaret etmiştir.[55]

Bu inançla ilgili Kur'an-ı Kerim, Allah'ın (c.c.) üç veya üçün biri kabul edilmesini ve Allah'a (c.c.) oğul isnat edilmesini[56] eleştirmiş ve bunların, Hz. İsa'nın tebliğine aykırı düştüğünü belirtmiştir. Ayrıca Allah'ın (c.c.) mürekkeb/birleşik bir tanrı olduğu inancına, *İhlas Suresi* net bir tavır göstermiştir:

"De ki: O, Allah'tır, *tektir*. Allah Samed'dir. O'ndan çocuk olmamıştır (kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). O'nun hiçbir dengi yoktur."[57]

BİLGİ KUTUSU

Kitab-ı Mukaddes, Eski Ahit ile Yeni Ahit'in birleşiminden oluşan Hristiyan Kutsal Kitap külliyatına denilir.

Eski Ahit, Kitab-ı Mukaddes'in hem Yahudiler hem de Hristiyanlarca kutsal kabul edilen külliyatına verilen isimdir. Yahudiler bu külliyata, Tanah ismini verip 24 kitaptan oluştuğunu kabul ederken; Katolikler 46, Protestanlar ise 39 kitaptan oluştuğunu belirtirler.

Yeni Ahid, Kitab-ı Mukaddes'in ikinci bölümü olup yalnızca Hristiyanlarca kutsal kabul edilen 27 kitaplık külliyata denilir. Yeni Ahit, 4 İncil, Resullerin İşleri, 21 Mektup (13'ü Pavlus'a ait) ve Vahiy kitabından oluşmaktadır.

Kutsal Kitap

Hristiyanlığın kutsal kitap külliyatına, Kitab-ı Mukaddes denilir. Bu külliyat, Eski Ahit ve Yeni Ahit'ten oluşur. Katolikler, Eski Ahit'in 46, Yeni Ahit'in de 27 kitaptan oluşan listesini; Protestanlar ise Eski Ahit'in 39, Yeni Ahit'in de 27 kitaplık listesini kabul ederler.

Kitab-ı Mukaddes

Eski Ahit	Yeni Ahit (27 Kitap)
Katolikler: 46 Kitap Protestanlar: 39 Yahudiler: 24 Kitap	İnciller Matta Markos Luka Yuhanna Resullerin İşleri Havarilerin Mektupları (21 Mektup) Vahiy

Hristiyanlara göre Hz. İsa ne bir İncil yazmış ve de yazdırmıştır. Çünkü Hz. İsa, Tanrı'nın kelamı olarak kabul edildiği için vahyin bizzat kendisidir. Günümüzdeki İncil metinleri ise Hz. İsa ile ilgili havarilerin veya sonraki dönemde şifahen duyulan anlatıların bir araya getirilmiş hâlidir. Bu hususta Luka İncili'nin yazarı İncil metninin nasıl oluştuğunu şöyle aktarır:

55 Teslis hakkında geniş bilgi için bkz.: Mehmet Bayraktar, Bir Hıristiyan Dogması Teslis, s. 35-88.
56 Bk. Nisa suresi 171. ayet; Maide suresi 17, 72, 75, 117. ayetler; Tevbe suresi 30. ayet.
57 İhlas suresi, 1-4. ayetler.

"Birçok kişi aramızda olup bitenlerin tarihçesini yazmaya girişmiştir. Nitekim başlangıçtan beri bu olayların görgü tanığı ve Tanrı sözünün hizmetkârı olanlar bunları *bize iletmişlerdir*. Ben de tüm bu olayları ta başından özenle *araştırmış* biri olarak bunları sana sırasıyla yazmayı uygun gördüm."[58]

Bu pasajdan da anlaşılacağı üzere bu metnin yazarı en iyi ihtimalle havarilerden sonraki kuşak olabilir.

Hristiyan araştırmacıların da kabul ettiği üzere yazılan İncil metinleri, Markos yaklaşık 70; Matta ve Luka 90 ve Yuhanna İncili de 110'lu yıllarda kaleme alınmıştır. Ayrıca 27 kitaplık bu listenin dışında sahih (kanonik) kabul edilmeyen birçok İncil (Yakup, Yahuda İskaryot, Tomas İncili vb.) ve yazılar da (Barnaba'nın mektubu, Pavlus'un apokalipsesi vb.) bulunmaktadır.[59]

Hristiyanlar, Hz. İsa'yı Tanrının kelamı şeklinde tanımladıklarından Tanrı tarafından indirilmiş bir İncil metninin olmadığını ifade ederler. Müslümanlar ise Allah'ın (c.c.), Hz. İsa'ya İncil adı verilen bir kitap indirdiğine inanırlar. Kur'an-ı Kerim bu hususu şöyle belirtir: "Meryem oğlu İsa'ya da içinde hidayet ve nur bulunan, kendinden önce gelmiş olan Tevrat'ı tasdik edici, takva sahipleri için bir yol gösterici ve bir öğüt olarak İncil'i verdik."[60]

ARAŞTIRALIM

Hristiyanlar, Hz. Muhammed'in peygamberliği hakkında günümüzde ne düşünmektedirler?

Araştırınız.

Peygamberlik

Hristiyanlık, Yahudilerin Kutsal Kitabını ve burada geçen tüm peygamberleri kabul etmekle birlikte Hz. İsa'yı peygamber olarak görmezler. Zira o, Tanrının Kelamı, Oğlu olarak algılandığı için ona peygamberlikten çok daha üst bir statü verilmiştir.

Vahiy

Hristiyanlık, Hz. İsa'nın diğer peygamberlerde olduğu üzere bir vahiy aldığını kabul etmez. Zira Hz. İsa Tanrı Kelamı şeklinde tanımlandığı için vahyin bizzat kendisi olarak görülür. Böylece onun, tanrısallık yönü ön plana çıkartılır. Günümüz İncil metinleri ise, Hz. İsa'nın yaptığı işlere, söylediği iddia edilen sözlere ve havarilere nispet edilen metinlerdir.

Kur'an-ı Kerim bu hususta, diğer peygamberlerde olduğu üzere Hz. İsa'ya kendinden önceki kitapları tasdik edici, insanlara yol gösterici ve hidayet kaynağı olan İncil isimli bir kitabın verildiğini ve bunun insanlara tebliğ edilmesinin emredildiğini söyler.[61]

TARTIŞALIM

1. Markos İncili İsa'nın, Fısıh Bayramı'nda saat 9'da çarmıha gerildiğini söylerken *(Markos İncili, 15:25)*; Yuhanna İncili Fısıh Bayramı'nın arefesinde saat 12'de *(Yuhanna İncili, 19:14)* çarmıha gerildiğini belirtir.

Hristiyanlar İncil metinlerindeki bu kadar net çelişkileri nasıl yorumlamaktadırlar.

2. Kur'an-ı Kerim'deki Hz. İsa'nın akıbeti ile ilgili ayetler ile Hristiyanların bu konu hakkındaki inançları arasındaki farklılıklar nelerdir?

Arkadaşlarınızla tartışınız.

58 Kitab-ı Mukaddes, Luka, 1/1-3.
59 Mahmut Aydın, 'Hıristiyanlık', Yaşayan Dünya Dinleri, s. 78-84; Mehmet Aydın, 'Hıristiyanlık/ Kutsal Metinler ve Dinî Literatür', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 340-345.
60 Bk. Maide suresi, 46. ayet.
61 Bk. Maide suresi 46, Al-i İmran suresi 3, 48, 65; A'raf suresi 157. ayetler.

ARAŞTIRALIM

Hristiyanlar Hz. Âdem (a.s.) ve Havva'nın işlediği günahtan dolayı *tüm* insanlığın günahkâr olduğunu düşünürken; Hz. İsa'nın sonu ile neden sadece bazı insanların kurtulacağına inanmaktadırlar.

Kurtuluş

Âdem ve Havva'nın cennette işlediği günah nedeniyle tüm insanlığın günahkar olduğu şeklindeki asli günah doktrini, Hristiyanlığın en temel öğretilerinden biridir. Bu teoriyi ilk defa ortaya atan kişi de Pavlus'tur. Böylece Hristiyanlığa göre tüm insanlığa sirayet etmiş olan bu günahın affedilmesi için Tanrı, biricik Oğlu İsa'yı göndermiş ve o da çarmıhta 'Tanrım, Tanrım! Neden beni terkettin?'[62] deyip acılar içinde çarmıhta can vererek insanların günahlarına kefaret olmuştur. Bu bağlamda Hristiyanlıkta kurtuluş, İsa'nın bu eylemine sadece iman etmeye dayanır.[63]

İslamiyet ise kurtuluş noktasında kişinin iman ve amelinin birlikteliğini merkeze alıp başkasının günahının tüm insanlığa yüklenemeyeceğini[64] söyleyerek kurtuluşun bireyselliğine dikkatleri çeker.

Hristiyanlıkta Önemli Kiliseler

Katoliklik

Katolik kelimesi *evrensel* anlamına gelmektedir. Bu kilise, kendisinin havari Petrus tarafından kurulduğunu ifade eder. Katolik Kilisesi'nin merkezi yani Papalık makamı, Vatikan'dır. Papalık'tan başlayıp deacon'a (rahip yardımcısı) kadar inen bir ruhbanlık sınıfı vardır ve ruhban sınıfına mensup hiçbir kişi evlenemez, kendisinin malı, mülkü olamaz. Papa'nın yanılmaz olduğuna inanılır. Ruhban sınıfına mensup olmayanlar (laikler), evlenebilir ancak boşanamazlar. Ritüel ve ayinler Latince yapılır.

Günümüzde Güney ve Orta Amerika, Güneybatı ve Merkezi Avrupa (Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz) ülkelerinde ciddi oranda Katolik bulunmaktadır.[65]

NOT EDELİM

1054 tarihinde Katolikler ile Ortodokslar, Kutsal Ruh'un neden çıktığı/ sudur ettiği hususunda anlaşmazlık yaşarlar. Katoliklerin, Kutsal Ruh'un Baba ve Oğul'dan (filioque) çıktığı şeklindeki söylemine karşı çıkan Ortodokslar, Kutsal Ruh'un sadece Baba'dan çıktığını belirtip filioque terimini reddederler. Bu anlaşmazlık nedeniyle iki kilise birbirini aforoz (kafir) ilan ederek birbirinden tamamen ayrılmışlardır.

Ortodoksluk

Ortodoks kelimesi, *doğru inanç* anlamına gelmektedir. Kilise kendisinin, havari Andreas tarafından kurulduğunu belirtir. Ortodoks Kilisesi'nin en önemli kadim merkezi İstanbul'dur. 1054 tarihinde Katoliklerle aralarındaki anlaşmazlık nedeniyle iki kilise birbirini aforoz (kafir) ilan ederek birbirinden tamamen ayrılmışlardır. 1453'te Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u fethedince bir kısım Ortodoks, sonradan 'üçüncü Roma' şeklinde isimlendirdikleri Rusya'ya gitmiştir. Ortodokslar, ruhban sınıfının en üst kademesindeki

62 Kitab-ı Mukaddes, Markos 15/34; Matta 27/46.
63 Mahmut Aydın, 'Hıristiyanlık', Yaşayan Dünya Dinleri, s. 97-98; Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 364-366.
64 Zümer suresi 7. ayet.
65 Katolik Kilisesi hakkında geniş bilgi için bkz.: Bekir Zakir Çoban, Geçmişten Günümüze Papalık, s. 259-355; Ömer Faruk Harman, 'Katolik', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 25, s. 55-58, Abdurrahman Küçük, Günay Tümer vd., Dinler Tarihi, s. 404-405.

kişiye, Patrik derler. Deacon ve rahip sınıfında olanlar evlenebilir. Ancak daha üst kademelerdeki kişiler evlenemez. Ritüel ve ayinler Grekçe yapılır. İsa ve diğer önemli Hristiyan azizlerinin heykel ve resimleri (ikonlar), çok önemli olup bunlara saygı gösterilir.

Günümüzde Macaristan, Romanya, Çekoslovakya, Yunanistan ve Rusya'da Ortodoks Kilisesi'ne mensup insanlar çoğunluktadır.[66]

Protestanlık

Katolik Kilisesi'nin yaptığı uygulamaları protesto etmesi nedeniyle bu gruba Protestanlar denilmektedir. Onlara göre Papalık ve ruhban sınıfı, dinî yetkilerinin dışına çıkıp siyasallaşmış, dünyevi amaçlar peşinden koşmaya başlamıştır. Protestanlık Papa'nın yanılmazlığı, ruhban sınıfının halkın inançlarını istismar etmesi, cennetten arsa satılması (endüljans) gibi uygulamaları da doğru bulmayan Martin Luther'in (ö. 1546) öncülüğünde ortaya çıkmış bir mezheptir. Kişinin, *sadece Kutsal Kitap, sadece İman ve sadece Lütuf* aracılığıyla kurtulabileceğinin söylendiği *üç Sola* öğretisi, Protestanlığın en temel inancıdır. Bu söylemle, kişinin kurtulmak için ruhban sınıfına ihtiyacının olmadığı, herkesin Kutsal Kitabı anlayabileceği, kendi diliyle ayin yapabileceği ve Tanrının lütfu ile kurtulacağı belirtilir.

TARTIŞALIM

Protestan kiliseler, Türkiye dahil birçok ülkede ev kilise denilen bir yapılanmaya sahiptirler. Bu konuda Protestanların, inananlar topluluğunu kilise olarak tanımlamasının bir etkisi olabilir mi?

Kişinin, sadece Kutsal Kitap, sadece İman ve sadece Lütuf aracılığıyla kurtulabileceğinin söylendiği üç Sola öğretisi, Protestanlığın en temel inancıdır.

Günümüzde Almanya, İngiltere ve Amerika'da yoğun bir nüfusa sahiptir.[67]

Diğer Kiliseler

Evanjelik Kilise

Yunanca 'evangelion'dan türeyen ve 'güzel haber, müjde' anlamına gelen Evanjelik, özellikle 17. yüzyıldan sonra birçok Protestan grubu bünyesinde barındıran harekete denilir. Avrupa ve Amerika'daki birçok Protestan grup, kendini evanjelik kilise olarak nitelendirir ve Amerika'da en etkili dinî gruplardan biridir.

Bu gruba göre Evanjelik öğretileri kabul eden kişinin *yeniden doğduğuna* inanırlar. Bunun için de bireysel dindarlık ve dinî tecrübe önemlidir. Kutsal Kitap, lafzi/ literal olarak okunur. Mesih'in geleceğine olan inanç en temel öğreti olup O'nun gelmesinden önce olacak felaketler (deprem, sel, savaş/Armagedon) çok dikkatli bir şekilde takip edilmektedir. Misyoner faaliyetlere, çok önem verilir ve bu bağlamda kitlesel ulaşım araçları (tv, internet vb.) kullanılır.

TARTIŞALIM

Günümüz Amerika Birleşik Devletleri ve bazı Avrupa ülkelerinde Evanjelik kilisenin siyasetteki etkilerini din-siyaset ilişkisi bağlamında tartışınız.

66 Ortodoks Kilisesi hakkında geniş bilgi için bkz.: Kürşat Demirci, Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi, s. 27-75.

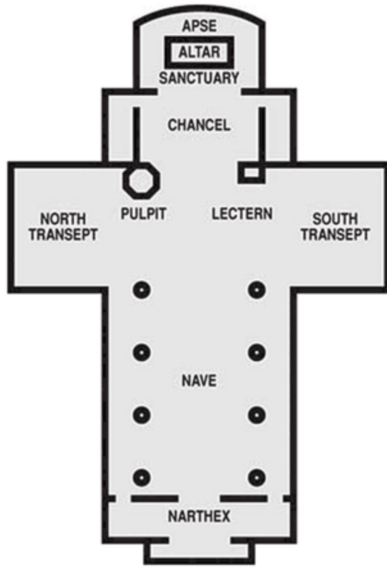
67 Protestanlık hakkında geniş bilgi için bkz.: Hakan Olgun, Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık, s. 21-120.

Hristiyanlıkta olduğu gibi İslam'da da dinin anlaşılmasına yönelik farklı yorumlar (Sünni, Şii vb) ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Hristiyanlıkta mezhepler bir nevi 'farklı din' hüviyetine sahiptir. Zira tarihte birbirlerini aforoz etme ve haçlı savaşları esnasında Katoliklerin, Ortodoksları da öldürmesi gibi hususlar yaşanmıştır. Ayrıca günümüzde herhangi bir kiliseye mensup olan bir kişi, diğer bir kilisede ayin yapmaz. Örneğin Katolik olan bir kişi, Protestanlara ait bir kilisede ayin yapmaz. Bu açılardan mezhep kavramı, Hristiyanlıkta İslam'dakinden daha farklı bir anlam taşımaktadır.[68]

2.3. Hristiyanlığın Ritüelleri, Sembolleri ve Kutsal Mekânları

Hristiyanların ayinlerini yaptığı yerlere kilise denilir. Bu terim, Yunanca 'ekklesia' teriminden türemiş olup hem toplanma yeri hem de Hristiyan toplumunu ifade eder. Günümüzde kiliselerin yapı itibariyle büyük olanlarına katedral; daha küçük ve sade olanlarına da şapel ismi verilir.

Bir Kilise Planı
Altar/ Sanctuary: Sunak yeri. Rahiplerin bulunduğu, dua ve ayinleri yönettikleri yer.
Vaaz kürsüsü/Pulpit: Vaazların yapıldığı kürsü.
Nave: Ana ayin mekanı olup ayine gelenler, burada otururlar.
Narthex: Son cemaat yeri.

BİLGİ KUTUSU

Noel ile yılbaşı farklı kutlamalardır. Noel, Hz. İsa'nın doğumu anısına kiliselerin farklı tarihlerde kutladıkları dinî bir gün iken; yılbaşı ise Miladi takvimin başlangıcı olarak kutlanılan seküler bir etkinliktir.

Antalya'nın Demre ilçesinde doğduğu kabul edilen Noel Baba figürü Aziz Nikolas olduğu belirtilir. Ancak sıcak bir yer olan Antalya'dan ren geyiklerinin çektiği bir kızakla seyahat yapan birine dönüşmesi, Noel Baba'nın Hristiyanlık öncesi dönemden Hristiyanlığa geçmiş bir unsur olduğu kanaatini güçlendirmektedir.

Ritüeller

Hristiyanlıkta ritüeller, günlük, haftalık ve yıllık olarak şu şekilde sıralanabilir:

Günlük ritüeller: Ruhban sınıfına mensup olmayanlar (laikler), için sabah ve akşam olmak üzere günde iki defa ayin söz konusudur. Dualar ve ilahilerle ayin yerine getirilir. Ruhban sınıfının ise ait oldukları kilise ve tarikata göre ayin saatleri daha fazladır.

Haftalık ritüeller: Hristiyanlar, haftalık ayinlerini Pazar günü yaparlar. En önemli ayin olması nedeniyle tüm Hristiyanların gelmesi beklenmekle beraber günümüzde özellikle Avrupa ve Amerika'da katılım oranı ciddi seviyede düşüktür. Bu ayinde rahip,

68 Ali İsra Güngör, Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket, 94-175; A. Rafet Özkan, Amerikan Evanjelikleri Baptistler, s. 13-36; Bayram Polat, Evanjelik Bir Hareket Metodist Kilisesi, s. 110-124.

vaaz yapar, dua eder ve ayinin en önemli unsuru olan ekmek-şarap ayini sakramentini yerine getirir. Hristiyanların ayinlerini Pazar günü yapmasının arka planında Hristiyanlara göre Hz. İsa'nın Cuma günü çarmıha gerilip Pazar günü dirilmesi yatmaktadır.

Yıllık ritüeller: Hristiyanların yılın değişik günlerine denk gelen birçok ritüelleri/ bayramları olmasına rağmen Noel, Lent, Paskalya ve Pentekost en önemli yıllık bayramlardır.

Noel/ Christmas: Hz. İsa'nın doğumu anısına 25 Aralık (Katolikler) veya 6 Ocak'ta (Doğu Kiliseleri) kutlanan bayramdır.

Lent: Paskalya öncesinde bu güne hazırlık olarak kırk günlük dua ve oruç günlerine denir. Bu kırk günlük oruç, günümüzde bir perhiz yani normal yemeklerinizi yemenizle beraber en çok sevdiğiniz bir yiyecek (et), içecek (kahve) veya etkinlikten (film seyretmek vb.) uzak durmak şeklinde uygulanır.

Paskalya/ Easter: Hristiyanlığa göre Hz. İsa'nın çarmıha gerildikten üç gün sonra ölümden dirilmesi anısına kutlanılır. Ölümden dirilişin sembolü olarak renkli yumurtaların saklanıp çocukların bulduğu bir etkinlik yapılır.

Pentekost: Paskalya'dan elli gün sonra Kutsal Ruh'un havarilere inişi anısına kutlanılan bayramdır.

Sakramentler: Hristiyanlıkta kilise sırları ve inancın göstergesi düzenli olarak yapılan ritüellere sakrament denilir. Vaftiz, Evharist, Konfirmasyon, Günah İtirafı, Evlilik, Rahip Takdisi, Son/ Hasta Yağlama şeklinde yedi tane sakrament bulunmakla birlikte Protestanlar bunlardan sadece ilk ikisini kabul ederler. Kısaca bunları şöyle açıklayabiliriz:

Vaftiz: Dine giriş ve asli günahtan kurtuluş için uygulanan Vaftiz, bebeğin veya kişinin, suya daldırılması veya hastalık endişesi gibi durumlarda su serpilmesi ile yapılır.

Evharist: Komünyon ve Ekmek-Şarap ayini şeklinde de isimlendirilen Evharist, İsa'nın havarileriyle yediği son akşam yemeğinde ekmek için 'bu benim etim', şarap için de 'bu benim kanım' demesi[69] ile başlayan bir ayindir. Bu bağlamda Evharist, gizemli bir şekilde kişinin, İsa ile birleşmesini ve bütünleşmesini sembolize eder.

Konfirmasyon: Kişinin kiliseye kabulü, imanının teyit ve takrir edilerek güçlendirilmesi ve Kutsal Ruh'un inayetini almak için Ortodoks kiliselerince Vaftizden hemen sonra; Katoliklerce de 7-14 yaş arasında yapılan ayine denilir.

ARAŞTIRALIM

Amerika ve Avrupa ülkelerinde günlük ve haftalık ayinlere kiliselerde katılım oranı nedir? Araştırınız

69 Kitab-ı Mukaddes, Matta, 26/26-29; Kitab-ı Mukaddes, Luka, 22/14-20.

TARTIŞALIM

İslamiyet'teki kişi ile Allah (c.c.) arasına kimsenin girmemesi prensibi ile Hristiyanlık'taki ruhban sınıfının konumunu tarışınız.

Günah İtirafı: Kişinin işlemiş olduğu günahlarını yılda en az bir kez bir rahibe itiraf etmesi ve rahibin de kilisenin kendine verdiği yetkiye dayanarak onu bağışlamasıdır.

Evlilik: Evliliğin kutsal bir eylem olmasına binaen nikah akitlerinin kilisede bir rahibin önünde yapılması sakramentine denilir. Bu akit nedeniyle zina gibi suçlar dışında boşanmaya karşı çıkılır.

Rahip Takdisi: Rahip olacak kişilerin, bir üst sınıftaki ruhban sınıfından biri aracılığıyla dinî törenler eşliğinde atanmasına denilir.

Son/ Hasta Yağlama: Bir Hristiyan hastalandığında veya ölümü yaklaştığında rahip tarafından okunmuş yağ ile şifa bulması ve günahlarının bağışlanması için vücudunun belirli bölgelerine haç işareti yapılarak uygulanan bir sakramenttir.[70]

Semboller[71]

Haç: Hristiyanlara göre Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesini sembolize eder. Farklı haç türleri vardır.

Güvercin: Kutsal Ruh'un sembolü olarak kullanılır.

Balık: Yunanca, Ichthys kelimesi balık demek olup aynı zamanda 'Iesous Christos Theo Yios, Sōtēr' yani İsa Mesih, Tanrı'nın Oğlu, Kurtarıcı anlamına gelmektedir.

Kuzu: Hristiyanlara göre Hz. İsa, insanların günahı için kendini kurban etmiş kuzudur.

Kutsal Mekânlar

Beytüllahim/Betlehem: Hristiyanlara göre Hz. İsa'nın doğduğu kabul edilen ve Kudüs'ün 8-10 km kadar güneyinde olan bir yerdir.

Ürdün Nehri veya El-Mağtas: Hz. İsa'nın Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edildiğine inanılan ve günümüzde Ürdün toprakları içinde olan nehirdir.

ARAŞTIRALIM

Katoliklere göre rahibin kendisine itiraf edilmiş günahı bir başka kişiye anlatmaması esastır. Bir kişi, rahibe gelip birini öldürdüğünü veya hırsızlık yaptığını söylediğinde rahibin bu hususu polislere veya yetkililere söyleyip söyleyemeyeceği hususunda ne düşünülmektedir? Araştırınız.

70 Mehmet Aydın, 'Hıristiyanlık/ Mabed ve İbadet', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 348-353; Cemaleddin Şarkavi, Kilise ve Yedi Sakrament, s .85-179.

71 Hıristiyanlıktaki sembollerle ilgili geniş bilgi için bk.: Galip Atasağun, İlahi Dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da) Dinî Semboller, s. 186-300.

Kıyamet Kilisesi: Hristiyanlara göre Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği, gömüldüğü ve dirileceğine inanılan yere yapılmış olan Kudüs'teki kiliseye denir.

Kıyamet Kilisesi

TARTIŞALIM

Kıyamet Kilisesinin her bir bölümü farklı Hristiyan gruplara bölüştürülmüştür. Bununla birlikte bu kilisenin anahtarına sahip olup sabah açan ve akşam olunca da kapatanlar kimlerdir?

Bu hususun, Müslümanların güvenilirliği ile ilişkisini tartışınız.

Aziz Petrus Kilisesi: Hz. İsa'nın havarilerinden Petrus'un gömüldüğüne inanılan yerin üzerine inşa edilmiş kilisedir.

Aziz Petrus Kilisesi

Meryem Ana Kilisesi: Selçuk'ta (İzmir) Hz. Meryem'in anısına inşa edilmiş ve aynı zamanda ziyaret mekânı olarak kullanılan kilisedir.

Meryem Ana Kilisesi

ARAŞTIRALIM

Hz. Meryem'in hiçbir zaman Selçuk'a gelmediği ve tarihi olarak bunun mümkün olmadığı belirtilmektedir. Bununla birlikte Hz. Meryem'in uğradığı yer olarak gösterilen bu kilisenin bulunuşu ve tespiti hakkında ne tür anlatılar bulunmaktadır? Araştırınız.

Aziz Pavlus Kuyusu: Tarsus'ta (Mersin) Pavlus'un yaşadığı eve ait olduğuna inanılan kuyudur.

Aziz Pavlus Kuyusu

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.	
1	Yahudiliğin doğuşu ve gelişimi ile ilgili tarihi süreci açıklayınız.
2	Yahudilikteki inanç esaslarını listeleyerek kısaca açıklayınız.
3	Hristiyanlığın doğuşu ve gelişimiyle ilgili tarihi süreci açıklayınız.
4	Hristiyanlığın inanç esaslarını listeleyerek kısaca açıklayınız.
5	Hristiyanlıktaki ritüelleri, sembolleri ve kutsal mekânları kısaca tanıtınız.

B.Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.	
1	**Yahudiliğin inanç esaslarıyla ilgili olarak aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?** A) Yahudiliğin Islam'daki gibi bağlayıcı bir amentüsü (inanç esasları) yoktur. B) Yahudilikte inanç esaslarını bugünkü şekliyle tespit eden kişi, Yahudi din bilgini Musa b. Meymûn'dur. C) Yahudi inancına göre Tanrı, tüm insanların yaratıcısı olmakla birlikte, özel olarak İsrail'in rehberi, koruyucusu ve kurtarıcısıdır. D) Günümüz Yahudi mezhepleri arasında ahiret, yeniden dirilme, cennet ve cehennem inancı konularında farklı görüşler vardır. E) Yahudilikteki tek tanrı inancı tarih içerisinde ikili tanrı inancına dönüşmüştür. Yehova ve Elohim Yahudilikteki iki tanrının isimleridir.
2	"Theodor Herzl'in başı çektiği bu hareket seküler karakterlidir ve dinî hedefleri yoktur. Amaç, çağdaş politik milliyetçilik anlayışı çerçevesinde Yahudi kimliğinin yeniden oluşturmaktır. Bu akım mensuplarının Filistin'de bir Yahudi devleti kurma çabaları II. Abdülhamit'in karşı koymasıyla önce başarısız olur. Fakat İngiltere ve Amerika'nın desteğiyle David Ben- Gurion 14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin kurulduğunu resmen ilan eder." **Yukarıdaki paragrafta hakkında bilgi verilen akım aşağıdakilerden hangisidir?** A) Hasidilik B) Reformist Yahudilik C) Siyonizm D) Ferisiler E) Sadukilik

3	İsmini Grekçe Christos kelimesinden alan bu din, Mesihçi anlamına gelmektedir. Bu isim onlara ilk defa, Antakya'da Gentile (Yahudi olmayanlar) tarafından verilmiştir. Bu din için İslam literatüründe Nasraniyye, Mesihiyye ve İseviyye gibi isimler de kullanılmaktadır. **Yukarıda ismi hakkında bilgiler verilen din aşağıdakilerden hangisidir?** A) Budizm B) Hristiyanlık C) Yahudilik D) Brahmanizm E) Ferisilik
4	Hristiyanlar bu formüle, üçlükte birlik veya birlikte üçlük demektedirler. Hristiyanlara göre Tanrı; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un birleşimi olan mürekkeb bir Tanrıdır. **Yukarıda hakkında bilgiler verilen inanç şekli aşağıdakilerden hangisidir?** A) Tevhit B) Monoteizm C) Politeizm D) Paganizm E) Teslis
5	En önemli merkezi İstanbul'dur. 1453'de Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u fethedince bu akımın bazı bağlıları Rusya'ya gitmiştir. Ruhban sınıfının en üst kademesindeki kişiye, Patrik derler. Ayinler Gerkçe yapılır. İsa ve diğer önemli Hristiyan azizlerinin heykel ve resimleri (ikonlar), çok önemli olup bunlara saygı gösterilir. Günümüzde Macaristan, Romanya, Çekoslovakya, Yunanistan ve Rusya'da bu akıma mensup insanlar çoğunluktadır. **Yukarıda hakkında bilgiler verilen Hristiyanlara ait dinî akım aşağıdakilerden hangisidir?** A) Katoliklik B) Evanjelizm C) Ortodoksluk D) Protestanlık E) Samirilik

C. Aşağıda boş bırakılan yerleri verilen uygun kelimelerle doldurunuz.

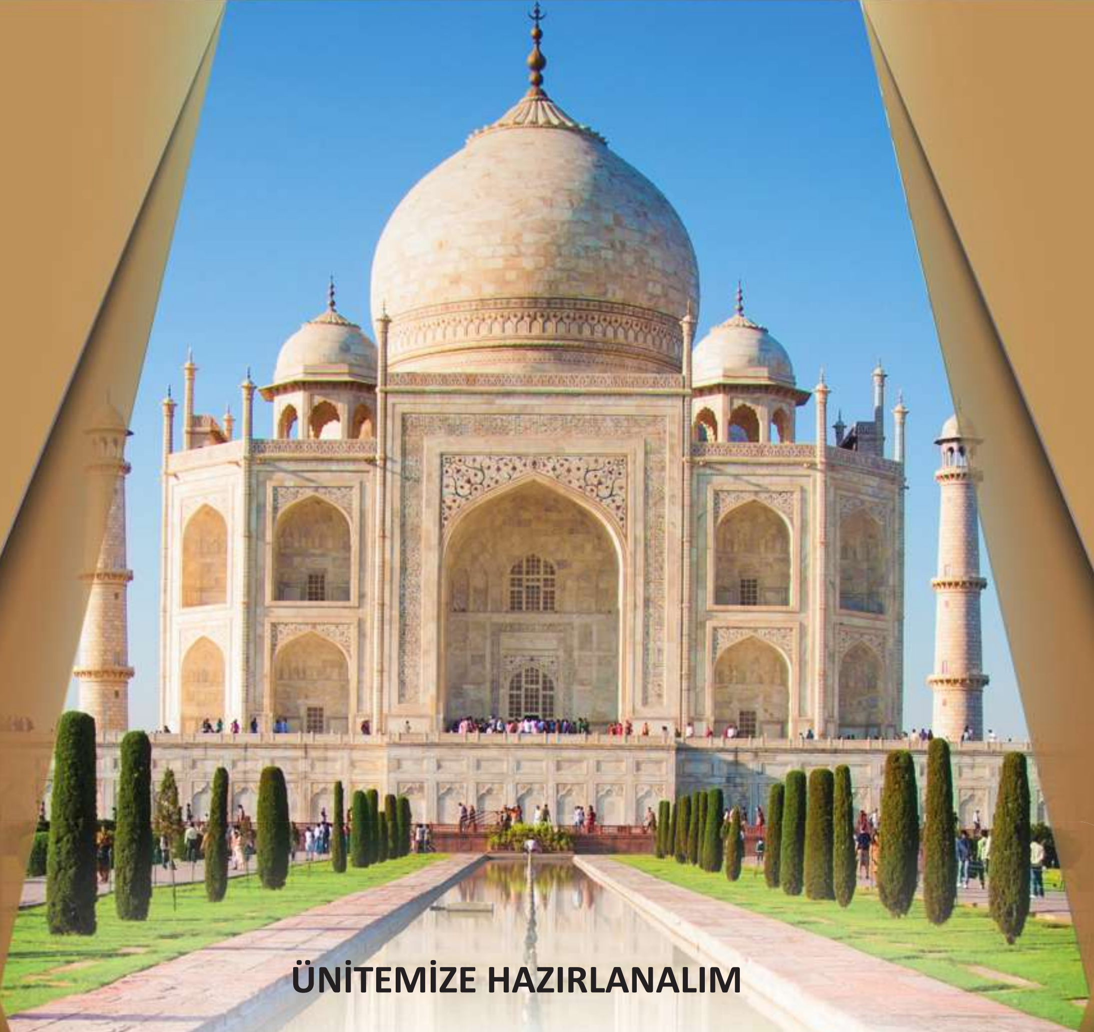
Misyonerlik **Şabat** **Sinagog** **Sakrament** **Davud Yıldızı** **Tanah** **Yedi kollu şamdan**	**1**	Yahudilikte haftanın kutsal gününe ……………………….günü denir.
	2	Yahudilerin mabetlerinde ………………………… ya da …………………………… denir.
	3	……………………….. ve ………………………….. Yahudilikteki en önemli dinî sembollerdir.
	4	Eski Ahit ile Yeni Ahit'in birleşiminden oluşan Hristiyan kutsal kitap külliyatına ……………………………… denir.
	5	Hristiyanlığın yayılması için gösterilen her türlü faaliyete ……………………………. adı verilir.

D. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanları "D", yanlış olanları "Y" ile işaretleyiniz.

Yanlış mı? **(Y)** **Doğru mu?** **(D)**	**1**		İkinci Mabet dönemi MS. 70 yılında sona erdi
	2		Yahudilikte inanç esaslarını bugünkü şekliyle tespit eden kişi, Yahudi din alimi Musa b. Meymûn'dur.
	3		Hristiyanlar haftalık ayinlerini Cumartesi yaparlar.
	4		Yahudilikte 'sünnet' dinin kesin kurallardan biri değildir.
	5		Hz. İsa hayatında hiç domuz eti yememiş, sünnet olmayı öğretmiş ve Şabat kurallarına riayet etmişken; Pavlus'un önderliğini yaptığı Gentile-Hristiyanlığı bu hususların hiçbirini uygulamamıştır.

4. ÜNİTE
HİNT, ÇİN VE İRAN DİNLERİ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. İslam dininin İran, Hindistan ve Çin bölgelerine yayılışını araştırınız.
2. Hint alt kıtasında Müslümanların yoğun olmasının sebeplerini araştınız.
3. Hint alt kıtasında hüküm sürmüş Türk ve Müslüman devletleri hangileridir? Araştırınız.
4. Tac Mahal'ın yapılış öyküsü ve mimari özellikleri hakkında bilgi veriniz.
5. Çin dinlerinin genel özellikleri nelerdir? Araştırınız.

1. HİNDUİZM

	HİNDUİZM (Kimlik Kartı)
Dinin Adı	Sanatana Dharma
Başlangıcı	MÖ 1700
Öncü İsim	Yok
Tanrı Düşüncesi	Brahma: Yaratıcı Vişnu: Koruyucu Şiva: Yok Edici
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	Vedalar (Seçkinler için) Destanlar (Halk için)
İnanç Esasları	Samsara, Karma, Tenasüh, Kast
Ahlaki Esaslar	Dharma, Artha, Kâma, Mokşa
Mezhepler	Vişnuculuk Şivacılık Şaktacılık
Nüfusu	700 Milyon
Köken	Hindistan
Yayıldığı Ülkeler	Nepal, Seylan, Pakistan, Endonezya, Bangladeş

Hindistan, yaklaşık 1 milyar 335 milyon nüfusuyla dünyanın en kalabalık ikinci ülkesidir. Dini inanç ve kültür çeşitliliği bakımından dünyanın sayılı ülkelerden birisidir. Ülke nüfusunun yaklaşık % 80'i Hindu, % 14'ü ise Müslümandır. Hindu ve Müslümanların dışında nüfusun geri kalanını sırasıyla Hıristiyanlar, Sihler, Budistler, Caynistler, Mecusiler, Yahudiler ve diğer dinî gruplar oluşturur.

Dünyada Hinduizm'i devlet dinî kabul eden tek ülke Nepal'dir. Nepal'de yaklaşık 18 milyon Hindu yaşamaktadır.

ARAŞTIRALIM

Hint alt kıtasına İslamiyet'in yayılmasına öncülük eden sınıflar hangileridir? Araştırınız.

7. yüzyıl gibi çok erken bir tarihte Hindistan'a ulaşan İslamiyet, Hinduizm'den sonra ülkenin ikinci en büyük dinidir. İslamiyet'in bölgede kalıcılığı Gazneliler Devleti'yle başlamış ve Babürlüler Devleti'nin bölgenin hâkimiyetini 1858'de İngilizlere bırakmasına kadar devam etmiştir. Hindistan'daki dinî, ilmi, mimari, kültürel ve sosyal faaliyetlerin neredeyse tamamı Müslüman Türk devletleri döneminde gelişmiştir.

Günümüzde Hindistan, Endonezya'dan sonra en kalabalık

Müslüman nüfusa sahip ülke konumundadır. Ülkedeki Müslümanların sayısı 180 milyon civarındadır. Hint alt kıtasının tamamında ise 500 milyondan fazla Müslüman yaşamaktadır.

1.1. Hinduizm'in Tarihçesi

Hinduizm, çok uzun bir tarihi süreç içerisinde, çok farklı inanç ve kültürlerin birleşmesi neticesinde oluşmuştur. Hinduizm, kendinden sonra ortaya çıkan Budizm, Cayinizm ve Sihizm'e kaynaklık etmiştir.

Hint-Avrupalı göçmenlerden olan Aryanlar MÖ 1700'lerden itibaren Orta Asya'dan göç ederek Hint alt kıtasına gelip yerleşmiş. Aryanların dinî inanç ve gelenekleri ile daha alt bir kültür olan yerli halkların inancının karışımı sonucu Hinduizm doğmuştur.[1]

Aryanların dinî inanç ve gelenekleri ile daha alt bir kültür olan yerli halkların inancının karışımı sonucu Hinduizm doğmuştur

Hinduizm'i tarihi gelişim süreci içerisinde dört dönemde incelemek mümkündür. Bunlar sırasıyla; *Vedalar Dönemi, Klasik Hinduizm Dönemi, Ortaçağ Dönemi ve Modern Dönemdir.*

HİNDUİZM'İN TARİHÇESİ	
DÖNEM	OLAY
Vedalar Dönemi (MÖ 2000-500)	• Başta Vedalar olmak üzere l Hindu kutsal metinleri yazıya geçirilmiştir. • Çok tanrıcılık hâkimdir. Savaş tanrısı İndra ön plandadır. • Kurban en yaygın ayindi. • Dinî metinlerin açıklanmasında tek otorite Brahmin sınıfıdır. • Kast sistemi (toplumsal sınıflar) ortaya çıkmıştır.
Klasik Hinduizm Dönemi (MÖ 500-MS 800)	• Budda ve Mahavira Hinduizm'deki çok tanrıcılığa, kanlı kurban ayinlerine, kast sistemine ve Brahminler'in otoritesine karşı çıkmıştır. Bunun sonucunda Budizm ve Caynizm dinleri doğmuştur. • Hinduizm Hint yarımadasının tamamına hâkim olmuştur. • Dönemin sonlarına doğru Brahma'nın yanında Vişnu ve Şiva adlı tanrısal varlıklar öne çıkmaya başlamıştır. • Kutsal metinler sruti (vahiy) ve smriti (gelenek) şeklinde ayrılmıştır. • Çok sayıda mabet inşa edilmiştir. • Kurban ayini yerine, evlerde tanrısal varlıkları sembolize eden heykellerin önünde yapılan ayin (puja) yaygınlık kazanmaya başlamıştır.
Ortaçağ Dönemi (MS 800-1800)	• İslamiyet'in bölgeye ulaşmasıyla Hindu dinî düşüncesinde ciddi değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. • Özellikle İslâmiyet'in tevhit inancı, sınıfsız toplum anlayışı ve bölgede yaşayan mutasavvıfların öğretisi Hint toplumunu derinden etkilenmiştir. • Halk arasında yeni bir kurtuluş yolu olarak Bhakti-yoga (zühd yolu) yayıldı. • Babür İmparatoru Ekber Şah, Hindistan'daki tüm dinleri din-i ilahi adı altında birleştirmeye çalışmıştır. • Hindu dinine mensup Guru Nanak, Hindular'ın çok tanrılı ve putperest inanışlarına, kast sistemine ve Brahminler'in aşırılığa varan uygulamalarına karşı çıkmıştır. Hinduizm'in içinden Sihizm adı verilen yeni bir din doğmuştur.

1 Ali İhsan Yitik, "Hinduizm", Dinler Tarihi El Kitabı, s. 324.

Modern Dönem (1800'den Günümüze)	• Hristiyanlığın etkisiyle Hinduizm'de yeni gelişmeler yaşanmıştır. • Hinduizm'i evrensel bir din hâline getiren yeni akımlar ortaya çıkmıştır. • Ram Mohan Roy, Brahma Samaj hareketini kurarak Hinduizm'i çok tanrılı inançlardan arındırmak ve toplumu dul kadınların yakılması (sati) gibi geleneklerden kurtarmak istemiştir. • Sri Ramakirişna, Ramakrişna akımını kurdu. O, tüm dinlerin mensuplarını Tanrı'ya götüren farklı yollar olduğunu öne sürmüştür. • Mahatma Gandi, sivil itaatsizlik yoluyla Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasına öncülük etmiş (1947) ve adaletsizliğe ve ayrımcılığa kaşı çıkarak din ile siyaseti birleştirmiştir.

BİLGİ KUTUSU

Hindu ve Hinduizm Kavramları

- **Hindu** kelimesi, başlangıçta İndus nehrinin doğusunda yaşayan insanlar için kullanılan coğrafi ve etnik bir kavramdı. Hindistanlı anlamına gelmekteydi.
- Zamanla Hint alt kıtasında yaşayan halkların dinini tanımlamak için kullanılmaya başlandı. Günümüzde yaygın olarak bilinen **Hinduizm** adı ise ilk kez 17. yüzyıldan itibaren Batılılar tarafından kullanılmaya başlanmıştır.
- Hindular kendi dinleri için Hinduizm adını kullanmazlar. Bunun yerine 'ezeli yasa' anlamında '**Sanatana Dharma**' veya sadece '**Dharma**' demeyi tercih ederler.

(Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 59)

ARAŞTIRALIM

İslam'ın Hindistan'a girişinden sonra Hindu dinî yaşantısında ne gibi gelişmeler yaşanmıştır?

1.2. Hinduizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar

Hinduizm'de İnanç Sistemi

Hinduizm tabiri belirli bir kutsal kitabı, inanç ve ritüeller sistemi olan bir dinî değil, daha ziyade Hint alt kıtasında yaşayan toplulukların ortak değerlerini, kutsal metinlerini, sahip oldukları inançlarını ve tanrı düşüncelerini ifade eden şemsiye bir kavramdır.

Hinduizm'de İslam'daki âmentü benzeri bir inanç sistemi olmadığı gibi bir kurucusu, bağlayıcı tek bir kutsal kitabı ve zorunlu dinî uygulamaları da yoktur. Hinduizm birbiriyle çelişik ve zıt pek çok dinî, efsanevi, felsefi ve ahlaki öğretinin birlikteliğidir. Kısaca Hinduizm Hinduların hayat tarzıdır.

Tanrı: Hinduizm çok tanrılı bir dindir. Sadece belli bir tanrıya tapınma emredilmez. Her Hindu'nun dilediği tanrıyı seçip ona tapınma özgürlüğü vardır.

Kaynaklarda 33 ila 330 milyon arasında değişen erkek ve dişi tanrısal varlıktan söz edilir. Ancak zamanla bunlardan üç tanesi (*Brahma, Vişnu ve Şiva*) öne çıkmıştır.
Günümüzde Hinduizm'in bütün mezhepleri *Brahma*'yı yaratıcı, *Vişnu*'yu koruyucu ve *Şiva*'yı da yok edici tanrı kabul eder ve saygı gösterir.

Hindular, dünyada bozulan ahlaki ve kozmik düzeni yeniden sağlamak için *Vişnu*'nun farklı bedenlerde (*avatar*) dünyaya indiğine inanırlar. Bunlardan *Rama* ve *Krişna*, Vişnu'nun bedenleşmiş hâllerindendir.

Kutsal Kitap: Hinduizm'de Tevrat ve Kur'an-ı Kerim benzeri tek bir bağlayıcı kutsal kitap bulunmaz. Hindu kutsal metinleri uzun bir tarihi süreç içerisinde derlenmiş ve yazıya geçirilmiştir.

Kutsal metinler, bilge kişilere ilham edildiğine inanılan 'sruti' ve beşeri kaynaklı olduğu kabul edilen 'smriti' adlı kitaplardan oluşur.

Sruti içinde bulunan *Vedalar*, kutsal metinlerin en eskisi ve Hinduizm'in temelini oluşturan kitaptır. Bütün Hindu geleneklerini Vedalar şekillendirmiştir.

Brahma: Yaratıcı

Vişnu: Koruyucu

Şiva: Yokedici

Birinci gruptaki Hindu yazılı metinleri dinin teorik dayanağını oluşturur. İkinci grupta yer alan kitaplar -özellikle *Ramayana* ve *Mahabharata destanları- ise efsaneler yanında din, hukuk, siyaset ve felsefe konularına yer verir.*

Hindu Kutsal Metinleri
1. Sruti (İlham Edilen)
• Vedalar
• Brahmanalar
• Aranyakalar
• Upanişadlar
2. Smriti (Akledilen)
• Destanlar
• Ramayana
• Mahabharata
• Puranalar
• Manu Kanunnamesi

Dünyanın en uzun destanı olan Mahabharata Şankara ve Mahatma Gandi gibi pek çok filozof ve devlet adamına ilham kaynağı olmuştur.[2]

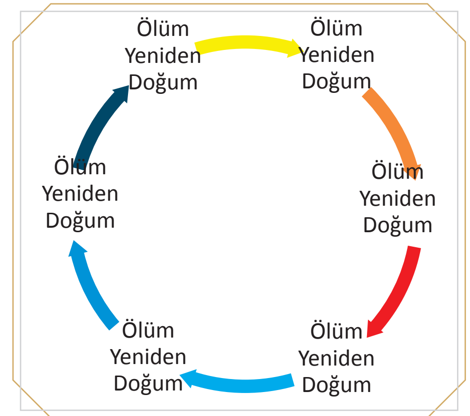
Karma ve Tenâsüh: Hint dinlerinde tek tanrılı dinlerde olduğu gibi dünyanın bir sonu (kıyamet), öldükten sonra yeniden dirilme, ahiret, dünyadaki eylemlerin karşılığı olarak Cennet ve Cehennem inancı yoktur.

Hindularda zaman döngüseldir, bir başlangıcı ve sonu yoktur. Varlık âlemindeki her şey *doğum-ölüm-gene doğum* şeklinde bir döngüye tabidir.

Hinduizm'de insanın dünya hayatı keder ve sıkıntıdan ibarettir. İnsan, kurtuluşa (mokşa/nirvana) ulaşıncaya kadar sonsuz bir döngü içerisinde yeniden doğmaya ve sıkıntılarla dolu dünya hayatını tekrar tekrar yaşamaya mahkûmdur.

Türkçe'de ruh göçü olarak ifade edilen tenâsüh, ruhun bir bedenden başka bir bedene geçmesi, birbirini izleyen hayatlarda fiziksel bir biçim almasıdır. Hindular bu döngüyü samsara kavramıyla ifade ederler.[3]

Karma ise kişinin geleceğini belirleyen ve samsara çarkını (doğum-ölüm döngüsü) döndüren, ruhun yeniden doğuşunu belirleyen sebep-sonuç yasasıdır. Dolayısıyla karma, ne ekersen onu biçersin şeklinde tanımlanabilir. Buna göre bütün varlıklar, kendi kaderlerini kendileri şekillendirir.

Samsara (Ruh Göçü)

2 Fuat Aydın, "Hint Dinleri I: Hinduizm-Cayinizm", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 25.

3 Ali İhsan Yitik, "Tenâsüh", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 442.

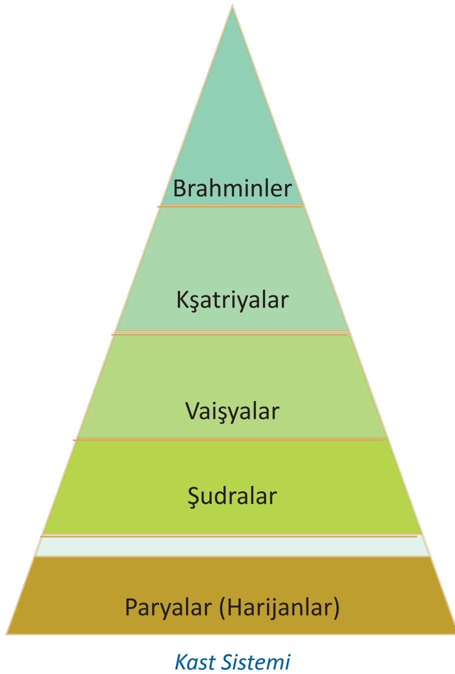
NOT EDELİM

- Tenasüh, ölen kişinin ruhunun -ödül veya ceza olarak- bir başka insan, hayvan, böcek, bitki veya cansız varlıklara geçmesidir.
- Reenkarnasyon ise ölen kişinin ruhunun -tekâmül için- sadece insan bedenine geçmesidir.
- Hint dinlerinde reenkarnasyon değil, tenasüh inancı vardır.

Hindular, karma ve tenâsüh inancı sebebiyle ölümü mutlak son olarak değil, yeni bir dünyevi hayatın başlangıcı olarak görürler. Karma yasasına göre sonsuz doğum ve ölümler içinde ruh, insan, hayvan veya bitki olarak dünyaya gelebilir.

Tenâsüh inancının nedenleri arasında, insandaki ölümsüzlük arzusu ile kötülük problemine makul bir cevap bulma çabası vardır. Çünkü Hindular doğumdan gelen eşitsizlikleri ve bireysel farklılıkları samsara ve karma yasasıyla açıklarlar.[4] Doğum-ölüm girdabından ve bunun sebep olduğu acı ve ıstıraptan kurtulmayı (*mokşa/nirvana) hayatın amacı* kabul ederler.

İslam düşüncesinde tenâsüh öğretisi, ahiret inancıyla çelişmesi, ruhun birliği ve sorumluluk ilkesine aykırılığı gibi sebeplerle reddedilir.[5] İslam inancında zaman çizgiseldir. Ruh, bir kez doğar ve ölür. Öldükten sonra ruh artık bu dünyaya bir daha dönemez. Yeniden dirilme sadece kıyamet gününde olacaktır. Kur'an-ı Kerim'de ölüm gelince veya Cehennem'i gördüklerinde kâfirlerin tekrar dünyaya dönüp mümin olmayı ve iyi işler yapmayı dileyecekleri anlatılır. Fakat yeniden dirilmenin ancak kıyamet gününde olacağı, onlara bir şans verilse bile aynı yanlışları yine tekrarlayacakları belirtilir. Bu ayetler, tenasüh inancını savunanların öne sürdüğü, ruhun tekâmülü ve hakikati bulabilmesi için birçok kez dünyaya gelmenin gerektiği görüşünü çürütmektedir.

Kast Sistemi

Toplum Düzeni: Kast Sistemi: Hint toplumu dört ana sınıftan oluşur. Bunlar, Brahminler, Kşatriyalar, Vaişyalar ve Şudralar'dır. Kast sisteminin nasıl başladığı tam olarak bilinmemektedir. Bir kasta mensup olmak doğumla kazanıldığı için sınıflar arası geçişlere izin verilmez.

Toplum Düzeni: Kast Sistemi
1. **Brahminler**: Din adamları 2. **Kşatriyalar**: Savaşçılar ve politikacılar 3. **Vaişyalar**: Çiftçiler ve tüccarlar 4. **Şudralar**: İşçiler ve hizmetçiler
Paryalar: Sınıfsızlar veya ezilmişler.

NOT EDELİM

Hindularda zaman döngüseldir, bir başlangıcı ve sonu yoktur. Varlık âlemindeki her şey doğum-ölüm-gene doğum şeklinde bir döngüye tabidir.

İslam inancında ise zaman çizgiseldir. Ruh, bir kez doğar ve ölür. Öldükten sonra ruh artık bu dünyaya bir daha dönemez. Yeniden dirilme sadece kıyamet gününde olacaktır.

Toplumda bir de kast dışında tutulan **Paryalar** sınıfı vardır. Onlar konumlarının düşüklüğü sebebiyle kendilerini ezilmişler olarak nitelerler. Sosyal hayatta paryalara yönelik birçok kısıtlama ve ayrımcılık göze çarpar. Örneğin kamuya açık bazı yerlere girmeleri veya kendileri için ayrılan yerlerin dışında oturmaları yasaktır. Ancak belli başlı yerlerde alışveriş yapmalarına izin verilir. Fiziksel ve ruhsal bakımdan kirli kabul edildikleri için Hindu tapınaklarına girmeleri yasaktır.

4 Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, 77.

5 Adnan Bülent Baloğlu-Mehmet Bulğen, "Tenâsüh: İslam Düşünce Tarihinde", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 444.

Kimilerine göre kast sistemi, toplumsal istikrarı sağlama ve Hindulara kimlik kazandırma işlevi görmektedir.[6] Bu yüzden gerekli ve yerindedir. Kişinin hangi sosyal sınıfta dünyaya geleceğini, önceki hayatlarında yaptığı işlerin (karma) niteliği (iyi veya kötü oluşu) belirlediği için kimilerine göre de kast sisteminin dinî bir yönü vardır.

Kast sistemine göre bir kişinin doğuştan şanslı veya şanssız olması, geçmişteki kendi iradi eylemlerinin bir sonucudur. Alt kasttakiler veya kast dışı olanlar kötü eylemleri sebebiyle, üst kasttakiler ise iyi eylemleri sebebiyle burada bulunmaktadır.

Her dönemde kast sistemine yönelik içeriden ciddi eleştiriler yöneltilmiştir. MÖ 6. yüzyılda Budda ve Mahavira, 16. yüzyılda Guru Nanak ve 20. yüzyılda Mahatma Gandi bunlardan sadece bir kaçıdır.

Gandi, kast dışı kabul edilen ve dışlanan parya sınıfına sahip çıkmış, onları Tanrı'nın çocukları (*Hari-jan*) olarak isimlendirmiştir. Gandi, hukuken sınıfsız bir grup olamayacağını söyleyerek, parya sınıfına yönelik ayırımları kaldırmak istemiştir. Fakat bu ve benzeri çabalara rağmen parya sınıfı hâlen varlığını sürdürmektedir.

Hinduizm'de Ritüeller

Hinduizm'de ritüel bireysel bir faaliyettir. Ritüeller, genellikle evlerde nadiren de tapınağa gidilerek yerine getirilir. Evlerde tanrıyı sembolize eden heykellerin önünde yapılan ayine *puja* denilir.

Günlük ritüeller; dua, tanrı ve tanrıça heykellerine sunular takdim etme şeklindedir. Ritüelleri icra etmek sadece ilk üç kasta mensup olan erkeklerin vazifesidir.[7] Vaişyalar, paryalar ve kadınlar ritüellere katılamazlar ve kutsal Veda metinlerini okuyamazlar.

Hindular hayatlarında en az bir defa kutsal mekânlardan birini hac amacıyla ziyaret etmeye çalışır. En önemli hac merkezleri arasında Banares şehri ve buradaki kutsal Ganj Nehri bulunur.

Yoga ve Meditasyon: Yoga, her türlü çile ve meditasyon yöntemlerini de içeren, bedeni ve zihni kontrol etme tekniği ve ruhu maddenin esaretinden kurtarıp özgürlüğüne kavuşturma çabasıdır.

Metafizik bilgi tek başına insanı özgürlüğe götürmez. Özgürlük, çile ve meditasyon yöntemiyle kazanılır. Yoga sayesinde ruh maddeden ayrılır ve ölümsüzlüğe ulaşır. Böylece gelecekteki hayatı belirleyen karmik etkiler ortadan kalkar, kişi acıdan ve yeniden doğumdan kurtulur.

TARTIŞALIM

Hinduizm'deki karma anlayışının İslam'daki kader inancından farkı nedir?

BEYİN FIRTINASI

Tek tanrılı dinlerdeki *ahiret* inancı ile Hinduizm'deki *karma* ve *tenâsüh inancı* üzerine bir beyin fırtınası yapınız.

DÜŞÜNELİM/YORUMLAYALIM

Hindular doğumdan gelen eşitsizlikleri samsara ve karma yasasına bağlarlar. Yorumlayınız.

BİLGİ KUTUSU

Hinduizm'de Hayatın "Dört Evresi" Vardır:

1. Öğrencilik Dönemi: Kişi kutsal metinleri okuyarak dini öğrenir ve hayata hazırlanır.
2. Aile Hayatı: Kişi topluma ve ülkesine karşı sorumluluklarını yerine getirir.
3. İnziva ve Riyazet Dönemi: Kişi ailesini terk eder ve hayatın problemlerin kaçarak uzakta inzivaya çekilir.
4. Dilencilik Dönemi: Ailesiyle tüm bağlarını koparır ve kendini dine adayarak dilencilikle hayatını sürdürür.

6 Fuat Aydın, "Hint Dinleri I: Hinduizm-Cayinizm", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 25.
7 Ali İhsan Yitik, "Hinduizm", Dinler Tarihi El Kitabı, s. 342.

NOT EDELİM

Hinduizm'de Kadın:

- Kadınlar kutsal Vedaları okuyamaz ve ritüellere katılamazlar.
- Kadının öncelikli görevi kocasına itaat edip ona hizmet etmektir. Kadının dini, gurusu, biricik işi, her şeyi kocasıdır.
- Sadece Bhakti-yoga (zühd yolu) kurtuluş yolunu seçebilirler.
- Şudralar ve paryalar gibi kadınlar da hayatın temel dört evresini yaşayamaz.

Yogadaki fiziksel duruşlar ve nefes kontrol teknikleri, zihnin dış dünyayla ilgisini tamamen keserek tek bir nesneye yoğunlaşmasını sağlar. Yoganın son aşamasında kişi, zihnini tamamen boşaltarak vecd hâline ulaşır. Bu sayede kişi tanrısal âlemle iletişim kurarak nihaî kurtuluşa erer.

Yoga, Budizm aracılığıyla Hindistan dışına çıkarak bütün dünyaya yayılmıştır. Günümüzde yoga, fiziksel egzersiz biçimi olarak düşünülerek sağlık, spor ve vücut geliştirme gibi farklı alanlarda yaygın şekilde uygulanmaktadır. Hâlbuki Hindular için yoga dinî bir törendir.

Bayramlar: Hinduizm'de yüzlerce festival/bayram bulunur. Divali ve Holi, Hinduların en önemli iki bayramıdır. Kumbh Mela ise Hindistan'ın Ganj nehrine kıyısı olan dört şehirde, her birinde on iki yılda bir gerçekleştirilen yıkanma/arınma festivalidir. Bu festivallere milyonlarca insan katılır. 2013'de Allahabad'daki Kumbh Mela törenine yaklaşık otuz milyon kişinin katıldığı tahmin edilmektedir.

Kumbh Mela festivali.

Ölü Yakma Geleneği: Hindular ölülerini yakarlar. Cesedin yakılmasından sonra ruhun varlığını devam ettirdiğine inanılır. Ceset yakılarak bedenden ayrılan ruhun yeni bir bedene girmesine yardımcı olunduğu düşünülür. Ayrıca insanın evrende bulunan dört temel unsurdan (hava, su, ateş, toprak) oluşması nedeniyle, yakma eyleminin tekrar bu dört unsura dönüşü ifade ettiğine inanılmaktadır.

Bu dünyadaki eylemleri sebebiyle kurtuluşu (mokşa) gerçekleştiremeyen ruhlar, karmalarına uygun bir bedenle yeniden dünyaya gelirler. Kurtuluşu gerçekleştirmiş olanlar ise evrensel ruh atmanla birleşerek bu dünyaya bir daha gelmezler. Bu yüzden kurtuluşa erdiğine inanılan kişilerin cesedi yakılmaz, toprağa gömülür.

HATIRLATMA

Unutmayınız ki, yoga modern dünyada sağlık, spor ve vücut geliştirme aracı olarak görülse de Hindular için dinî bir tören ve ritüeldir.

Cesedi yakma görevi ölenin oğlu veya bir erkek akrabasına aittir. Bu yüzden erkek çocuk sahibi olmak Hindular için büyük önem taşır.[8]

ARAŞTIRALIM

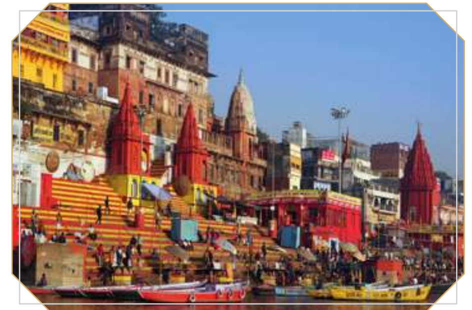
Hinduların ölü yakma geleneğinin temelinde yatan unsurları araştırarak arkadaşlarınızla aranızda tartışınız.

Hinduizm'de Semboller

	Om: Mistik etkisi olduğuna inanılan en kutsal hecedir. Om hecesi, kutsal metinlerin ve duaların okunmasından önce; Yoga ve meditasyon yaparken söylenir.
	Svastika: Kökeni çok eski tarihlere dayanır. Hinduizm'de mutluluk ve şans getirdiğine inanılan en uğurlu semboldür. Evlerin ve tapınakların girişinde, hediyelik eşyalarda, düğün ve bayramlarda dinî motif olarak tenâsüh ve döngüsel hayatın da sembolüdür.
	Kutsal İnek: Doğurganlık ve bereketin sembolüdür. Hindistan'da ineğin kutsallığını nasıl başladığı bilinmemektedir. Kutsal inek kültünün dinî değil, ekonomik olduğunu düşünenler de vardır. İneğin sütü, peyniri, yoğurdu ve tereyağının temel besin maddeleri olması, dışkısının tezek olarak idrarının ise tedavi amacıyla kullanılıyor olması ona Hint toplumunda ayrıcalıklı bir konum kazandırmıştır. İneklerin tabu ve dokunulmaz oldukları inancı, günümüzde de devam etmektedir. Fakat bu durum ineklerin sahipsiz ve bakıma muhtaç olmalarına yol açmaktadır.

Hinduizm'de Kutsal Mekânlar

Hindistan'da, Hindu tanrı ve tanrıçalarından veya tanrı avatarlarından birine adanmış yüzlerce kutsal mekân vardır. Bunlar arasında Benares ve Allahabad'ın önemli bir yeri vardır.

Hindu tapınakları arasında kutsal Ganj nehrinde insanlar

Benares (Varanasi): Hindistan'da bulunan yedi kutsal şehir içinde en önemlisi Benares'tir. Şivacılığın merkezi kabul edilen Benares, en önemli hac merkezidir. Kutsallığını içinden geçen Ganj Nehri'nden alır. Ganj'da yıkanmak günahlardan arınmak anlamına gelir. Hindular, burada ölmeyi ve yakılmayı en güzel ölüm kabul ederler.

Allahabad: Ganj nehri üzerinde bulunur. On iki yılda bir yapılan ve dünyadaki en kalabalık dinî tören kabul edilen *Kumbh Mela*'nın yapıldığı dört şehirden en önemlisidir.

8 Ali İhsan Yitik, "Hinduizm", Dinler Tarihi El Kitabı, s. 345.

2. BUDUİZM

	BUDİZM (Kimlik Kartı)
Dinin Adı	Budda Sasana: Budda'nın Öğretileri Budda Dharma: Budda'nın Şeriati Budda Vacana: Budda'nın Sözleri
Başlangıcı	MÖ. 6. Yüzyıl
Öncü İsim	Siddharta Gautama Sakyamuni Budda (MÖ.563-483)
Tanrı Düşüncesi	Tanrı'dan bahsedilmez.
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	Tripitaka
İnanç Esasları	Karma, Tenâsüh, Dört Yüce Hakikat, Sekiz Dilimli Yol, Nibbana
Ahlaki Esaslar	Öldürme, Hırsızlık Yapma, Zina Etme, Yalan Söyleme, Her türlü sarhoşluk verici şeyden uzak durma
Mezhepler	Hinayana, Mahayana, Zen Budizmi
Nüfusu	500 milyon
Köken	Hindistan
Yayıldığı Ülkeler	Çin, Tayland, Japonya, Myanmar, Seylan, Vietnam

2. 1. Budizm'in Tarihçesi

Budizm, MÖ. 6. yüzyılda Kuzey Hindistan'da dünyaya gelmiş Siddharta Gautama Sakyamuni'nin (Budda) Hindu çok tanrıcılığına, Brahmin isimli Hindu din adamlarının otoritelerine, kast sistemine ve karma doktrinine karşı çıkması sonucu ortaya çıkmış bir dindir.[9]

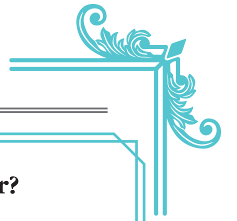
Yaklaşık dört asır sözlü bir şekilde nakledilen Budda'nın sözleri, MÖ.1-MS.1. yüzyıllar arasında Pali dilinde yazıya geçirilerek *Tripitaka* (Üç Sepet) isimli Budizm'in kutsal metinleri oluşturulur.

NOT EDELİM

Budizm, Hindu çok tanrıcılığına, Hindu din adamlarının otoritelerine, kast sistemine ve karma doktrinine karşı ortaya çıkmış bir dindir

9 Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 100; Cengiz Erengil, Budizm, s. 101-103.

Tarih	Olay
(MÖ.563-483)	Siddharta Gautama Budda'nın Yaşamı.
MÖ. 500'ler	I. Budist Konsili ile kutsal metinlerin oluşturulması.
MÖ. 400'ler	II. Budist Konsili ile Budizm'de ayrışmaların başlaması.
MÖ.270-230	Kral Aşoka'nın Budizm'i Maurya Krallığının dini olarak kabul etmesi.
MÖ. 200-MS. 200	Theravada/ Hinayana Budizm'inin Gelişmesi.
MÖ. 100	Pali Dilindeki kutsal metinlerin tespitine yönelik çalışmaların başlatılması.
MS. 1. Yüzyıl	İlk Budist Misyonerlerin Çin'e ulaşması.
MS. 100	Mahayana Budizm'inin gelişmesi.
MS. 200-552	Budizm'in Vietnam, Java, Burma ve Sumatra'da yayılması.
MS. 6 Yüzyıl	Budizm'in Japonya'ya girmesi.
MS. 845'ler	Çin'de Budizm'e yönelik baskıların artması.
MS. 10 Yüzyıl	Lamaizm'in Tibet bölgesinde canlanması.
MS. 1200'ler	Pure Land, Nicheren ve Zen Budist akımlarının Japonya'da ortaya çıkması.
MS. 13-15. Yüzyıl	Budizm'in kuzey ve güney Hindistan'da gerilemesi.
MS. 1900'ler	Budizm'in Batı dünyasına girişi. Çin Komünizminin Budizm'i baskı altına alması.
MS. 1931	New York'ta Zen Budist topluluğunun kurulması.
MS. 1959	Çin'in Tibet'i işgali ve 14. Dalay Lama'nın Hindistan'a kaçışı.
MS. 1989	Dalay Lama'nın Nobel Barış Ödülünü alması.

Budda Ne Demektir?

- **Budda** kelimesi, 'aydınlanmış' anlamında Siddharta'ya Budistlerin verdikleri dinî bir lakaptır. Dolayısıyla bu isimlendirme, Siddharta'nın aydınlanmış birisi olduğuna inanmayı ifade eder.

Basit bir Hindu mezhebi olarak başlayan bu hareketin, evrensel bir din hâline gelmesinde Kral Aşoka (MÖ. 270-230) çok önemli bir yere sahiptir. Kral, Budizm'i krallığının resmi dini ilan etmiş, dünyanın değişik bölgelerine Budist misyonerler göndermiş ve Budist öğretilerinin belirlendiği konsiller toplamıştır. Böylece o, Budizm'in evrensel bir din kimliğine almasında ciddi bir rol oynamıştır.[10]

NOT EDELİM

Budizm, Hinduizm gibi milli bir din olma özelliği taşımayan ve misyonerler aracılığı ile doğduğu coğrafyanın dışına yayılma amacı güden bir dindir.

10 Abdurrahman Küçük, Günay, Tümer, M. Alparslan Küçük, Dinler Tarihi, s. 232.

Budda'nın öğretilerinin Hindistan'da yayılmasının nedenleri:

- Halkın konuştuğu Pali diliyle insanlara hitap edilmesi (Halk etkilenmiş)
- Bireyin kurtuluş için kendi kendine yeterli olduğu ve Hindu din adamlarının aracılığına gerek olmadığı söylemi (Şehirli insanlar etkilenmiş)
- Kişilerin cinsiyet ve hangi Kast'tan olduğuna bakılmaksızın herkesle görüşülmesi (Kadınlar ve alt kastakiler etkilenmiş).
- Bu söylemlerin sonucunda birçok kişi, Budda'nın öğretilerine meyletmiş ve ciddi sayıda takipçi sayısı artmıştır. Böylece sangha ismi verilen Budist manastırları oluşmaya başlar.

YORUMLAYALIM

Tanrı kavramı üzerine kendisine sorulan sorulara ilgisiz davranan ve bu sorulara cevap vermeyen Budda'nın, sonraki süreçte heykellerinin ve suretlerinin yapılmaya başlandığı görülmektedir.

Bu durumu arkadaşlarınızla birlikte yorumlayınız.

2.2. Budizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar

Budizm'de İnançlar

Tanrı: Budizm'in kurucusu Budda'nın söylemlerine bakıldığında Tanrı konusunda tam bir 'ilgisizlik' göze çarpar. Hinduizm'de 'ebedi ve değişmez öz' olarak kabul edilen *atman* inancına karşılık Budda, *anatta/anatman* yani 'hiçbir özün olmadığı' şeklinde bir görüş dile getirir. Hiçbir özün varlığını kabul etmeyen bu düşünce de Budda'nın Tanrı düşüncesine bakışını göstermektedir.[11]

Jogyesa Tapınağı (Seul/ Kore)

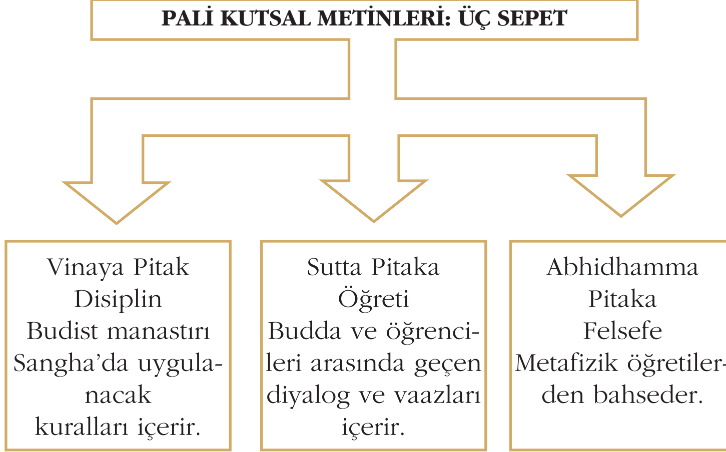
Tanrı kavramı gibi metafizik sorulara cevap vermeyen Budda'nın, sonraki süreçte heykellerinin ve suretlerinin yapılmaya başlandığı görülmektedir. Günümüz Budist tapınaklarında Budda'nın heykelleri Tanrı ile ilgili boşluğu doldurur bir şekilde yerini almıştır.

Kutsal Kitap: Budda, kendinden sonra öğretilerini ihtiva eden bir kitap veya metin bırakmamıştır. Günümüzde kullanılan ve *Tripitaka* (Üç Sepet) şeklinde isimlendirilen külliyat, Budda'nın ölümünden sonraki yüzyıllar içinde konsiller aracılığıyla belirlenmiştir.

11 Nyogen Senzaki, Ruth Strout McCandless, Budizm ve Zen, s.23.26

Tripitaka: Üç Sepet		
Sutta Pitaka	Öğreti	Budda ve öğrencileri arasında geçen diyalog ve vaazları içerir.
Vinaya Pitaka	Disiplin	Budist manastırı Sangha'da uygulanacak kuralları içerir.
Abhidhamma Pitaka	Felsefe	Metafizik öğretilerden bahseder.[12]

ARAŞTIRALIM

Konsillerin Hristiyanların ve Budistlerin kutsal kitaplarının şekillenmesindeki rolünü araştırınız.

Dört Yüce Hakikat: Budda insanların kurtuluşu için bizzat kendisinin tecrübe ettiği ve dört yüce hakikat olarak isimlendirdiği bir yol önerir. Bu hakikatler şunlardır:

Dört Yüce Hakikat	
1	Hayat acı ve ıstıraptır. Ölüm, hastalık, yaşlılık, sevdiğiniz bir şeyin devamlı olmaması, istediğimiz şeylere ulaşamama gibi hususlar acı ve ıstıraptır
2	Acı ve ıstırabın kaynağı, istek ve arzulardır. Kişinin, hayatta acı çekmesinin nedeni, onda bulunan istek, hırs ve arzulardır. İnsan, istediği ve arzuladığı şeylere ulaşamadıkça acı çekmektedir.
3	İstek ve arzulardan vazgeçilirse acılar sona erecektir.
4	İstek ve arzulara son vermek için, Sekiz Dilimli Yolu takip etmek gerekir.

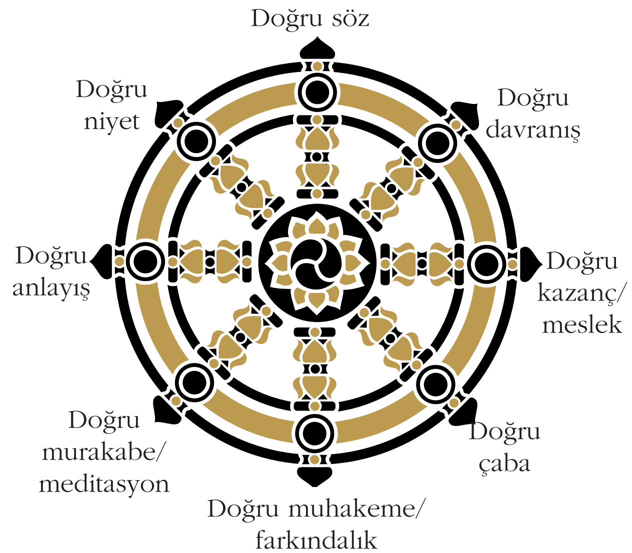
Buda'yı temsil eden bir görsel.

Sekiz Dilimli Yol: Kişinin istek ve arzulara son vermesine yardımcı olacak yollar.

Buda'yı temsil eden bir görsel.

Sekiz Dilimli Yol	
1	Doğru söz
2	Doğru davranış • Duyuları/bilinci olan hiçbir varlığa zarar vermemek. • Hırsızlık yapmamak. • Zina etmemek. • Yalan söylememek. • İnsan aklını sersemleten içeceklerden uzak durmak.
3	Doğru kazanç/meslek: Bilinci olan varlıklara zarar veren herhangi bir kazanç elde etmemek ve böyle bir meslekte çalışmamak. Buna göre silah, uyuşturucu madde satma, tefecilik gibi işler yapmak yasaktır.
4	Doğru çaba: İyi ve güzel alışkanlıkları edinip kötülüklerden uzak durma.
5	Doğru muhakeme/farkındalık: Kişinin her yaptığı fiilin farkında olması ve kendini muhasebeye çekmesi.
6	Doğru murakabe/meditasyon: Derin düşünme ve tefekkür sahibi olma
7	Doğru anlayış
8	Doğru niyet[13]

ARAŞTIRALIM

"Hiçbir canlıya zarar vermeme" ilkesi Budistlerin en önemli kurallarından biri olmasına rağmen, Myanmar gibi ülkelerde Müslümanlara yönelik Budistlerin şiddeti hakkında Budistler ne düşünmektedirler?

Karma: Tenâsüh inancına sahip Hindular gibi Budistler de kişinin bir sonraki hayatında hangi hâlde olacağını belirleyen

12 A. Ömer Hilmi Budda, Dinler Tarihi, s. 255-278; Ekrem Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, 203-208.

temel unsurun karma olduğuna inanırlar. Buna göre karma, 'ne ekersen onu biçersin' şeklinde formüle edilen bir sistemdir.

Nibbana (Nirvana): Pali dilini kullanan Budistler, ebedi olan bu dünyaya gelme döngüsü olarak anlaşılan *samsara çark*ından çıkmaya Nibbana derler. Bu terim, Sanskritçe Nirvana'nın karşılığıdır.

Budizm'de Ritüeller

Budizm'deki ritüeller, çoğunlukla bireyseldir ve ritüelin merkezinde Budda vardır. Birey, istediği bir vakitte Budda heykelinin veya Budizm'e ait bir sembolün önüne gelir ve diz çöker. Ellerini yüz hizasında avuç içleri yan yana gelecek şekilde birleştirir. 'Budda'ya, Dhamma'ya ve Sangha'ya sığınırım' diyerek ayine başlar ve kutsal metinlerden pasajlar okur. Bu süre zarfında bazen tam bir secde pozisyonunda da ayinini sürdürür. [13]

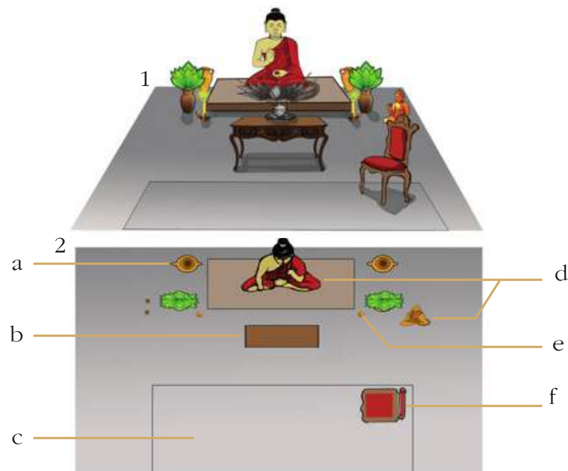
Yoga ve Meditasyon: Sekiz Dilimli Yol'un unsurlarından olan Doğru Muhakeme ve Doğru Meditasyon maddeleri, Budizm için eşyanın hakikatini anlamaya yönelik yapılan meditasyon uygulamasının ne kadar önemli olduğunu gösterir. Bu bağlamda zihin ve vücudun uygunsuz taleplerinin kontrol altına alınmasını amaçlayan meditasyon ve yoga uygulamaları, Budizm'de bir ritüeldir.

Budizm'de ritüeller, merkezinde Budda'nın yer aldığı ve çoğunlukla bireysel icra edilen ayinlerdir.

Vihara: Budist dinî yapıları için kullanılan ve tapınak, manastır, türbe anlamına gelen ayin yerleridir. Vihara'lar, genel ayin salonu, meditasyon odası, keşişlerin kaldığı odalar, stupa (kutsal emanetler bölümü) ve avludan oluşan bir külliye gibidir.

Bir Budist Tapınağının İçi [14]

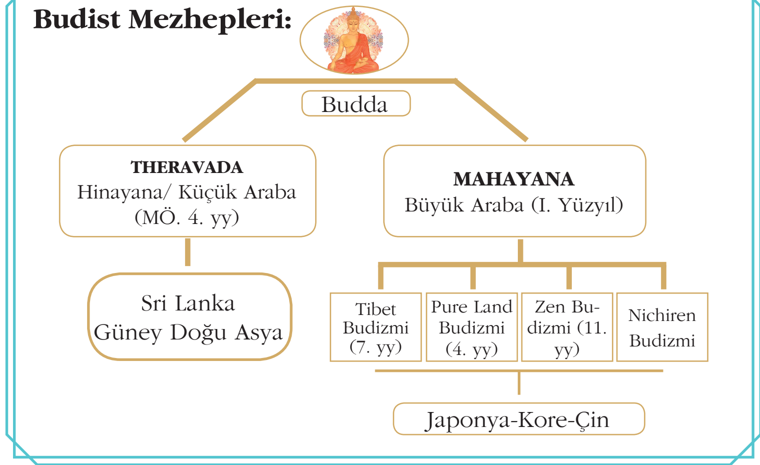
Açıklamalar:
1. Budist tapınağının üstten genel görünümü.
2. Ayin odasının planı:
a) Takdim edilmiş çiçekler,
b) Güzel koku takdimesi,
c) Halı,
d) Budda heykelleri,
e) Mum takdimesi,
f) Meditasyon öğreticisinin oturağı.

13 Mehmet Aydın, Dinler Tarihine Giriş, s. 122.
14 R. Gray ve D. Hanlon, Religions on File, s. 306.

Bayramlar: Ay takvimini kullanan Budistler, her ayın birinci (hilal) ve on beşinci (dolunay) günlerini uposatha yani ziyaret etme günü diye isimlendirip Vihara'larda meditasyon yapan keşişlere katılırlar. Her ay yapılan bu bayramın dışında mezheplere göre farklı zamanlarda kutladıkları bayramlar da vardır. En genel şekliyle Budist bayramlarını şöyle sıralayabiliriz:

Budizm'de Bayramlar	
Nisan'daki İlk Dolunay	Budist Yeni Yıl
Vesak (Mayıs ayı)	Budda'nın doğum, aydınlanma ve ölümü.
Temmuz ayı	Yağmur dönemi nedeniyle keşişlerin zühd dönemi başlangıcı
Kasım ayı	Yağmur döneminin bitişiyle keşişlerin zühd döneminin sonu[15]

Budizm'de Semboller

1 2 3 4 5 6 7

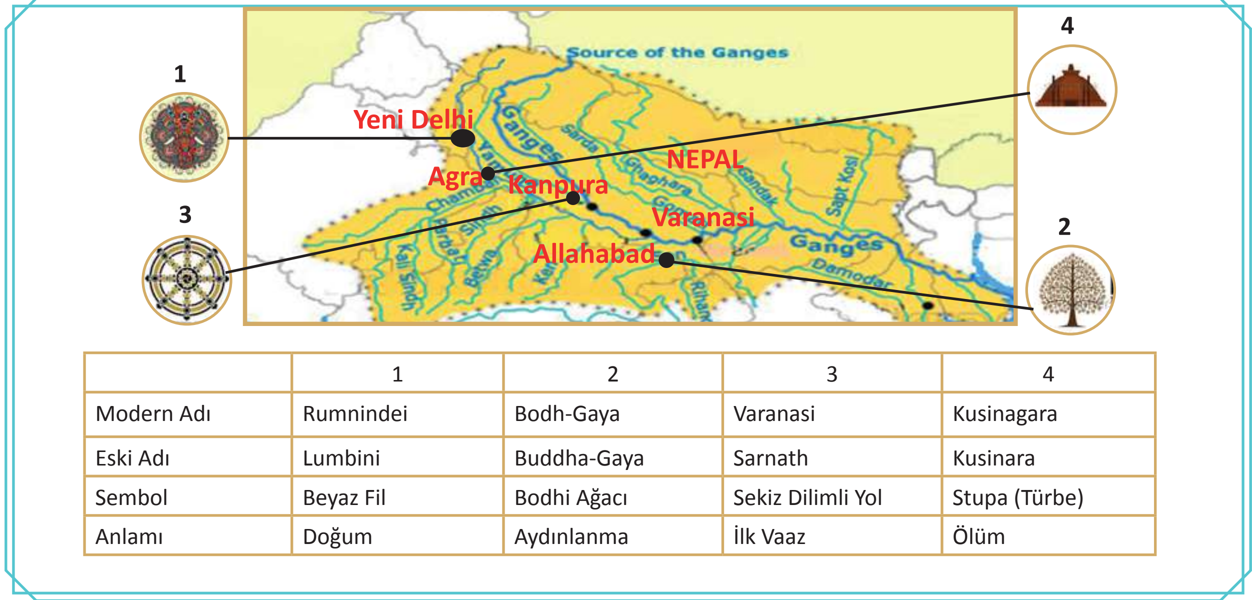
Resmin Açıklamaları:

1. Mandala: Evrenin sembolü olan bir şekil.
2. Sekiz dilimli yol'un sembolü
3. Om Mani Padme Hum: Nilüferdeki Mücevhere Selam Olsun anlamındaki Mantra
4. Vajra: Merhamet Elması olarak bilinen meditasyon aleti.
5. Bilgelik zili
6. Dua çarkı
7. Tesbih

15 Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 133.

Budizm'de Kutsal Mekânlar

Kutsal Mekânları Ziyaret: Budistler, Budda'nın hayatı ile ilgili Hindistan'daki bazı bölgeleri ziyaret mekânı olarak görürler. Bunlar;

	1	2	3	4
Modern Adı	Rumnindei	Bodh-Gaya	Varanasi	Kusinagara
Eski Adı	Lumbini	Buddha-Gaya	Sarnath	Kusinara
Sembol	Beyaz Fil	Bodhi Ağacı	Sekiz Dilimli Yol	Stupa (Türbe)
Anlamı	Doğum	Aydınlanma	İlk Vaaz	Ölüm

Budist tapınağı Tayvan.

3. SİHİZM

	SİHİZM (Kimlik Kartı)
Dinin Adı	Guru-Mat (Guruların Niyeti) Sikh (Talebe)
Başlangıcı	15 Yüzyıl
Öncü İsim	Guru Nanak (1469-1538)
Tanrı Düşüncesi	Tek Tanrı
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	Adi Grant veya Guru Granth Sahip
İnanç Esasları	Guru, Karma, Reenkarnasyon, Kakkas (5 K), Khalsa teşkilatı
Ahlaki Esaslar	Beş Hırsız (Kibir, Öfke, Hırs, Tutku ve Şehvet) Beş Silah (Kanaat, Hayırseverlik, Şefkat, İyi davranış, Alçak gönüllülük)
Mezhepler	Ravidasi Udasi Sahajdharis Keshadharis
Nüfusu	25 Milyon
Köken	Hindistan
Yayıldığı Ülkeler	Hindistan, Kanada, İngiltere, ABD

ARAŞTIRALIM

Guru Nanak'ın yaşadığı dönemde Hindistan'da etkili olan Sufi gelenekler nelerdir? Bu geleneklerin, Hindistan'daki etkilerini araştırınız.

3.1. Sihizm'in Tarihçesi

Hindistan'da Hindu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Guru Nanak'ın (ö. 1538) öğretileri etrafında şekillenen bir dindir.

Nanak sonrası Sihizm'in gelişiminde Guru (öğretmen) anlamına gelen liderler etkili olur. Bu bağlamda babadan oğula geçen ve ölmeden önce kimin guru olarak tayin edildiği belirtilen bir sistem vardır. Nanak sonrası Sihizm'de etkili olan 9 guru vardır. Bunlardan Guru Angad Pencabi yazısını oluşturdu. Guru Ram Das kutsal şehir Amritsar'ı kurdu, Guru Aryan Dev, Amritsar'daki Altın Tapınak'ı inşa ettirdi ve Adi Granth'a son şeklini verid. Guru Gobind Sing, Khalsa teşkilatını kurdu. Sonuncu guru olan Gobind Sing, tüm oğulları öldürülünce kendinden sonra insan suretinde

bir *guru*nun gelmeyeceğini artık kutsal kitap olan Adi Grant'ın Guru olduğunu ilan etmiştir. Bu nedenle kutsal kitaba, *Guru Granth Sahip* ismi verilir.[16]

Adi Granth (Guru Granth Sahib)

3.2. Sihizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar

Sihizm'de İnançlar

Tanrı: İslam'ın da etkisiyle Sihizm, Tanrı'nın mutlak tekliğini (monoteizmi) kabul eder. Bundan dolayı Tanrıların tasvir edilmesini (resim veya heykellerle) reddederler.

Kutsal Kitap: Sihlerin kutsal kitabına, *Adi Granth* veya *Guru Granth Sahib* denir. Yaşayan guru olarak görüldüğü için Adi Granth'a, insan bir guruya gösterilen saygı ve davranışlar yapılır.

	Tek Tanrı'nın sembolü *Ik Onkar*

BİLGİ KUTUSU

Khalsa Teşkilatı; Onuncu Guru Gobind Sing tarafından kurulan, askeri, siyasi ve dinî bir teşkilattır. Amrit Sanskar töreniyle buraya katılan her kişi, isminin sonuna erkek ise Singh (Aslan), bayan ise Kaur (Kraliçe) lakabını ekler.

Kast Sistemi: Hangi ırk ve cinsten olursa olsun herkesin eşitliğini savunan Sihizm, Kast sistemine karşı çıkar.

Tenâsüh: Ruhun bir bedenden başka bedenlere geçtiğine inanırlar.

Karma İnancı: Ne ekersen onu biçersin şeklinde formüle edilen ve kişinin, bu dünyadaki ve sonraki hayattaki konumunun tamamen kendisine bağlı olduğunu ortaya koyan Karma inancını, Sihler de kabul eder.

Kurtuluş: Sih'ler, Cennet veya Cehennem'in varlığını kabul etmezler. Bunun yerine Tanrı'nın mutlak hakikat ve sevgisinde son bulmak bir nevi cenneti; bundan uzaklaşmak ise ebedi döngü olan cehennemi ifade eder. Kurtuluş için kişinin, *Beş Hırsız* ve *Beş Silah*a dikkat edilmesi söylenir. Bunlardan Beş Hırsız: Kibir, Öfke, Hırs, Tutku ve Şehvet gibi duygulara denir. Bu hasletlerin, insanın tüm iyiliklerini götüreceğine inandıkları için bunlar beş hırsız olarak nitelendirilir. Beş Silah ise Kanaat, Hayırseverlik, Şefkat, İyi davranış ve Alçak gönüllü olmaktır. Bunların insanı iyiliğe ve güzelliklere yönlendireceğine inanılır.

Adi Granth'a, onu serinletmek için Chauri (Yelpaze) kullanarak saygı ve tazim gösteren bir Sih.

16 Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya Dinleri, s. 373-375; A. Hilmi Ömer Budda, Dinler Tarihi, s. 200-201.

Sihlerin Adi Granth'ın yıldönümü kutlamaları

Sihizm'de Ritüeller

İsim verme töreni: Çocuk dünyaya geldikten kısa bir süre sonra ailesi, çocuğa bir isim vermek üzere Sih tapınağında (Gurdvara) bir araya gelirler. Dualar edildikten sonra Kutsal Kitap Adi Granth'dan rastgele bir sayfa açılır ve sayfadaki ilk ilahinin ilk harfiyle başlayan bir isim verilir.

Amrit Sanskar*:* Erkek ve kadın Sihlerin, Khalsa teşkilatına girişi anısına yapılan bir törendir. Kişi artık Sihizm'in her türlü emir ve yasaklarından sorumludur.

Evlilik: Tek evlilik esastır ve boşanmaya istisnai durumlar hariç izin verilmez.

Tarik: Akhand Yolu olarak adlandırılan bu tören, *Adi Granth*'ın kesintisiz olarak 48 saat içinde ölüm, doğum, evlilik gibi sebeplerle baştan sona okunmasına denir.[17]

Cenaze: Sihler, Hindular gibi ölülerini yakarlar. Cenazenin ardından ağlamak ve ağıt yakmak hoş karşılanmaz.

Bayramlar: Başlıca Sih bayramları şunlardır: Vaisaki (14 Nisan'da Yeni Yıl için kutlanılır) ve Divali (Hindu Işıklar Bayramı Sihler tarafından da kutlanır) ve Gurpurb (Guruların doğum ve ölüm günleri anısına kutlanır).

Sih geleneğinde hac, oruç, sünnet olma ve kurban gibi uygulamalar bulunmamaktadır. Yine asketizm (inziva), keşişlik, dilencilik ve Hindulardaki gibi dul kadınların yakılması uygulaması yapılmaz.

Sihizm'de Hinduizm'dekine benzer bir rahiplik sınıfı yoktur. İslam'da olduğu gibi topluluk içinde en saygın ve ehil kişi ritüelleri yönetir.

Sih geleneğinde alkol, uyuşturucu, sigara ve buna benzer maddelerin kullanılması yasaktır. Ayrıca yalan söylemek, dedikodu yapmak gibi kötü huylar da haram olarak kabul edilir.

Gurdvara: Sihlerin ritüellerini gerçekleştirdikleri mekâna denir.

ARAŞTIRALIM

1. Sihlerin, Kirpan (hançer) taşıması ve Keş (saç kesmemeleri) nedeniyle türban takmaları modern dünyada Sihler için problem oluşturur mu? Nasıl çözümler bulunmuştur?

2. Sih erkekleri saçlarını kesemedikleri için başlarına türban takarlar. Sih kadınları için de türban takmak zorunlu mudur?

Araştırınız.

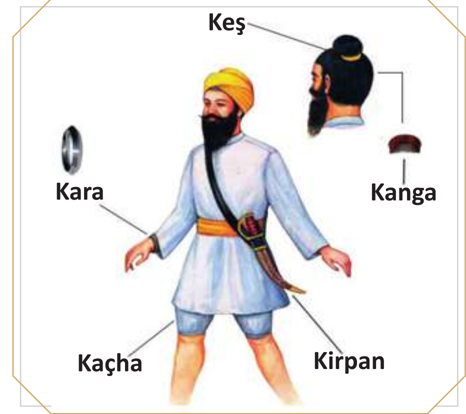

Gurdvara

17 Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 180-181.

Sihizm'de Semboller

Kakkas (5 K)		
Keş	Saçın kesilmemesi	Tanrının yaratmasındaki mükemmelliğin sembolü
Kanga	Tarak	Temizlik, düzen ve intizamın sembolü
Kara	Çelik Bilezik	Genellikle sağ ele takılır ve Tanrı ile yapılan ahdin sembolü
Kirpan	Hançer	Doğruluğun ve hakikatin muhafızı olmanın sembolü
Kacha	Pantolonun altına giyilen kısa şort/ don	Zinadan uzak durup iffetin sembolü[18]

Sihizm'deki 5 K

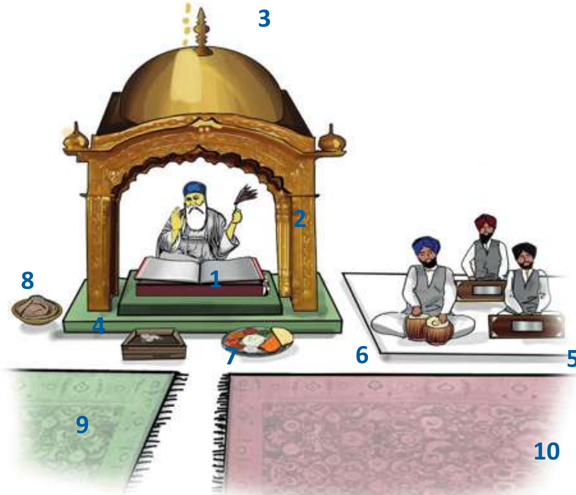
Her Sihin, günlük yaşamında *Kakkas* (5 K) diye isimlendirilen obje ve sembolleri kendilerinde bulundurması gerekir.

Sihizm'de Kutsal Mekânlar

En önemli Sih tapınağı, Pencap eyaletindeki Amritsar'da bulunan Altın Tapınak'tır.

Sih Tapınağının İçi

1. Guru Granth Sahib
2. Chauri (Yelpaze)
3. Palki (Kubbe)
4. Taht
5. Ragis (Müzisyenler)
6. Yiyecek sunağı
7. Bağış kutusu
8. Kara Parshad (Tapınaktaki insanlara takdim edilen bir tür tatlı yiyecek)
9. Kadınların oturacağı halı
10. Erkeklerin oturacağı halı

YORUMLAYALIM

Hinduların bir bayramlarında Ganj nehrinin kenarından Tanrılara doğru su attığını gören Nanak, onların tam tersi yöne doğru su atmaya başlar. Onu gören Hindular, 'Ne yapıyorsun?' derler. Nanak, '20 km ötedeki tarlamı suluyorum' der. Hindular, 'buradan o kadar uzaktaki tarlana nasıl su ulaşacak?' diye sorduklarında, Nanak 'Sizin attığınız su, tanrılara kadar ulaşıyorsa benim ki de ulaşır' der.

Yukarıdaki diyaloğu yorumlayınız.

18 Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya Dinleri, s. 379-380.

4. KONFÜÇYANİZM

水	**KONFÜÇYANİZM (Kimlik Kartı)**
Dinin Adı	K'ung Chia Ju Chia
Başlangıcı	MÖ 6. Yüzyıl
Öncü İsim	Kong-zi (Konfçyüs)
Tanrı Düşüncesi	Tien (Gök Tanrı)
Temel Kaynak	Konuşmalar (Lun yu)
İnanç Esasları	Tanrı, ahiret, kutsal kitap
Ahlaki Esaslar	Beş Erdem Beş İnsani İlişki
Mezhepler	Zu Ksi'nin mezhebi Vang Yangming'in mezhebi
Nüfusu	350 Milyon
Köken	Çin
Yayıldığı Ülkeler	Kore, Vietnam, Tayland, Tayvan, Japonya

Çinliler Konfüçyanizm'i, Taoizm ve Budizm ile birlikte Çin'in `üç büyük dinî' arasında sayarlar. Çinliler için bu üç dinden birine veya her üçüne birden ait olmak mümkündür.

Çin yaklaşık 1.3 milyar nüfusa ve 56 etnik gruba ev sahipliği yapan dünyanın en kalabalık ülkesidir.

Günümüzde Çin'in resmî bir dini yoktur. Çin'de yasal ve yaygın olan beş din vardır: Budizm, Taoizm, İslam, Katoliklik ve Protestanlık. Bunlar içerisinde sadece Taoizm, Çin topraklarında ortaya çıkmış ve Çinlilere özgü bir dindir.

Konfüçyanizm ise Çin topraklarında doğup gelişmesine rağmen Çin'in kabul ettiği yasal dinlerden birisi değildir. Bugün Konfüçyanizm Çin'de yasal ve yaygın bir din olmasa da Çinliler Konfüçyanizm'i, Taoizm ve Budizm ile birlikte Çin'in '*üç büyük dini*' arasında sayarlar. Çinliler için bu üç dinden birine veya her üçüne birden ait olmak mümkündür. Çünkü Konfüçyanizm erdemli davranışlar ve toplumsal kurallarda; Taoizm sağlık, güzellik ve mistik yaşantıda; Budizm ise dinî ritüellerde kendilerine dayanak oluşturur.

Günümüzde Çin nüfusunun yarısından fazlası (% 52) kendisini herhangi bir dine ait görmez. Ülkede Konfüçyüs ve Taoist inanca mensup olanlar % 22, Budistler % 18, Hristiyanlar % 5 ve Müslümanlar % 2 civarındadır. Nüfusun geri kalanı ise Yahudi, Hindu ve diğer dinlere mensuptur

Miladi 1. yüzyılda Çin'e girmeye başlayan Budizm, Konfüçyanizm ve Taoizm'den etkilenmiş ve Çin'e özgü bir Budizm'e dönüşmüştür. 4. yüzyıldan itibaren de sayıca Çin'in millî dinleri Konfüçyanizm ve Taoizm'in önüne geçmiştir.

İslamiyet ise Çin'e miladi 7. yüzyılda girmeye başlamıştır. Müslümanların Çinlilerle ilk diplomatik temasları Hz. Osman döneminde olmuştur.

Günümüzde Çin'de yaklaşık 24 milyon Müslüman yaşamaktadır. Ülkedeki Hui, Uygur, Tatar, Kırgız, Kazak, Tacik, Özbek, Sala, Baoan ve Dongxiang etnik grupları Müslümandır. Bunlar içinde nüfusu en kalabalık olanlar Huiler ve Uygurlardır. Bu iki grubun nüfusu 20 milyondan fazladır.[19]

Çin'in üç büyük dini olan Konfüçyanizm, Taoizm',ve Budizm' e adanmış bir tapınak (Hong Kong)

4.1. Konfüçyanizm'in Tarihçesi

Konfüçyanizm, MÖ 6. yüzyılda Çin'de ortaya çıkan ve Konfüçyüs'ün öğretilerinden yola çıkarak geliştirilen ahlak temelli bir dindir.

Konfüçyüs, Çin'in en etkili düşünürlerinden birisi olmasına rağmen, hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir. Rivayete göre Konfüçyüs, *Zhou Hanedanlığı* döneminde MÖ 551-MÖ 479 yılları arasında yaşamıştır. Hayatının ilk yılları yoksulluk içinde geçmesine rağmen, öğrenme merakı sebebiyle kendini yetiştirmiştir. Sanata ve müziğe düşkündür ve müziğin ahlaki yönü olduğuna inanır. Çin'in kadim kültür ve düşüncesine ait klasikleri okur ve çok etkilenir. Yaşamış olduğu dönemin siyasi ve toplumsal sorunlarından kurtuluşun, Çin'in geleneksel değerlerine tekrar dönüşle mümkün olduğunu düşünür.

Konfiçyüs (MÖ 551-MÖ 479)

Konfüçyüs, 12 yıl boyunca bu düşüncelerini yaymak ve o zamanlar hüküm süren ve birbiriyle savaşan birçok kralı etkilemek için bütün Çin'i dolaşır. Görüşlerine itibar eden bir kral çıkmayınca ülkesine geri döner. Konfüçyüs, hayatının son beş yılını meşhur eserlerini kaleme almak ve öğrenci yetiştirmekle geçirir.[20] Ölümünden sonra öğretileri hızla yayılır. Mezarı bir ziyaret yeri hâline getirilir.

Konfüçyüs'ün öğretileri 2500 yıl boyunca Çin'in tarihi ve kültürünü derinden etkilemiştir. Konfüçyüs, sosyal düzen ve sağlam bir toplum inşası için çalışmıştır.

Konfüçyüs, sosyal düzen ve sağlam bir toplum inşası için çalışmıştır.

19 Çin Ansiklopedisi, (çev.: Tang Jiankun-Ying Tingting), s. 61 vd.
20 Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 199 vd.

YORUMLAYALIM

Konfüçyüs'e gelirler, "Ben ölümü nasıl anlayabilirim." derler. O da "Sen daha yaşamı anlamamışsın ki ölümü nasıl anlayacaksın." der.

Konfüçyüs'ün yaşam ve ölüm arasında kurduğu ilişkiyi yorumlayalım.

Tarih	Dönem	Olay
MÖ 1046-221	Zhou Hanedanlığı	• Savaşan Devletler Dönemi (MÖ 478-221): Beyliklerin üstünlük sağlamak için birbirleriyle savaşı. İç çatışmalar arttı ve ahlaki değerler zayıflamıştır. • Yüz Düşünce Okulu: Çağın sorunlarına çözüm arayışında yüzlerce düşünce okulu ortaya çıkmıştır. • Konfüçyüs bu dönemde yaşadı ve öğretilerini yaymıştır.
MÖ 221-206	Çin Hanedanlığı	• Beylikler savaşını Çin Hanedanlığı kazanmıştır. • Katı bir yönetim tarzı benimsemiştir. • Konfüçyanizm yasaklamış, bu dine ait kitaplar yakılmış ve bilginleri öldürülmüştür.
MÖ 206-MS.225	Han Hanedanlığı	• Daha huzurlu ve özgür bir ortam sağlanmıştır. • Konfüçyanizm Çin'in resmî dini olmuştur. • Konfüçyüs için mabet inşa edilmiş ve onun adına kurban törenleri başlanmıştır.
960-1279 1368-1644	Song Hanedanlığı Ming Hanedanlığı	• Konfüçyanizm'in devlet dini olma özelliği devam etmiştir.
1893-1976	Mao Zedong Dönemi	• Hanedanlıklar dönemi sona ermiştir. • 1912'de Konfüçyanizm devlet dini olmaktan çıkartılmıştır. • Kültür Devrimi (1966-1976) sonrasında Konfüçyanizm devrim karşıtı ilan edilerek yasaklanmıştır.[21]
1976-2017	Modern Dönem	• Konfüçyanizm Çin'de oldukça zayıflamıştır. • Konfüçyüsçü düşünceyle Batı felsefesini birleştiren Yeni • Konfüçyüsçülük akımı ortaya çıkmıştır. • Kore, Tayland ve Tayvan gibi ülkelerde daha yaygındır.

YORUMLAYALIM

Konfüçyüs'e gelirler ve "Konfüçyüs, ben Tanrı'ya nasıl hizmet edebilirim?" diye sorarlar. Konfüçyüs, "Sen daha insanlara nasıl hizmet edeceğini bilmiyorsun, tanrıya nasıl hizmet edeceksin?" der.

Konfüçyüs'ün Tanrı ve insan arasında kurduğu ilişkiyi yorumlayalım.

4.2. Konfüçyanizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar

Konfüçyanizm'de İnanç

Konfüçyanizm'de ahlaki yön daha fazla ön plandadır. Bu yüzden Tanrı, ruh ve ölüm ötesi gibi metafizik sorularla neredeyse hiç ilgilenilmemeiştir.

21 Ali İhsan Yitik, "Taoculuk", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 10.

Tanrı: Konfüçyüs, Tanrı hakkında konuşmamıştır. Fakat eski Çin dinindeki *Tien* (Gök) kavramını öğretisinde kullanılır. *Tien*, yüce varlık, ahlaki düzenin kaynağı ve tabiatı düzenleyen güçtür.[22]

Ahiret: Konfüçyüs, kıyamet ve ahiretten söz etmez. Ona göre öldükten sonraki hayatın iyi olması, kişinin bu dünyadaki yaşantısına bağlıdır. Bu dünyada iyi olan, öte dünyada da iyi olacaktır.

Kutsal Kitap: Konfüçyüs, yaşarken düşüncelerini yazıya geçirmediği için fikirleri değişmeden günümüze kadar gelememiştir. Onun düşünceleri büyük oranda, ölümünden sonra öğrencilerinin anlattıklarından yola çıkarak derlenmiş "Konuşmalar" (Lun Yu) adlı kitapta yer alır.

Konfüçyanizm'e ait diğer kitaplar, Konfüçyüs'ün öğrencilerine okutmak için derlediği eski Çin metinleridir. Bu metinler, Han Hanedanlığı imparatorluğu döneminde Konfüçyanizm'in kutsal kitapları kabul edilmiştir.

Beş Temel İlişki: Konfüçyüs'ün amacı, insanlar arasındaki uyumlu bir ilişkiyle yönetilen sağlıklı ve ideal bir toplum inşa etmekti. Bunun gerçekleşmesini, toplum yapısında görülen *beş temel ilişki*nin sağlıklı olmasına bağlar.

Beş temel ilişki, ahlaki olarak bir kimsenin toplumsal yapıdaki yerine uygun olarak tanımlanır. Bu ilişkide karşılıklılık önemli bir rol oynar. Otoriteye ve büyüklere saygı ve itaat, küçüklere ise hoşgörü ve merhamet gerekir.

Konfüçyanizm'de Beş Temel İlişki[23]		
1	İdareci-Tebaa	• İdareci, ebeveyn, koca, abi ve büyük arkadaş ahlaklı ve rol model olmalı, • Tebaa, çocuk, eş, kardeş ve küçük arkadaş da amirine veya büyüğüne itaat etmeli.
2	Ebeveyn-çocuk	
3	Koca-Eş	
4	Abi-Kardeş	
5	Büyük Arkadaş-Küçük Arkadaş	

Konfüçyanizm'de Beş Erdem[24]		
1	Ciddiyet	Saygı görmek için
2	Cömertlik	Her şeyi elde etmek için
3	Samimiyet	Herkesin güvenini kazanmak için
4	Çalışkanlık	Başarılı olmak için
5	Nezaket	Başkalarını hizmetinde kullanmak için

BİLGİ KUTUSU

Konfüçyüs'e Göre Üstün İnsan:

Konfüçyanizm'in gayesi, erdemli ve üstün insan yetiştirmektir. Konfüçyüs'e göre insan özü itibariyle iyidir. İyilik öğrenilebilen bir niteliktir. Bu nedenle herkes iyi olabilir. Konfüçyüs'ün üstün insan tanımında soyluluğu değil, erdemi esas alması bir devrimdir. Ona göre 'öğretimde sınıf farkı olmamalıdır.' *(Konfüçyüs, Konuşmalar, C 15, s.38.)* 'Büyük ve üstün insan erdemi, küçük insan ise rahatını düşünür. Üstün insan kanunlar üzerinde kafa yorar, küçük insan ise kendi faydasını arar.' *(Konfüçyüs, Konuşmalar, C 4, s.11.)* 'Büyük ve üstün insan, daima memnun ve rahattır. Küçük insan ise daima üzüntü ve telaş içindedir.' *(Konfüçyüs, Konuşmalar, C 7, s.36.)*

NOT EDELİM

Konfüçyanizm'de **Altın Kural**
"Kendin için istemediğin şeyi başkalarına yapma."

22 Ahmet Güç, "Konfüçyanizm", Yaşayan Dünya Dinleri, (Ed. Şinasi Gündüz), s. 387-388.
23 Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, M. Alparslan Küçük, Dinler Tarihi, s. 53.
24 Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 205.

NOT EDELİM

Konfüçyüs'e Göre Erdemli Yönetici:

'Memleketini erdemi ile yöneten bir kimse, yerini daima koruyabilen ve bütün yıldızların kendisine tabi olduğu kutup yıldızı gibidir.'

(Konfüçyüs, Konuşmalar, C 2, s.1.)

'Eğer halk kanunlarla yönetilir ve cezalarla yola getirilmek istenirse, onlar kendilerini cezalardan kurtarmaya çalışacaklar, fakat hiç utanmayacaklardır. Eğer onlar erdemle yönetilir ve terbiye icaplarıyla yola getirilmek istenirse, utanacaklar ve böylece iyi olmaya çalışacaklardır.'

(Konfüçyüs, Konuşmalar, C 2, s.3.)

Junzi: Konfüçyanizm'de 'beyefendi' anlamına gelen bir terimdir. Junzi, 'Kendin için istemediğin şeyi başkalarına yapma' altın kuralına göre davranan kimsedir.

Konfüçyüs, erdem (ren) arayan bir kimsenin uyması gereken kuralları şöyle özetler: 'Münasebetsiz bir şey görmemeli, münasebetsiz bir şey işitmemeli, münasebetsiz bir şey söylememeli ve münasebetsiz bir şey yapmamalıdır.'[25]

Ren (Doğru Davranış): İnsanlık erdemi demektir. Bütün erdemleri kendisinde barındıran kişi *mükemmel insan*dır.

İdeal Devlet: Konfüçyüs için ideal bir devlet, ahlaki eğitiminin en üst seviyesine yükselmiş olan ve *bilge kral* diye isimlendirilen bir hükümdar tarafından yönetilen devlettir. Devleti ahlaki bir kurum olarak gören Konfüçyüs, hükümdarının da ahlaklı olmasını şart koşar.

Konfüçyüs, hükümdarların davranışlarında halka örnek olmaları gerektiğini söyler. Çünkü insanın başkalarını yönetmesi için önce kendini yönetmesi gerekir.

Konfüçyüs'e göre devlet yöneticisi *beş üstün şey*e değer verirse ve *dört kötü şey*i uzaklaştırırsa, o kimse memleketi iyi bir şekilde yönetir.

	İdareciler İçin Beş Üstün Özellik	İdareciler İçin Dört Kötü Özellik
1	İsrafa kaçmadan faydalı olmak	Zulüm
2	Açgözlülük etmeden istediğini almak	Baskı
3	Gururlu olmadan itibar kazanmak	Gaddarlık
4	Halka pişmanlık vermeyecek görevler yüklemek	Yersiz Davranış[26]
5	Korkutucu olmadan yüce olmak	

Konfüçyanizm'de Ritüeller

Konfüçyanizm'de ritüellerin çok önemli bir yeri vardır. Bir kişi ritüelleri yerine getirerek erdemli ve üstün insan olabilir. Ritüeller, göğe tazim ve atalara tapınma ile Konfüçyüs adına yılda iki kez düzenlenen törenlerin yerine getirilmesinden ibarettir.

Konfüçyanizm'de ruhban sınıfı yoktur. Ayinler, devlet memurları tarafından icra edilir. MÖ 2. yüzyılda Konfüçyüs için bir mabet inşa edilmiş ve adına kurbanlar sunulmaya başlanmıştır. Mabetlerde yapılan törenlere 1911 yılından sonra ara verilmiştir.

25 Kollektif, Dinler Kitabı, s. 75.
26 Abdurrahman Küçük,Günay Tümer, M. Alparslan Küçük, Dinler Tarihi, s. 55.

Konfüçyanizm’de Semboller

	Konfüçyanizm’in simgesidir. Su anlamına gelen işaret, hayatın kaynağını gösterir.

Konfüçyanizm’de Kutsal Mekânlar

Konfüçyüs Tapınağı, Çin’deki ‘İlk Tapınak’ olarak bilinir. Konfüçyüs’ün doğum yeri olan Shandong eyaletinin Qufu kentinde bulunur. İçinde Çin hanedanlıklarına ait 2100 anıt tablet bulunur. Çin’deki en önemli ve en büyük Konfüçyüs’ü anma yeridir.

Konfüçyüs’ün mezarı ise Konfüçyüs ve ailesine ait mezarlıktadır. İki kilometre kare alana inşa edilen mezarlık içinde 100 binden fazla mezar bulunur.

Daesongjeon Tapınağı önünde ayin yapan Konfüçyüs bilimciler

5. TAOİZM

	TAOİZM (Kimlik Kartı)
Dinin Adı	Daojiao
Başlangıcı	MÖ 6. Yüzyıl
Başlatıcısı	Lao-tzu (Laozi)
Tanrı Düşüncesi	Tao
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	Tao-Te-King
İnanç Esasları	Tao Yin ve Yang Wue Wei
Ahlaki Esaslar	Beş Erdem Beş İnsani İlişki
Mezhepleri	Quanzhen Dao Zhengyi Dao
Nüfusu	20 Milyon
Yayıldığı Ülkeler	Çin, Tayvan, Hong Kong, Kore, Japonya, Vietnam.

BİLGİ KUTUSU

- Laozi, Tao'yu tabiatla ilişkilendirir. Tabiatın yolunu izlemek, hem kozmik düzeni sağlar hem de manevi gelişime, başarılı ve uzun yaşama yol açar.
- Konfüçyüs ise Tao'yu tabiatla değil kültürle ilişkilendirir. Konfüçyanizm'de Tao, geleneği ve ritüeli takip etmektir.

5.1. Taoizm'in Tarihçesi

Taoizm, Çin'in millî ve yerel dinlerinden birisidir. Kurucusu Laozi'nin (İhtiyar Bilgin) hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir. Tarihsel olarak yaşayıp yaşamadığı bile tartışmalıdır. Onun Konfüçyüs'ten yaklaşık elli yıl önce doğduğu ve 80 yaşında öldüğü söylenmektedir.[27] Taoizm'in Laozi'den sonraki gelişim seyri hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır.

Taocu felsefe Han Hanedanlığı döneminde (MÖ 206-MS 225) bir din hâline gelmiştir.[28] Meditasyon ve rahiplik teşkilatı gibi birçok şeyi Budizm'den almıştır. Meditasyon pratiklerinin uzun bir yaşama ve ölümsüzlüğe götürdüğü düşünülür.

Taoizm, Çin'de 1957'de yasaklanmış, fakat bu yasak 1978'de kaldırılmıştır.

Taoizm tapınağı (Tayvan)

5.2. Taoizm'de İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar

Konfüçyanizm'in aksine Taoizm metafizik konularla da ilgilenmiştir. Mistik bir din olan Taoizm'e 'tabii mistisizm' adı da verilmektedir. Taoizm, hitap ettiği kesime göre felsefi ve dinî olmak üzere iki kola ayrılır. Felsefi Taoizm, entelektüel kesime, dinî Taoizm ise daha çok halka hitap eder.

Taoizm'de İnanç

Tanrı: Taoizm çok tanrılı bir dindir. *Tao* yaratıcı prensiptir ama yaratıcı değildir. Tao'ya tapınılmaz. Tao, yol anlamına gelir ve evrende var olan her şeyin değişmez kaynağıdır. Tao, bilinemez ve isimsizdir. Laozi, 'Adını bilmiyorum ama ona Tao diyorum' diyerek Tao'nun bilinmezliğine vurgu yapar. Bütün varlıklarda bulunan Tao'nu erdemi veya onun gizli gücüdür. Tao'nun tabiattaki her şeyi değiştiren gücüdür. Bütün varlıkları Tao meydana getirir, *Te* ise onları besler ve büyütür. *Yin ve Yang* iki zıt ilkeyi temsil eder. Buna Taoizm'de Görecelilik ilkesi de denilir. Buna göre iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin, karanlık-aydınlık gibi birbirine zıt gibi görünen şeyler, gerçekte birbirinin tamamlayıcısıdır.

Ahiret: Taoizm'de bu dünyadan kurtulmak veya karma ve tenasüh gibi bir düşünce yoktur. Onlar için dünya gerçektir ve hakiki mutluluğun kaynağıdır. Her kötü işin bu hayatta ve gelecek hayatta kişinin kendisine geri döneceği veya bir cezasının olacağı anlayışı hakimdir.

27 Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, M. Alparslan Küçük, Dinler Tarihi, s. 62
28 Kollektif, Dinler Kitabı, s. 67.

Kutsal Kitap: Taoizm'in en önemli kutsal kitabı bizzat Laozi tarafından yazıldığına inanılan *Tao-Te-King*'tir. Tao, 'yol, yaratıcı ilke', Te, 'erdem', King de 'kitap' anlamına gelmektedir.

Temel İlkeler: Taoizm, mutlak sükûnet ve rahatlık içinde dünyaya sırt çeviren mistik bir hayat tarzına, yani ahlâk ve zühde dayanmaktadır.

Taoizm'de Üç İnsani Özellik	
Tasarruf	Basit bir hayat yaşayarak tutumlu olmak
Tevazu	Nefsini gurur ve kibirden uzaklaştırıp mütevazı olmak
Nezaket	Bütün canlılara karşı merhametli olmak

BİLGİ KUTUSU

Konfüçyüs 'İyiliğe karşı iyilik, kötülüğe karşı ise adalet' ilkesini savunur.

Laozi ise 'İyiliğe karşı iyilik, kötülüğe karşı yine iyilik' ilkesini tavsiye eder.

Taoizm'de **"Wu Wei (**Eylemsizlik) **Prensibi";** mutluluğun kaynağının tabiatta eylemsizliğe ve mevcutla yetinip, olana razı olmaya bağlı olduğunu savunur.[29] Bu düşünceye göre; iyi bir yönetici, devlet işlerine en az müdahale eden yöneticidir. Yöneticiler, daha az hırslı olmalı, daha az kontrol etmeli, ahlaklı olmalı ve insanlara baskı yapmamalıdır. Bir ülkede çok fazla yasaklamanın olması, çok sayıda yasanın çıkartılması, aşırı tedbirlerin alınması, halkı fakirleştirir ve hırsızlığı artırır. İnsanlar yasalardan kurtulmak için çeşitli hilelere başvurmaya başlar.

Laozi savaşa karşıdır. Toplumun huzuru için barışın önemine vurgu yapar. Devlete olumlu bakmaz, maddî ilerlemeyi küçümser, birçok kurum ve memuriyetleri gereksiz görür. Ona göre Tao'nun devleti, sessiz ve kendi kendine yürümeli, belirli bir ideali ve bir hedefi olmamalıdır.

Kutsal Taishan Dağı (Şantung/Çin).

Taoizm'de Ritüeller

Taoizm'de ritüeller, eski Çin dinlerinden mistik ve büyüsel unsurlar ile Budizm'den yoga ve meditasyon dâhil birçok ritüelden meydana gelir. Başlangıçta Taoizm'in amacı, gerçek mutluluğa ulaşmak ve bu dünyada ölümsüzlüğü elde etmektir. Bu amaca ulaşma da Tao ile birlikte olmaya, 'wu wei'(eylemsizlik) ilkesini uygulamaya, şiddet ve kibirden uzak durmayı ve tevazu sahibi olmaya bağlıdır.

29 Ali İhsan Yitik, "Taoculuk", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 11.

MÖ 2. yüzyıldan itibaren Budizm'in etkisiyle rahiplik teşkilatı ortaya çıkmış, manastırlar inşa edilmiş ve ritüeller rahipler aracılığıyla yerine getirilmeye başlanmıştır. Tao ile irtibat kurabilmek için büyü ve tılsım gibi pratiklere başvurulmuştur.

Taoistlerin mabedine '*miao'*, manastırlarına '*kung*' ve manastır mabedine '*kuan*' denmektedir. Buralarda çok sayıda tanrı ve tanrılaştırılmış kahramanlıların resimleri yer almaktadır.

Taoculukta önemli bir yeri olan yin ve yang sembolü

Taoizm'de Semboller

	Taiji veya Yin-Yang
	Su Sembolü: Tao'ya "su yolu" diyenler de vardır. 'Yeryüzünde hiçbir şey su kadar dirençsiz ve yumuşak değildir. Hiçbir şey sağlam ve katı olanı ondan daha iyi çözemez. Onun yerini hiçbir şey tutamaz. Güçsüz olan güçlüyü yener.' Su, yukarı asla tırmanmaz. Her zaman mütevazı bir şekilde aşağı doğru akar ve okyanusa ulaşır.

Toizm'de Kutsal Mekânlar

Taoizm'de kutsal kabul edilen beş dağ vardır. İçlerinde en kutsalı Taishan Dağı'dır. Bu dağların ölümsüzlüğün mekânı olduğuna ve ölümsüzlerin burada yaşadığına inanılır. Eskiden beri Taoistler için önemli ziyaret yeri ve sığınak olan bu dağların zirvesine tapınaklar inşa edilmiştir.

Cennet Tapınağı (Pekin/Çin).

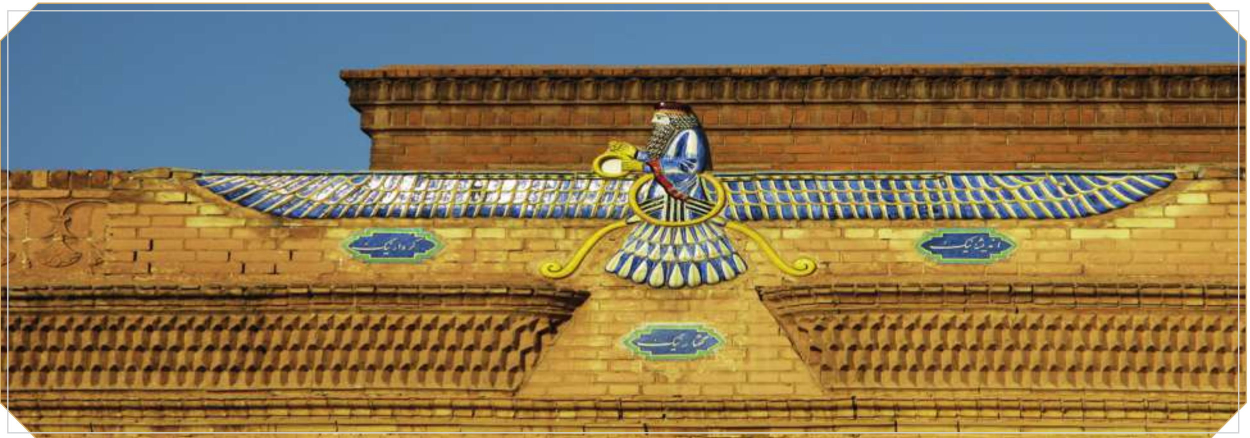

6. MECUSİLİK

	Mecusilik (Kimlik Kartı)
Dinin Adı	Mecusilik, Zerdüştilik
Başlangıcı	MÖ. 6. veya 10. Yüzyıl
Öncü İsim	Zerdüşt (MÖ. 6? veya 1000 ?)
Tanrı Düşüncesi	Düalist (Çift Tanrılı)
Temel Kaynak (Kutsal Kitap)	Avesta ve Zend-Avesta
İnanç Esasları	Ahura Mazda, Ehrimen, Ataş Vahram, Ateşkede, Saoşyant, Çinvat Köprüsü
Ahlaki Esaslar	Humuta: İyi Düşünce Hukhta: İyi Söz Huvarşta: İyi Davranış
Mezhepleri	Zürvaniyye
Nüfusu	125.000-150,000
Köken	İran
Yayıldığı Ülkeler	İran, Hindistan, Afganistan, ABD, Kanada, Azerbaycan

Mecusilik İran'da ortaya çıkmış olan bir dindir. Bu dinin arka planında Hint-Avrupalı göçmenler olan Aryanlar'ın MÖ. 1700'lerden itibaren Orta Asya'dan göç ederek İran'a gelmeleri etkili olmuştur. Zira Aryanlar'ın dini ile Kadim İran'ın dininin sentezi sonucunda Mecusiliğin şekillendiği ifade edilir.[30]

Tapınak duvarında Zerdüşt sembolü. (Yezd, İran)

30 FelicienChallaye, Dinler Tarihi, (Çev. Samih Tiryakioğlu), s. 94.

6.1. Mecusiliğin Tarihçesi [31]

BİLGİ KUTUSU

İslamiyet'in doğduğu dönemde Mecusilik, başta İran olmak üzere Arap Yarımadasının değişik bölgelerinde yaşamaktaydı. Hz. Ömer döneminden itibaren İran'ın fethedilmesi sonucunda Mecusilerin önemli bir kısmı Müslüman olmuş ve Mecusilik gerileme sürecine girmiştir.

1. Zerdüştle başlayan ve Ahura Mazda'nın öne çıkarıldığı dönem. • Bilgelik tanrısı Ahura Mazda'nın öne çıkartılarak tek tanrıcılığın temelleri atılmıştır. • İnsanların iyinin ya da kötünün tarafında olmalarına göre sonraki hayatlarının belirleneceği belirtilmiştir..
2. Daryus (MÖ. 486) sonrası başlayan ve MS. 3. yüzyıla kadar devam eden dönem. • Daryus, Mecusiliğin yayılması için Anadolu'ya ve Avrupa'ya misyonerler göndermiştir. • Gidilen bölgelerin dinî yapılarından etkilenerek farklı Mecusilik yorumları çıkmıştır.
3. MS. 7. yüzyıla kadarki Sasaniler dönemi. • Mecusiliğin sözlü gelenekleri yazıya geçirilmiştir. • Mecusilik'te tek tanrıcılıktan uzaklaşılarak düalist (ikili) tanrı inancı yerleşik hale gelmiştir. • Mecusilik, MS. 272'de İran'da resmi din ilan edilmiştir.
4. Sasanilerin yıkılışından günümüze kadar olan dönem. • İran'ı, Müslümanların fethetmesiyle çok sayıda Mecusi İslamiyet'i seçmiştir. • Müslüman olmayan Mecusilere, zımmi (Ehl-i Kitap) muamelesi yapıldı ve İran'da kendi dinlerini yaşamalarına müsaade edilmiştir. • MS. 9. Yüzyılda Denkard, Bundahişn gibi Mecusi dinî metinleri derlenmiştir. • Mecusiliğin, Tanrı konusundaki düalist yapısı devam etmektedir.[31]

6.2. Mecusilik'te İnanç, Ritüeller, Semboller ve Kutsal Mekânlar

Mecusilik'te İnançlar

TARTIŞALIM

Mecusilik'teki bakireden doğacağına inanılan Saoşyant inancı ile Yahudilik ve Hristiyanlık'taki Mesih düşüncesi arasında bir bağlantı var mıdır? Tartışınız.

Tanrı*:* Mecusiliğin kurucusu Zerdüşt, tanrıyı *Ahura Mazda* olarak tanımlayıp onu en yüce, her şeye gücü yeten şeklinde ifade etmiştir. Böylece Zerdüşt'ün, tek Tanrı inancını dile getirdiği söylenebilir. Onun ölümünden sonra İran'ın kadim dinî geleneklerinin etkisiyle Mecusiliğin içine düalist (ikili) tanrı anlayışının girmeye ve Sasaniler döneminde de bu inancın yerleşmeye başladığı görülmektedir. Böylece bir tarafta iyilik tanrısı *Ahura Mazda* (Hürmüz), diğer tarafta da kötülük tanrısı *Angra Mainyu* (*Ehrimen*) şeklinde düalist bir tanrı anlayışı ortaya çıkmıştır.[32]

31 Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya Dinleri, s. 510; Mehmet Alıcı, Kadim İran'da Din, s. 17-34, 221-235; 267-281.

32 Mehmet Alıcı, `Mecusilik', Dinler Tarihi El Kitabı (Ed. Baki Adam), s. 252-258.

Saoşyant: Mecusilik'te zamanın sonuna doğru geleceği beklenilen kurtarıcıdır. Zerdüşt'ün soyundan olan ve bakireden doğacağına inanılan Saoşyant ile yeryüzünde iyilik tekrar hâkim olacaktır.

Kutsal Kitap*:* Mecusilerin kutsal kitabına *Avesta* denilmektedir. Avesta'nın içinde Zerdüşt'e ait olduğu düşünülen bölüme de *Gathalar* ismi verilmektedir. Ayrıca Sasaniler döneminde din adamları tarafından Avesta'ya yorum (tefsir) olarak yazılıp derlenen metinlere de *Zend-Avesta* ismi verilmektedir.[33]

Ölüm ve Ölüm Sonrası: Bir kişi öldüğünde onun cesedi mutlak anlamda kirli sayılır. Bu cesedin hava, su, ateş ve toprağı kirletmemesi için ölü yakılmaz, gömülmez, suya atılmaz. Bunun yerine yerleşim yerinden oldukça uzakta bulunan yüksek bir tepede inşa edilmiş Dahme veya Sessizlik Kulesi denilen yere konulur. Cesetler burada parçalanarak akbaba ve benzeri yırtıcı hayvanlar tarafından yenilerek yok edilir. Kalan kemikler de Dahme'nin içindeki bölümlere konulur.

Ölüm sonrası kişinin ruhu, ilahi âleme doğru yükselir. Burada sorguya çekilir. Dünyadayken yaptığı amelleri bir terazide tartılır. Şayet iyilikleri ağır basarsa, Çinvat denilen köprüden rahatlıkla geçip Cennet'e gireceğine; eğer kötülükleri ağır basarsa köprüden geçemeyip Cehenneme düşeceğine inanılır.

Dahme veya Sessizlik Kulesi

Ateş: Mecusilik'te en merkezi inançlardan biri de ateştir. Mecusilikte ateş, Ahura Mazda'nın sembolü olarak görülür. Kutsal ateş (Ataş Bahram) aracılığıyla Mecusiler, Ahura Mazda'ya yakarır ve ondan yardım isterler. Bundan dolayı mabetlerine de *ateşgede* denilmektedir. Kutsal ateşin olmadığı yerlerde, Güneş'e dönerek ritüeller gerçekleştirilir. Zira Güneş, Ahura Mazda'nın sembolü ve ateşin kaynağı olarak kabul edilir.

Kutsal ateşe küfretmek, tükürmek ve söndürmek en büyük günahlardandır. Bu nedenle rahipler, kutsal ateşin etrafında ritü-

33 Ekrem Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 125.

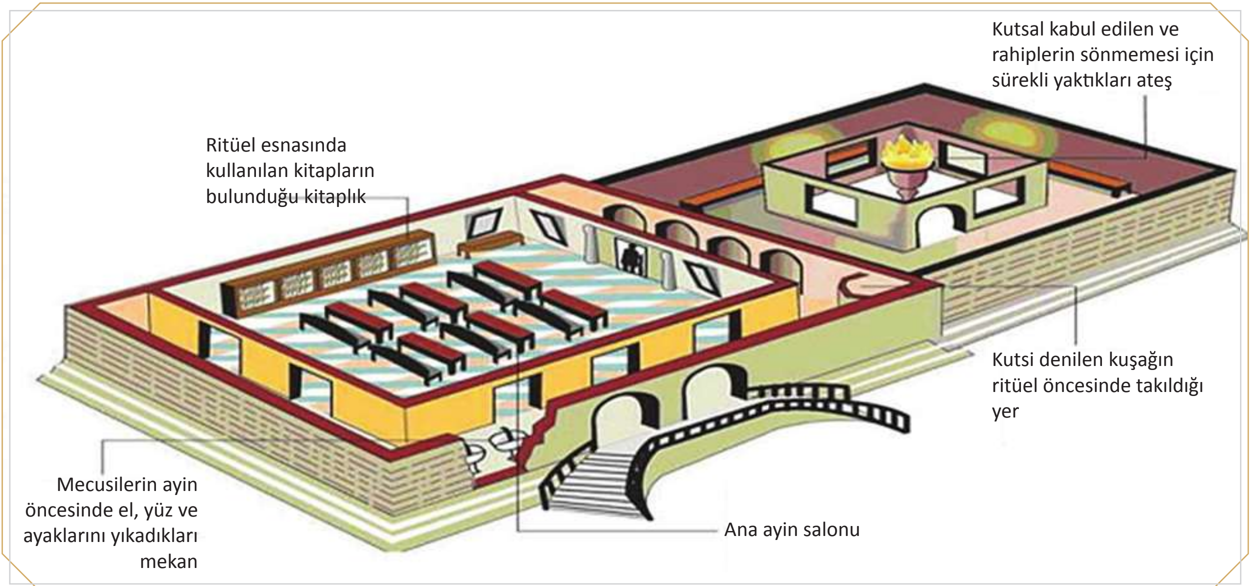
Mecusi rahipler.

elleri yerine getirirken ağızlarını peçeyle kapatırlar. Böylece kutsal kitaptan pasajlar veya ilahi okurken ağızlarından çıkabilecek tükürük parçacıklarının kutsal ateşe gitmesine engel olurlar.[34]

Mecusilik'te Ritüeller

Mecusiler günde beş vakit ayin yaparlar. Bunlar, güneş doğarken, güneş tam tepedeyken, öğleden sonra, güneş batarken ve gece vakti. Bu ayinler, Ahura Mazda'yı sembolize eden kutsal ateşe veya bu ateşin olmadığı yerlerde de güneşe dönerek yapılır.[35]

Ayin öncesinde abdeste benzer şekilde yüz, eller ve ayakların yıkanması gerekir. Ardından ergenlik yaşı olarak kabul edilen on beş yaşından sonra tüm herkesin taktığı *kutsi/ kusti* isimli kuşak bağlanır.

Bir Mecusi Tapınağının Planı

Bayramlar: Mecusilik'te yedi büyük bayram bulunmaktadır. Bunların içinde en önemlisi, No Ruz (Nevruz/ Yeni Yıl) adı verilen bayramdır. 21 Mart'ta tabiatın dirilmesi anısına kutlanılır ve bu Yeni Yıl olarak kabul edilir.

Diğer altı bayram ise Kış, Yaz ve bunların dönüşümüyle ilgili olmak üzere Gahambar şeklinde isimlendirilir. Bu bayramlarda zengin fakir bir araya gelir, herkes birbirine ikramda bulunur ve küsler barıştırılmaya çalışılır.

YORUMLAYALIM

İslamiyet'te, Güneş tam doğarken, tam tepedeyken ve tam batarken ibadet edilmesinin kerih görülmesinde Mecusiliğe benzememe (teşebbüh) kaygısı yatıyor olabilir mi? Yorumlayınız.

Rahiplik Teşkilatı: Günümüz Mecusiliğinde üç temel rahip sınıfı bulunmaktadır. Bunlar, Dastur, Mobed ve Ervad/ Herbad

34 Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya Dinleri, s. 518-519; Mehmet Alıcı, `Mecusilik', Dinler Tarihi El Kitabı (Ed. Baki Adam), s.259.
35 Şinasi Gündüz, Yaşayan Dünya Dinleri, s. 519-520; Mehmet Alıcı, `Mecusilik', Dinler Tarihi El Kitabı (Ed. Baki Adam), s.261-265.

şeklinde isimlendirilir. Dastur, en üst rahiplik sınıfına denir ve bunlar her türlü ayini icra ettirir ve bir anlamda otorite olarak kabul edilir. Mobedler, Dastur'un altında bir hiyerarşiye sahip olan rahiplere verilen isimdir. Ervad veya Herbad ise Dastur ve Mobed'in yardımcılarına denilir. Bunların görevi, ayin esnasında onlara yardım etmektir.

Kutsi/ Kusti isimli kuşak

Mecusilik'te Semboller

	Faravahar: Yandaki kanatların üç katlı olması Mecusi ahlak prensipleri olan, iyi düşünce, iyi söz ve iyi ameli temsil eder. Vücudun altında bulunan üç katman tüy ise kötü düşünce, kötü söz ve kötü ameli temsil eder. Vücuttaki halka, ruhun ölümsüzlüğünü; yukarıya doğru kalkan el iyiliğe yönelmeyi; diğer eldeki halka da Mecusiliğe sadık kalmayı gösteren bir yüzük olarak yorumlanır.

Mecusilik'te Kutsal Mekânlar

Günümüzde özellikle İran, Mecusi geleneğin kadim izlerinin bulunduğu yerdir. Bunun yanında Hindistan'a göç etmiş ve *Parsi* denilen Mecusiler de vardır. Zira Hindistan, önemli sayıda Mecusi'ye ev sahipliği yapmaktadır.

Pir-e Naraki Mecusi Tapınağı (Yezd/ İran)

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

	A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.
1	Hinduizm'deki toplum düzeni nasıldır? Açıklayınız.
2	Budizm'deki sekiz dilimli yol nelerdir?
3	Sihizm'deki Tanrı ve Kutsal kitap inancını açıklayınız.
4	Taoizm'e göre kişilerde bulunması gereken üç özellik nedir?
5	Mecusilik'te ateş niçin önemlidir ve bununla ilgili ritüeller nelerdir? Açıklayınız.

	B.Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.
1	**Hinduizm'in kutsal kitapları için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?** A) Vedalar, kutsal metinlerin en eskisidir. B) Kutsal metinler, tarihi süreç içerisinde derlenmiş ve yazıya geçirilmiştir. C) Hindu kutsal metinleri bilge kişilere ilham edilmiştir. D) Tek bir bağlayıcı kutsal kitap bulunur. E) Bütün Hindu geleneklerini Vedalar şekillendirmiştir.
2	**Aşağıdakilerden hangisi Hinduizm'deki karma ve tenasüh inancıyla ilgili bir bilgi değildir?** A) Ölüm, mutlak son değil, yeni bir dünyevi hayatın başlangıcıdır. B) Bütün varlıklar, kendi kaderlerini kendileri şekillendirir. C) Ruh bir bedenden başka bir bedene geçerek yaşar. D) İnsan bir kez ölecek ve sonra yeniden dirilecektir. E) İnsan nirvanaya (mokşa) ulaşıncaya kadar sonsuz bir döngü içinde yeniden doğar.
3	**Aşağıdakilerden hangisi Budizmdeki dört yüce hakikatten biridir?** A) Hayat, acı ve ıstıraplardan uzak yaşamaktır. B) Acılara son vermek dünyada mümkün değildir. C) Kişi dünyada istek ve arzularından vazgeçmemelidir. . D) Acı ve ıstırabın kaynağı, istek ve arzulardır. E) Kişinin acı çekmesinin sebebi hep başkalarıdır.

4	**Aşağıda Sihizm inancıyla ilgili olarak verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?** A) Tanrı'nın mutlak tekliğini kabul eder. B) Sihlerin kutsal kitabına Adi Granth denir. C) Reenkarnasyon inancına sahiptirler. D) Sihler, Cennet veya Cehennem'in varlığını kabul etmezler. E) E.Karma inancını reddederler.
5	**Aşağıdakilerden hangisi Konfüçyüse göre üstün insanın özelliklerinden değildir?** A) Erdemli davranır. B) Kanunlar üzerinde kafa yorar. C) Soyluluğuyla ön plandadır. D) Genel olarak hayattan memnundur. E) Yaşamında telaşsız ve rahattır.

C. Aşağıda boş bırakılan yerleri verilen uygun kelimelerle doldurunuz.		
Wu Wei **Vihara** **Kakkas** **Kutsal İnek** **Reenkarnasyon** **Adi Granth** **Ahura Mazda**	1	Sihler, günlük yaşamlarında .... diye isimlendirilen obje ve sembolleri kendilerinde bulundurması gerekir.
	2	Budist dinî yapıları için kullanılan ve tapınak, manastır, türbe anlamına gelen ritüel mekânları .... olarak isimlendirilir.
	3	Hindistan'da .... doğurganlık ve bereketin sembolü olarak kabul edilir.
	4	Taoizm'de .... mutluluğun kaynağının tabiatta eylemsizliğe ve mevcutla yetinip olana razı olmaya bağlı olduğunu savunan bir prensiptir.
	5	Mecusiliğin kurucusu Zerdüşt, Tanrı'yı .... olarak tanımlayıp Onu en yüce, her şeye gücü yeten şeklinde ifade etmiştir.

D. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanları "D", yanlış olanları "Y" ile işaretleyiniz.			
Yanlış mı? **(Y)** **Doğru mu?** **(D)**	1		Konfüçyanizm'de ruhban sınıfı yoktur.
	2		Hangi ırk ve cinsten olursa olsun herkesin eşitliğini savunan Sihizm, Kast sistemini kabul eder.
	3		Hinduizm'de ritüel, toplumsal bir faaliyettir ve ritüeller çoğunlukla tapınaklara topluca gidilerek yapılır.
	4		Budda kelimesi, 'aydınlanmış' anlamında Siddharta'ya
	5		Günümüzde özellikle İran, Mecusi geleneğin kadim izlerinin bulunduğu yerdir.

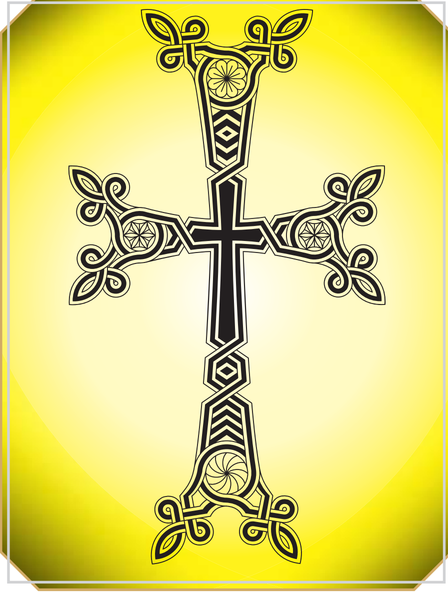

5. ÜNİTE
TÜRKİYE'DE BAZI DİNÎ GRUPLAR

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Ermeni cemaatinin Osmanlı dönemindeki konumunu araştırınız.
2. Ülkemizde yer alan dinî grupların demografik ve coğrafi özelliklerini araştırınız.
3. Kur’an-ı Kerim’de “tebliğ” ile ilgili ayetleri araştınız.
4. Misyonerlik çalışmalarının amacını analiz ediniz.
5. Yeni dinî akımların özelliklerini nelerdir? Araştırınız.

1. Ermeni Kilisesi

Ermeni Kilisesi Haçı

Ermeni Kilisesi, kökenini Hz. İsa'nın havarilerinden Tadeos ve Bartolomeos'a dayandırır. Bununla birlikte Kilisenin asıl gelişmesi, 301 yılında Aziz Gregorios'un liderliğinde gerçekleşmiş ve Hristiyanlık, Ermeni Krallığı'nın resmi dini olarak ilan edilmiştir. Bu yönüyle Ermeniler, Hristiyanlığı toplu olarak kabul eden ilk devlet olma özelliği taşırlar. Gregorios, ilk Ermeni Kilisesi'ni Eçmiyazin'de (Ermenistan/ Erivan yakınlarında) kurmuştur ve burası Ermeniler için merkez hükmündedir.

Ermeni Kilisesi, 451 yılında yapılan Kadıköy Konsili'ni tanımayarak, Hristiyanlık içinde bağımsız bir kol olarak varlığını sürdürmüştür. Ermeni cemaatiyle yakından ilgilenen Fatih Sultan Mehmet, Bursa'daki Ruhani Reislik makamını 1461 yılında Patriklik seviyesine yükseltmiştir. Böylece Osmanlı topraklarındaki tüm Ermeniler, İstanbul Ermeni Patriği'ni (Kumkapı'da) 'milletbaşı' olarak tanırlar.

18 ve 19. yüzyıl'da Katolik ve Protestanlar, Ermenileri kendi mezheplerine kazandırmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda Ermeni Katolik ve Ermeni Protestan kiliseleri, kadim Ermeni Kilisesi'nden ayrılmıştır.

Ermeni Kilisesinin Diğer Kiliselerden farklılıkları şunlardır:

1. Ermeni Kilisesi, milli bir kilisedir. Ermeni ırkından olmak ile bu kiliseye mensup olmak eşdeğer görülür.
2. Ermeni Kilisesi, Hz. İsa'da hem tanrısal hem de insani tabiatın birleşerek yeni bir tabiat (miafizit) oluşturduğuna inanır. Bu noktada Katolik, Ortodoks, Protestan gibi kiliselerdeki Hz. İsa'da iki tane tabiatın birbirine birleşmeden ve karışmadan aynı anda bulunduğu şeklindeki iki tabiat (diofizit) öğretisini reddeder.
3. Ermeni Kilisesi'nin ana merkezi, Erivan yakınındaki Eçmiyazin'dir.
4. Kilisenin en üst ruhani liderine, Katoğikos/ Katolikas denilir.
5. Katoğikos'un yanılmazlığı doktrinini kabul görmez.
6. Ermeni Kilisesi, altı tane Sakrament (Vaftiz, Evharist, Konfirmasyon, Günah İtirafı, Evlilik, Rahip Takdisi) kabul eder ve Son/ Hasta Yağlama sakramentini kabul etmez.
7. Komünyon (Ekmek-Şarap) ayininde ekmeğe maya, şaraba da su katılmaz. Hepsinin saf olarak kullanılmasını benimserler.
8. Ermeniler, kiliselerdeki ikonları (resim/heykel) putperest âdeti sayarlar ve evlerinde ikon bulundurmazlar.

Osmanlı topraklarındaki tüm Ermeniler, İstanbul Ermeni Patriği'ni (Kumkapı'da) 'milletbaşı' olarak tanırlar.

9. Noel, 6 Ocak'ta kutlanılır.
10. Zina dışında boşanmaya izin verilmez.
11. Ermeni Kilisesi'nin ruhban sınıfı şu şekilde oluşmaktadır: Diyakoz (Rahip yardımcısı), Rahip, Piskopos, Patrik ve Katoğikos. Piskoposlar ve piskopos adayları evlenemez. Rahip sınıfından evlenmiş olanlar Piskoposluk makamına çıkamazlar.
12. Bir kilisenin, Ermeni Kilisesi olduğunu ana kubbesine bakarak ayırt etmek mümkündür. Kilisenin ana kubbesi bir kule olup tepesi koni biçiminde bir külahla örtülmüştür.[1]

Akdamar Kilisesi (Van)

Günümüzde yaklaşık 3.5 milyon civarında Ermeni Kilisesi'ne mensup kişinin olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'de İstanbul, İskenderun ve Hatay'da Ermeni Kilisesi'ne mensup 60.000 civarında insan bulunmaktadır.

2. Süryani Kilisesi

Süryani kelimesi, Asurca'dan türemiş bir kelime olup Asurlular anlamında kullanılmıştır. Bu kilise, kendilerinin Havari Thomas tarafından kurulduğunu belirtir. Süryaniler, 451 yılında yapılan Kadıköy Konsili'ni tanımayarak, Hristiyanlık içinde bağımsız bir kol olarak varlıklarını sürdürürler.

Süryaniler, 5. yüzyılda Doğu Süryanileri (Nesturiler) ve Batı Süryanileri (Yakubiler) şeklinde ikiye ayrılmıştır. Nesturiler'in lideri olan Nestorius (ö. 451), Hristiyanlık'ta Hz. İsa'nın tabiatı ile ilgili tartışmalarda Hz. İsa'da ilahi ve insani olmak üzere iki ayrı tabiat bulunduğunu ve bunların birbirine karışmadığını, Hz. Meryem'in Tanrı annesi (theotokos) değil insan annesi (antropokos) olarak isimlendirilebileceğini söyler. İlk zamanlarda Urfa, Nesturilerin merkezliğini yapmış iken zamanla Nesturiler, Arabistan, Hindistan ve Çin'de yayılmıştır.

Süryaniler, 5. yüzyılda Doğu Süryanileri (Nesturiler) ve Batı Süryanileri (Yakubiler) şeklinde ikiye ayrılmıştır.

Batı Süryanilerini (Yakubiler), Yakub Baradaeus (ö. 578) kurmuştur. Yakubiler, Hz. İsa'nın tabiatı ile ilgili tartışmalarda Hz.

1 Ermeni Kilisesi'nin tarihi ve inançları hakkında geniş bilgi için bk.: Abdurrahman Küçük, Ermeni Kilisesi ve Türkler, s. 127-289; Kadir Albayrak, 'Ermeni, Süryani ve Keldani Kiliseleri', Yaşayan Dünya Dinleri (ed. Şinasi Gündüz), s. 141-146; Canan Seyfeli, Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler, s. 81-487.

İsa'da hem tanrısal hem de insani tabiatın birleşerek yeni bir tabiat oluşturduğuna inanırlar. Ayrıca Yakubiler, Meryem'e, tanrı annesi denilebileceğini söyleyerek de Nesturilerden ayrılır.

Günümüzde Süryani Kilisesi denildiğinde Yakubiler kastedilmektedir.

Günümüzde Süryani Kilisesi denildiğinde Yakubiler kastedilmektedir. 18 ve 19. yüzyılda Katolikler ve Protestanlar, bu kilise mensuplarına da misyonerlik faaliyetinde bulunmuş ve birçok Süryani bu faaliyetler sonucu, Katolik veya Protestan olmuştur.

Süryani Kilisesini Diğer Kiliselerden ayrılan en temel farklılıklarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Süryani (Yakubi) Kilisesi, Hz. İsa'da hem tanrısal hem de insani tabiatın birleşerek yeni bir tabiat (miafizit) oluşturduğuna inanırlar. Bu noktada Katolik, Ortodoks, Protestan gibi kiliselerdeki Hz. İsa'da iki tane tabiatın birbirine birleşmeden ve karışmadan aynı anda bulunduğu şeklindeki iki tabiat (diofizit) öğretisini reddeder.
2. Süryanilerin ana merkezi, 1293'ten 1932 yılına kadar Mardin'deki Deyru'z-Zaferan manastırı olmuştur. Merkez, 1932'de önce Humus'a (Suriye) ardından da 1959'da Şam'a (Suriye) taşınmıştır.
3. Ruhban sınıfı, diyakoz (rahip yardımcısı), rahip, piskopos ve Patrik şeklinde sıralanmaktadır. Diyakoz ve rahipler evlenebilir, ancak daha üst sınıfta bekarlık esastır.
4. Ritüeller, Süryanice yapılır.
5. Sakrament olarak (Vaftiz, Evharist, Konfirmasyon, Günah İtirafı, Evlilik, Rahip Takdisi, Son/Hasta Yağlama) yedi adet sakrament kabul edilir.
6. Secdenin de olduğu ve günde üç vakit namaz şeklinde bir ayin yapılır ve kıble olarak da Doğu'ya dönülür.
7. Zina ve tıbbi zorunluluk gibi durumlar olmadığı sürece boşanmak yasaktır.
8. Ayin sırasında erkekler önde, kadınlar arkada dururlar ve kadınların başlarının örtülü olması gerekir.[2]

Deyru'z-Zaferan Manastırı (Mardin)

Günümüzde yaklaşık 5 milyon civarında Süryani Kilisesi'ne mensup kişinin olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'de Mardin, İstanbul, Mersin, Diyarbakır'da Süryani Kilisesi'ne mensup 20.000 civarında insan bulunmaktadır.

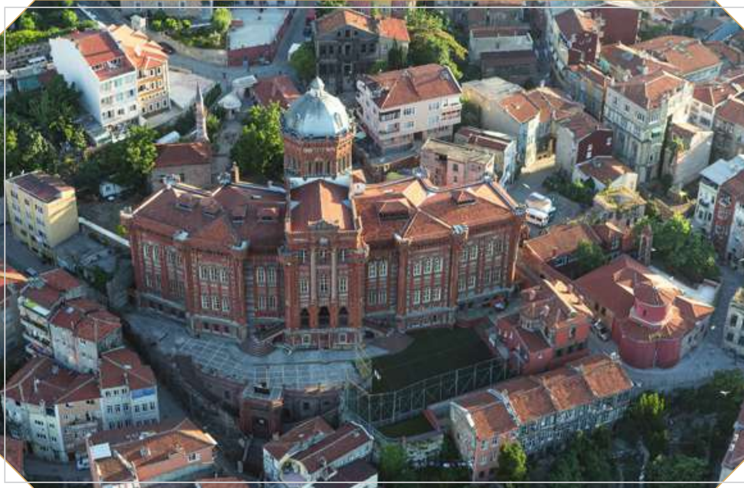
2 Süryani Kilisesi'nin tarihi ve inançları hakkında geniş bilgi için bk.: Nihat Durak, Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet, s. 106-321; Kadir Albayrak, 'Ermeni, Süryani ve Keldani Kiliseleri', Yaşayan Dünya Dinleri (ed. Şinasi Gündüz), s. 146-150.

3. Fener Rum Patrikhanesi

Roma İmparatoru Konstantin'in, Roma İmparatorluğu'nun başkentini daha güvenli bir bölgeye taşıma amacıyla kendi adıyla inşa ettirdiği Konstantinopolis (İstanbul) şehrini 330 yılında başkent yapmasıyla burası Hristiyanlığın önemli siyasi ve dinî merkezlerinden biri hâline geldi. Fatih Sultan Mehmet 1453 yılında İstanbul'u fethinden sonra Ortodoks Hristiyanların, dinî ve dünyevî işlerini sevk ve idareden sorumlu olarak yeni bir Patrik atadı. Böylece Osmanlı İmparatorluğu idaresine giren Patrikliğe ve gayri müslim unsurlara, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti yönetimlerinde din, dil, namus, mal ve can güvenliği temin edildi.

Kendisine dinî alanda büyük bir serbestlik verilen Patrikliğin, bazı dönemlerde yetkilerinin dışına çıkarak siyasi ve dünyevi bir takım işlerle uğraştığı dile getirilmektedir. Bu bağlamda 1. Dünya Savaşı'na sonradan katılan Yunanistan, kazananların tarafında olmasına dayanarak Anadolu'yu işgal hareketine başlamıştır. Bu çerçevede Fener Rum Patrikhanesi de Yunanlılarla tarafgir bir politika izlemiştir. Nitekim Patrikhane, İtilaf Devletleri'nden Anadolu'yu işgal etmelerini istemiş, Yunan mandasını önermiş, işgal kuvvetlerinin İstanbul'a girişini kutlamış, Rum okullarında Türkçe eğitimi yasaklamış, Rumlara Osmanlı kimliklerini yırttırmış ve Yunanistan ile birleşmeyi talep etmiştir.[3]

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Konferansı'nda azınlıklar konusu gündeme gelmiş ve 'din ayrımı yapılmaksızın Türk halkının kanun önünde eşitliği' dile getirilmiştir. Böylece Patrik-

Fener Rum Patrikanesi

Fatih Sultan Mehmet 1453 yılında İstanbul'u fethinden sonra Ortodoks Hristiyanların, dinî ve dünyevî işlerini sevk ve idareden sorumlu olarak yeni bir Patrik atadı.

BİLGİ KUTUSU

Patrik Hristiyanlıkta Ortodoksluk başta olmak üzere Doğu Kiliseleri'nin başında bulunan en üst rütbeli rahibe (din adamı) denir.

TARTIŞALIM

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden önce Ortodoks halkın, "Kardinal külahını görmektense Türk sarığını yeğlerim." sözünü tartışınız.

3 Ersin Müezzinoğlu, 'Hilafetin Kaldırılması Sonrası Patrikhaneler ve Hahambaşılık Tartışmaları', The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS], Sayı 46, s. 112.

ARAŞTIRALIM

Fener Rum Patrikanesinin günümüzdeki durumunu araştırınız.

Dünyada yaklaşık on dört tam bağımsız Ortodoks Kilisesi (Yunan, Moskova, Sırp, Gürcistan, İskenderiye, Kudüs vb.) bulunmaktadır. Bu kiliselerin tamamı, kendisinin "ekümenik" olduğunu iddia etmektedir.

hane, sadece dinî hususlarda görevler yerine getirmesi ve diğer azınlıklarla eşit konuma indirilmesi şartıyla, Türkiye sınırları içinde kalmaya devam etmiştir. Buna göre Patrikhane bir devlet kurumu, Patrik de Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı Türk vatandaşı olması gereken bir memur olmuştur.

Patrikhane ile ilgili en kritik hususlardan biri de ekümeniklik/ökümeniklik meselesidir. Yunanca *evrensel, cihanşümul* anlamına gelen ekümenik terimi, dinî bağlamda bir kilisenin, dünyadaki tüm mensuplarının temsilcisi olduğunu ifade etmesi için kullanılır. Ortodoks Kilisesi de Patriğin "ekümenik" olduğunu iddia eder ve dünyada Ortodoks Kilisesi'ne mensup olanların temsilcisi olduğunu savunur. Ancak ne Osmanlı döneminde ne de Türkiye Cumhuriyeti kanunları bağlamında tüm Ortodoksların temsilciliği şeklinde bir pozisyona sahip olmayan Patrikhane, sadece Türkiye'deki Rumların temsilcisi konumundadır. Ayrıca Ortodoks Kilise yapılanmasında tam bağımsız (otosefal) ve otonom kilise ayrımı da Fener Rum Patrikhanesi'nin bu iddiasını doğrulamamaktadır. Zira buna göre dünyada yaklaşık on dört tam bağımsız Ortodoks Kilisesi (Yunan, Moskova, Sırp, Gürcistan, İskenderiye, Kudüs vb.) bulunmaktadır. Bu kiliseler de, kendilerinin "ekümenik" olduğunu iddia etmekte ve bu husus, Fener Rum Patrikhanesi ile diğer kiliseler arasında ciddi bir anlaşmazlık oluşturmaktadır.[4]

4. Türk Ortodoks Kilisesi

Türk Ortodoks Kilisesi, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemleriyle İstiklal Savaşı sırasında Yunanlılardan yana tavır koyan Fener Rum Patrikhanesine karşı Türk Ortodoksları arasında Eftim tarafından 1922'de Kayseri'de kurulan kiliseye denir.

Bu kilise, 1884 yılında Yozgat'ın Akdağmadeni ilçesinde doğmuş, asıl adı Pavli Karahisaroğlu olan ancak tarihte "Papa Eftim" diye bilinen Ortodoks Kilisesi'ne mensup bir rahip tarafından kurulmuştur. Milli Mücadele yıllarında Fener Rum Patrikhanesi'nin Yunanlıların lehine faaliyet göstermesine karşın; Ortodoks Kilisesi'ne mensup bir rahip olan Papa Eftim, İstiklal Mücadelesi'nde Türkiye'nin yanında yer almıştır. Bu tutumu nedeniyle Fener Patrikhanesi ile arası açılmış, aforoz edilmiş ve bu da onun bağımsız bir kilise kurmasına sebep olmuştur.

BİLGİ KUTUSU

Arap alfabesiyle yazılan Türkçe'ye "Osmanlı Türkçesi" denildiği gibi; Yunan alfabesi ile yazılmış olan Türkçe'ye de "Karamanlıca" veya "Karamanlı Türkçesi" denilir. Türk Ortodoks Kilisesi mensupları Karamanlıca denilen bu dilde birçok eser vermiştir.

4 M. Süreyya Şahin, 'Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 12, s. 342-348; Kürşat Demirci, 'Ortodoks', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi , C 33, s. 411-412; Sibel Özel, Fener-Rum Patrikhanesi ve Ruhban Okulu, s. 69-114; Yorgo Benlisoy- Elçin Macar, Fener Patrikhanesi, s. 48-58.

Lozan barış görüşmelerinin sonucunda (1922) nüfus mübadelesi (Türkiye'de yaşayan Rumlarla- Yunanistan'da yaşayan Müslümanların değişimi) gündeme gelmiş ve 1923 yılında başlayan bu süreçte Türk Ortodoks Kilisesi'ne mensup kişiler de istemeyerek de olsa zorunlu değişime tabi tutulmuştur.

Kayseri'de kurulan Türk Ortodoks Kilisesi, 1924 yılında merkezini Galata'daki Panaiya Kilisesi'ne nakletmiştir.

Türk Ortodoks Kilisesi'nin, temel inanç konularında Ortodoks Kilisesi'yle aynı olduğu görülse de bazı ritüel ve uygulamalarda kendine özgü tarafları vardır:

1. Türk Ortodoks Kilisesi'nin ayin dili Türkçe'dir.
2. İsim ve soy isimlerinde Türkçe isimlendirme yaparlar.
3. Ruhban sınıfında olanların tamamı evlenebilir.
4. Ruhban sınıfına mensup olanlar, sakal bırakmazlar.
5. Ruhban sınıfında yer alabilmek için babasının-dedesinin Türk Ortodoks olması şart koşulmaktadır.[5]

Galata'daki Panaiya Kilisesi

5. Musevi Hahambaşılığı

Sözlük anlamı itibarıyla İbranice ve Aramice dillerinde 'bilge, yetenekli kişi' anlamına gelen haham, terim olarak Tanah (Yahudi Kutsal Kitabı) ve Talmud (Tanah'ın yorumu, tefsiri) üzerinde yeterli eğitimi aldıktan sonra belirli bir Yahudi cemaatine ruhani önderlik yapan kişiye denilir.

Tanah (Yahudi Kutsal Kitabı) ve Talmud (Tanah'ın yorumu, tefsiri) üzerinde yeterli eğitimi aldıktan sonra belirli bir Yahudi cemaatine ruhani önderlik yapan kişiye haham denilir.

Hahamların, dinî konularda öğreticilik, sinagogun idaresi, ayinleri, evlilik, cenaze gibi merasimleri yönetme, vaaz ve irşad gibi görevleri bulunmaktadır. Bununla birlikte hahamlığı, Hristi-

5 Türk Ortodoks Kilisesi hakkında geniş bilgi için bk.: Mehmet Aydın, 'Türk Ortodoks Hıristiyanları ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Kuruluşu', Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı 8, s. 7-21; Yonca Anzerlioğlu, 'Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler', Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı 51, s. 174-184; A. Küçük, H. Güngör, vd., Dinler Tarihi, s. 411-413.

yanlık'taki gibi bir ruhban sınıfı olarak düşünmemek gerekir. Zira kendi işleriyle meşgul olmakla beraber dinî görevleri de yerine getiren hahamlar mevcuttur. Günümüzde Ortodoks Yahudilik kadınların haham olmasını uygun bulmazken; Reformist Yahudilerde kadın hahamlar vardır.

Hemen hemen Yahudilerin bulunduğu her ülkede Yahudilerin çıkarlarını korumak, dinî yaşayışlarını yönlendirmek ve Yahudi olmayan yönetimlerle Yahudi cemaatleri arasındaki ilişkileri düzenlemek gibi bir takım gerekçelerle hahambaşılıklar kurulmuştur. Günümüzde en önemli hahambaşılık İsrail'de bulunur. Tüm dünya Yahudilerinin bağlı olduğu tek bir hahambaşılık makamı yoktur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda hahamlık resmi bir makam olarak 1835 yılında tanınmıştır. Çünkü Osmanlı'da gayri müslim unsurlar 'millet' sistemi ile yönetilmekteydi. Bu sisteme göre Yahudilere –diğer azınlıklarda olduğu gibi-, din, dil, eğitim ve özel iç hukukları hususunda bir takım serbestlik verilmiş ve bunların sevk ve idaresi ilgili dinî grubun liderine bırakılmıştı. Onların çözemedikleri hususlarda Osmanlı devletinin hukuku devreye girmekteydi.

Günümüzde Türkiye'deki hahambaşılık, Beyoğlu'nda görevini icra etmeye devam etmektedir.[6]

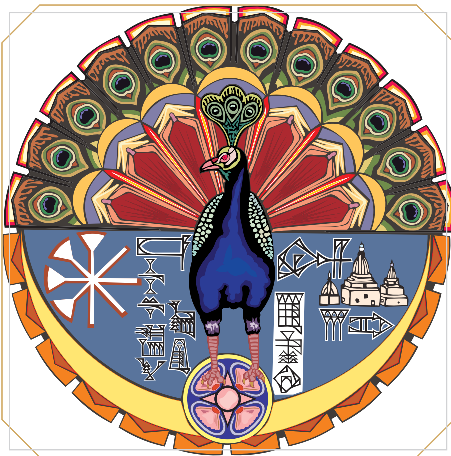
YORUMLAYALIM

Endülüs medeniyetinin İspanya'da sona ermesinden sonra soykırıma maruz kalan Yahudilerin II. Beyazıt döneminden itibaren Osmanlı'ya sığınması sonucunda Osmanlı coğrafyasına özellikle de İstanbul'a önemli oranda Yahudi yerleşimi olmuştur.

Yahudilerin Osmanlı döneminde ticari, siyasi, kültürel hayattaki konumlarını yorumlayınız.

6. Yezidilik

Yezidilik daha çok Türkiye, Irak, Suriye ve İran'da görülen bir inanç sistemine denilir. Bu gruba Yezidi isminin verilmesinin arka planında; İran'ın Yezd şehrinden gelen köklerinin olması, Farsça'da 'melek, tanrı' anlamında ized kelimesinin kullanılması, Tanrıya kulluk edenler anlamında ezidi, izidi denilmesi ile Emevi halifesi I. Yezid'e bağlılıkları şeklinde görüşler vardır. Grup, kendilerini Ezidi şeklinde isimlendirmektedir. Yezidiliğin asıl şekillenmeye başladığı dönem, 12. yüzyılda yaşamış Adî b. Müsafir zamanındadır.

Melek Tavus

Yezidiliğin inançları genel olarak şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Yezidi inancının merkezinde Tanrı ile O'nun yarattığı yedi melek ve onları idare eden Melek Tavus bulunmaktadır.
2. Yezidiler Tanrı'yı, Hudâ diye isimlendirirler ve bu Tanrı, evreni bu melekler aracılığıyla yönetmektedir. Bu yedi

6 Hahambaşılık hakkında geniş bilgi için bk.: Hatice Doğan, Osmanlı Devleti'nde Hahambaşılık Müessesesi, s. 73-111; Ülkühan Olgun, Osmanlı Son Dönemi Yahudilik ve Hahambaşılık, s. 56-89; Kürşat Demirci, 'Haham', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), Cilt 15, s. 134-135

melek, Azazil, Derdail, İsrafil, Mikail, Cebrail, Samuel ve Nurael'dir. Bu melekler sırasıyla Yezidi dinî önderleri olan Şeyh Adî, Şeyh Hasan, Şeyh Şemseddin, Şeyh Ebû Bekir, Şeyh Sâceddin, Şeyh Sadreddin ve Şeyh Fahreddin'de bedenleşmiştir.

3. Meleklerin içinde özellikle tavus kuşu şeklinde resmedilen Melek Tavus önemlidir. Yezidilere göre Adem yaratılınca Tanrı'ya olan bağlılığından dolayı Melek Tavus, ona secde etmeyi reddedince isyan etmiş ve Tanrı'ya asi bir konuma düşmüştür. Ardından bu hususa o kadar üzülür ki gözlerinden akan yaşlar, cehennem ateşini söndürür. Tanrı onun bu samimiyetini görünce onu affeder ve dünyanın idaresini ona devreder.
4. Yezidiler, Mushaf-ı Reş (Kara kitap) ve Kitabu'l-Cilve (vahiy kitabı) isimli kutsal kitaplara sahiptir.
5. Yezidiler, özellikle sabah ve akşam vakitlerinde ayin yaparlar. Bu vakitlerde güneşe dönerek şöyle bir dua ederler: "Ey şems! Bizi bedbahtlığa ve düşmanlığa karşı koru. Ey rab! Milletine lütufkâr ol, onu müreffeh kıl, neslimizi koru. Şahidimiz Melek Tâvus'un ismidir".
6. Yezidilerin özel bir mabedleri yoktur, bir Ezidi için evliya mezarları, dağlar, pınar kenarları ayin yerleridir. Aralık ayının ilk pazartesi gününden başlamak üzere üç gün ve 18 Şubat'taki Hızır-İlyas bayramından önce üç gün olmak üzere yılda iki kez oruç tutarlar. Hac için Adî b. Müsafir'in türbesi 15-20 Eylül tarihleri arasında ziyaret edilir.
7. Yezîdîlik'te fasulye, marul (peygamber ismine benzediği için), bakla, lahana gibi sebzelerle, balık (Hz. Yunus'u sakladığı için saygısızlık olmasın diye), geyik, domuz ve horoz eti yemek haramdır. Melek Tâvus'un rengi olan mavi renkli elbise giymek de yasaktır. Bıyık kesmek günahtır. Yılan, akrep, boğa gibi hayvanlar kutsal sayılır. Şeytan, mel'un, lânet gibi kelimeler Melek Tâvus'u ima ettiği düşüncesiyle telaffuz edilmez. Beyaz, siyah, kırmızı, yeşil ve kahverengi gibi renkler kutsal kabul edildiğinden daha çok bu renklerde elbiseler giyilir.[7]

Yezidilerin özel bir mabedleri yoktur, bir Ezidi evliya mezarı, dağlar, pınarlar gibi yerler ayin yapılacak mekânlardır.

Şeyh Adî b. Müsafir'in Türbesi (Laleş, Irak)

Günümüzde yaklaşık 750 bin civarında Yezidiliğe mensup kişinin olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'de Siirt, Batman, Mardin, Urfa ve Diyarbakır'da Yezidiliğe mensup 50.000 civarında insan bulunmaktadır.

7 Yezidiliğin tarih ve inançları hakkında geniş bilgi için bk.: Ahmet Taşğın, 'Yezidiyye', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 525-527.

7. Yehova Şahitleri

Yehova şahitleri ismini, Yahudi tanrısı Yahve'den ve O'nun şahitleri olduklarını ifade eden metinlerden almaktadır.[8] Charles Taze Russell'in (ö. 1916) Amerika'da kurmuş olduğu dinî bir akımdır. Russell, Kitab-ı Mukaddes'e yönelik mecazi okumaların sonunda dünyadaki kurulu düzenlerin 1914 yılında son bulacağı ve Mesih İsa'nın Tanrısal krallığı kuracağı kehanetinde bulunmuştur. Görüşlerini yaymak için *Siyon'un Gözcü Kulesi* isimli bir dergi kurmuştur.

Yehova Sahitlerine göre; dünyanın sonunda meydana gelecek ve Şeytan ile Mesih'in taraftarlarının savaşacağı Armagedon savaşıyla Şeytan ve taraftarları yenilecek, Tanrısal krallık ilan edilecektir.

1914'te kehanet gerçekleşmeyince Russell, kehanetini tevil ederek, aslında Tanrısal krallığın göklerde kurulduğunu belirtmiştir. Kehanetin gerçekleşmesinden önce ölmesinin ardından yerine J. F. Rudherford, sonra da N. H. Knorr geçmiştir. Düşüncelerini yaymak için bu süreçte *Siyon'un Gözcü Kulesi* dergisine ek olarak *Uyanın* isimli ikinci bir dergi daha çıkarmışlardır.

Yehova Şahitleri'nin inançlarının merkezinde Mesih'in yakında geleceği Tanrısal krallığı kuracağı yatmaktadır. 1914 yılındaki I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan olayları da Tanrısal krallığın kurulmasından önceki İncil metinlerinde geçen felaketlerin bir göstergesi olarak yorumlamışlardır.

Tanrı yeryüzünü ebedi bir cennete dönüştürecek bir şekilde yaratmıştır. Dünyanın sonunda meydana gelecek ve Şeytan ile Mesih'in taraftarlarının savaşacağı Armagedon savaşıyla Şeytan ve taraftarları yenilecek, Tanrısal krallık ilan edilecektir. Bin yıl sürecek bu dönemden sonra O'nun iradesine uygun yaşayanlar, bu yeryüzü cennetinde hayatlarını devam ettirirken; kötüler bir daha diriltilmemek üzere ölüp yok olacaklardır. Cehennem ve cehennem azabı şeklindeki bir inanç kabul edilmediği için kötüler yok olup gideceklerdir.

Yahova Şahitlerin Öne Çıkan Görüşleri:

1. Yehova Şahitleri, diğer Hristiyan gruplardaki teslis inancını kabul etmezler. Onlara göre İsa, Tanrı'nın ilk yarattığıdır ve yaratılmış olduğu için de tanrı değildir.
2. İsa, artı şeklindeki bir haç üzerinde değil düz bir direk üzerinde ölmüştür.
3. Ayinlerde resim ve heykel (ikon) kullanılmamalıdır.
4. Sakramentlerden sadece Vaftiz ve Ekmek-Şarap ayinini kabul ederler.
5. Yehova Şahitleri kendisini Yehova'nın askerleri olarak gördüğü için askerlik yapmayı reddederler.

8 Bk. Kitabı Mukaddes, "İşaya", (Bap, 42:8; 43:10) .

6. Kan almak ve vermek, Tanrı'nın yasalarına aykırı olarak görülür.
7. Noel, Paskalya gibi bayramları, Putperestlik alameti olarak görüp bunların kutlanmasına karşı çıkarlar.
8. Bayrak, sancak, vatan gibi unsurlar milli değer olarak kabul edilmeyip kendilerini dünya vatandaşı olarak görürler.[9]
9. Evlere ziyaret, posta yoluyla yayın ve broşür gönderme gibi tekniklerle misyonerlik faaliyetlerine oldukça önem veren Yehova Şahitleri, günümüzde yaklaşık 8 milyon civarında takipçiye sahiptir. Türkiye'de 3 bin civarında Yehova Şahitlerine mensup kişi olduğu tahmin edilmekte ve bunların çoğunluğu İstanbul'da bulunmaktadır.

ARAŞTIRALIM

Bazı Hristiyan grupların sürekli dünyanın sonunda ortaya çıkacak Armagedon savaşılndan söz etmelerinin sebeplerini araştırınız.

8. Bahailik

Bahailik, Babîliğin kurucusu Mirza Ali Muhammed'in (ö. 1850) müridi ve halefi olan Mirza Hüseyin Ali (ö. 1892) tarafından kurulan dinî akıma denir. Şiraz doğumlu Mirza Ali Muhammed, Keşfiyye isimli batınî bir hareketin kurucusu olan Kazım er-Reşti'nin talebesi olmuş ve onun fikirlerinden etkilenmiştir. Er-Reşti, Şiilerin beklediği mehdinin kendisinin ölümünden sonra ortaya çıkacağını söylemiştir. Bu fırsatı kendi lehine çevirmek isteyen Mirza Ali Muhammed, 1845 yılında kendisinin beklenen mehdi olduğunu ileri sürmüştür.

Babîliğin kurucusu Mirza Ali Muhammed, *el-Beyan* isimli eserinde Kur'an-ı Kerim'in neshedildiğini (hükmünün kalktığını), İslami emir ve yasakların hükümsüz olduğunu ifade ederek yeni bir devrenin başladığını iddia etmiştir. İran'da devlete karşı başlattığı silahlı mücadele sonucunda 1850 yılında öldürülmüştür. Ölmeden önce yerine Mirza Yahya Nuri'yi halef göstermiştir.

Babîliğin devamı sayılan Bahailik'in kurucusu Bahaullah adıyla anılan Mirza Hüseyin Ali, hiç görmediği hâlde Mirza Ali Muhammed'in görüşlerini benimsedi. Bu arada halef tayin edilen Mirza Yahya Nuri ile ağabeyi Mirza Hüseyin Ali, Osmanlı idaresindeki Bağdat'a sürüldü. İki kardeş arasında haleflik çatışması çıkınca bunlar önce Edirne'ye ardından da Yahya Nuri, Magosa'ya (Kıbrıs); Mirza Hüseyin Ali de Akka'ya (günümüzde İsrail toprakları içinde) sürgün edildi. 1863 yılında Mirza Hüseyin Ali kendisinin beklenen kişi olduğunu ilan etti.

YORUMLAYALIM

Bahailik gibi akımların İslam dünyasında doğmuş olmalarına rağmen bugün önemli merkezlerinin İsrail ya da Amerika veya İngiltere'de bulunmasının sebebini yorumlayınız.

9 Yehova Şahitlerinin tarihi ve inançları hakkında geniş bilgi için bk.: Mehmet Katar, 'Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dinî Akımlar', Yaşayan Dünya Dinleri (ed. Şinasi Gündüz), s. 411-418; Hakkı Şah Yadsıman, 'Yehova Şahitlerinin Temel Öğretilerine Göre İsa-Mesih', Dinler Tarihi Araştırmaları III: 2000. Yılında Hıristiyanlık, s. 329-350.

1871-74 yılları arasında *Kitabu'l-Akdes* isimli Bahailiğin kutsal kitabını yazan Bahaullah (Mirza Hüseyin Ali), kendinden önceki kutsal kitapların tümünün (Kur'an-ı Kerim ve El-Beyan gibi) hükmünün ortadan kaldırıldığını söyler. Bahailiğin son halefi Şevki Efendi, 1957 yılında çocuğu olmadan ölünce günümüzde hâla grubun önderliğini yapan Umumi Adalet Evi (Hayfa/ İsrail) kurulur.

Hayfa'da (İsrail) Bahailiğe Ait Merkezlerden Biri

Bahailiğin inançları genel olarak şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Bahailiğin kutsal Kitabına, Kitabu'l-Akdes denilir. Bu kitabın, Kur'an-ı Kerim dahil diğer kutsal kitapların hükmünü kaldırdığına inanılır. Bunun dışında Kitab-ı İkan isimli bir diğer kitap da Bahailik açısından önemlidir.
2. Nebi ve Resuller, Allah'ın tezahürüdürler. Buna göre peygamberlerin bir insani bir de ilahi yönü vardır. İnsani yönleri itibariyle diğer insanlar gibi yer, içer, hasta olurken; ilahi yönleri itibariyle bir anlamda tanrıdırlar. Onlarla konuşulduğunda Tanrıyla konuşulmuş, onlara secde edildiğinde de Tanrıya secde edilmiş gibi kabul edilir. Böylece Bahaullah, Tanrı'nın kendisinde cisimleştiğini ileri sürmüştür.
3. Bahailiğe göre Hz. Âdem'den bu yana gelen peygamberler, Bahaullah'ı müjdelemek için gelmişlerdir.
4. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) son peygamber olduğunu reddederler.
5. Cennet ve cehennem hakikaten var olmayıp birer sembolden ibarettir.
6. Namaz, sabah akşam samimi bir şekilde Allah'ı anmak ve dua etmekten ibaret olup kişisel bir uygulamadır. Namaza başlamadan önce el ve yüzün yıkanmasından oluşan bir temizlik yapılır.
7. 19 rakamını kutsal kabul eden Bahailer, 2-21 Mart tarihleri arasında 19 günlük oruç tutarlar.
8. Bab'ın Şiraz'daki evini veya Bahaullah'ın Bağdat'taki evini ziyaret etmek, hac olarak kabul edilir. Bu türden bir hac, yalnızca erkeklere ve mali durumu iyi olanlara farzdır.
9. Bahailer, mallarının beşte birini zekat olarak verirler.
10. Cihada karşı olup barış söylemlerini öne çıkartırlar.
11. Zina, hırsızlık, içki içmek, kötü fiillerden sayılıp yasaklanmıştır.[10]

Misyonerlik çalışmalarına önem veren Bahailiğin günümüzde 2 ile 5 milyon arasında mensubu olduğu ifade edilmektedir. İran başta olmak üzere ABD, İsrail, Irak, Suriye ve Avrupa ülkelerinde Bahailiğin takipçisi bulunmaktadır. Türkiye'de İstanbul, Sivas, İskenderun ve Hatay'da Bahailiğe mensup 10.000 civarın-

10 Bahailiğin tarihi ve inançları hakkında geniş bilgi için bk.: Mustafa Öz, 'Babilik ve Bahailik', Yaşayan Dünya Dinleri (ed. Şinasi Gündüz), s. 459- 464; Mahmut Aydın, Anahatlarıyla Dinler Tarihi, s. 467-480.

da insan olduğu belirtilmektedir. Türkiye’de Edirne ve İstanbul, Bahaullah’ın buralarda kalması nedeniyle önemli yerlerdir.

9. Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri

Latince *missio’*dan gelen misyon, ‘görev ve yetki’, misyoner ise görevli ve yetkili olan kişiye’ denir. Misyonerlik ise bir dinin özellikle Hristiyanlık ve Budizm gibi dinlerin yayılması için yapılan sistematik faaliyetlere denir.[11]

Matta İncili’nde İsa kendi misyonunu “İsrailoğullarının kaybolmuş koyunlarına gönderildim”[12] diye ifade etmiş ve sadece Yahudilere gidilmesi gerektiğini söylemiştir. Havarilerine de “öteki uluslara gitmeyin... Bunun yerine, İsrail halkının yitik koyunlarına gidin”[13] demektedir.

Putperest kökenli ve Yahudi olmayanların (gentile) lideri konumunda olan Pavlus, İsa’nın bu söyleminin dışına çıkarak kendisini Yahudi olmayanların *havarisi* şeklinde isimlendirerek misyonerlik faaliyetlerini diğer milletlere yönelten kişidir. Bu bağlamda Pavlus, günümüz Hristiyanlığındaki misyonerliğin metot ve uygulamalarının kurucusu sayılır.[14] Nitekim bu amacına binaen Anadolu ve Yunanistan’ı kapsayan üç misyon yolculuğu yapmıştır.

Pavlus’un Üç Misyon Yolculuğunu Gösteren Harita

Misyonerlikle ilgili kullanılan terimleri kısaca şöyle belirtebiliriz:

1. Misyon: Misyon araştırmalarında önemli yazarlardan biri olan David J. Bosch,[15] misyonun amaçlarını genel anlamda şöyle sıralar:

- “İnancın propagandasını yapmak,
- Tanrının krallığı düşüncesini yaymak,
- İnanmayanları, Hristiyanlaştırmak,
- Yeni kiliseler tesis etmek.”

11 Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, s. 264.
12 Kitabı Mukaddes, “Matta”, (Bap, 15:24).
13 Kitabı Mukaddes, “Matta”, (Bap, 10:5-6).
14 Süleyman Turan, Misyonerliğin Kurucusu Pavlus, s. 129-212.
15 David J. Bosch, Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission, s. 1.

ARAŞTIRALIM

Ülkemizde Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde yapılan Misyonerlik çalışmalarını ve bu çalışmaların yansımalarını araştırınız.

Günümüzde kullanılan en önemli istismarcı misyonerlik metotlarından birisi, inkültürasyon'dur.

ARAŞTIRALIM

Bir kiliseye mensup zayıf, hasta veya ihtiyaç sahibi birine, bir başka kiliseye mensup kişi tarafından misyonerlik yapılması hoş karşılanmazken; başka bir dine mensup zayıf, hasta veya ihtiyaç sahibi birine böyle bir durumda misyonerlikte bulunulmasını Hristiyanlar nasıl karşılarlar?

Araştırınız.

Misyon teriminin zaman içerisinde bazı uygulamalardan dolayı kötü bir arka plana sahip olmaya başladığı görülür. Zira dinî anlamda gidilen bölgelerdeki halkı dinlerinden tamamen uzaklaştırıp düşman etmek, siyasî bakımdan ülkede kargaşa çıkarmak ve ekonomik olarak da sömürmek ile eşdeğer bir anlama gelen misyon yerine yeni terimler ortaya atılmıştır.

2. Evanjelizm: Güzel haberi yaymak olarak ifade edilen evanjelizm kelimesi, misyon kelimesinin yerine kullanılmaya başlanmıştır. Her ne kadar evanjelizmi, Hristiyan ülkelerde ve Hristiyanlara yönelik; misyon da Hristiyan olmayanlara yönelik bir faaliyet olarak tanımlansa da iki terimin de ortak amacı, Hristiyanlığı duyurma, yayma ve benimsetmektir.

3. Şahitlik: Bir Hristiyanın, yaşantısı, hâl ve hareketleriyle iyi bir Hristiyan hayatı sürdürmesi anlamında kullanılan bir terimdir. Dolayısıyla Hristiyan bir kişinin, Hristiyanca yaşayarak Hristiyan olmayanları etkileyebileceğini ifade eden bir terimdir.

4. Beyan: İncil'in insanlara vaaz edilmesi, beyan olarak tanımlanmaktadır. Bu terim de özünde insanların Hristiyanlaştırılması yönünde kullanılan bir sözcüktür.[16]

5. Diyalog: II. Vatikan Konsili'nde (1962-1965) Kiliseler öncelikle kendi aralarındaki problemleri çözmek için dinler arası diyalog şeklinde bir terimi dile getirmiş ve bu sürece diğer dinlerle de diyaloğu eklemişlerdir. Ancak değişik tarihlerde yayımlanan diyalogla ilgili metinlerde (örneğin Dominius Iesus, 20), diyalogun amacı Hristiyan olmayanlara İsa-Mesih'i tanıtmak ve bilinir kılmak şeklinde tanımlanır.[17]

Günümüzde kullanılan en önemli istismarcı misyonerlik metotlarından birisi, *inkültürasyon*'dur. Farklı din ve kültürel arka plana sahip insanlara, Hristiyanlığın mesajını götürürken o ülkenin aşina olduğu dinî ve kültürel yapıya uygun tarzda iletmeye inkültürasyon denilir. Bu metot örnekliğini, Pavlus'un, "Yahudi ile onları kazanmak için onlara Yahudiymiş gibi davranması, Yahudi olmayanlara da Yahudi değilmiş gibi davranmasından"[18] alır. Hristiyanların bu metodu, filozof Machievelli'nin *amaca ulaşmak için her yol mübahtır* mantığıyla yakından ilgili görünmektedir. Çünkü yapılan ve uygulanan metotlardaki temel amaç, kişi kazanmaktır.

"En doğru Hristiyanlığın" mensubu oldukları kilise tarafından temsil edildiğine inanan bazı Hristiyanlar, birbirlerine misyon faaliyetinde bulunmaktadır. Bir kiliseye mensup olan bir kişinin, başka bir kiliseye mensup misyonerler tarafından kilisesinin değiştirilmesine *proselitizm* (misyonerliğin istismarı) denilmek-

16 Misyonerlikle ilgili terimlerle ilgili bk.: Dursun Ali Aykıt, Misyon ve İnciller, s. 15-115.
17 Mahmut Aydın- Süleyman Turan, Tek Dünya Çok İnanç, 255-259.
18 Kitabı Mukaddes, "Korintoslular'a Birinci Mektup", (Bap, 9:20)

tedir. Yani Katolik olan birini, bir Protestan misyonerin, Protestan yapması misyonerliğin istismar edilmesi şeklinde anlaşılmaktadır. Çünkü hâli hazırda bir kiliseye bağlı olan zayıf, hasta, ihtiyaç sahibi gibi duyguların istismar edildiği düşünülmektedir. Bu nedenle kiliseler de bu hususta birbirlerine ciddi eleştiriler yöneltmiş ve insanların acziyetlerinin kullanılmamasını dile getirmişlerdir.[19]

İslam geleneğinde dinin duyurulmasına tebliğ, davet; bu faaliyeti yürütmeye çalışan kişilere de tebliğci denilir. Ancak Hristiyanlık'taki misyonerlik ile İslam'daki tebliğ birbirinden oldukça farklıdır. Zira Kur'an-ı Kerim, tebliğ faaliyetinde sadece *doğruların ilan edilip duyurulmasını*[20] amaçlarken; misyonerlikte gaye 'insanların ne yapıp edilip Hristiyanlığa kazandırılması ve vaftiz edilmesi'[21] esastır.[22]

ARAŞTIRALIM

Misyonerliğin yeni bir şekli olan inkültürasyon çalışmalarında Hristiyan olmayan toplumlarda hangi yöntemlerin kullanıldığını araştırınız.

Kur'an-ı Kerim, tebliğ faaliyetinde sadece doğruların ilan edilip duyurulmasını amaçlarken; misyonerlikte gaye 'insanların ne yapıp edilip Hristiyanlığa kazandırılması ve vaftiz edilmesi' esastır.

10. Yeni Dinî Akımlar

Yeni dinî hareketler veya akımlar, 1970'lerden itibaren yeni bir dinî söylem olarak ortaya çıkan, kendine has dinî inanç, felsefe, etik ve tinselliğe sahip hareketlerdir.

Yeni Dinî Hareketlerin ortaya çıkmasına ve yayılmasına etki eden en temel unsurları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Aşırı dünyevileşme ve rasyonalizmin günümüz insanlarında yarattığı hayal kırıklığı ve manevi tatminsizlik.
2. Değişim ve küreselleşmenin getirdiği yoğun tecrübe ve insanların geleneksel dinlerin dışında yeni dinî söylem arayışları.
3. Kişilerin ruhsal ve toplumsal kabullenme anlamındaki zafiyetleri.
4. Dinin, problem çözücü bir olgu olarak görülmesiyle birlikte, geleneksel dinlerin, modern dönemin ihtiyaçlarına ve sorunlarına zamana uygun cevaplar vermede yetersiz kalması.

19 Dursun Ali Aykıt, 'Hıristiyanlıkta Kuzu Hırsızlığı ve Proselitizm', İslami Araştırmalar, Cilt 20, sayı 2, s. 209-218.
20 Bk.: Maide suresi, 67. Ayet; Nahl suresi, 125. Ayet.
21 Kitabı Mukaddes, "Matta", (bap, , 28:19-20) "Korintoslular'a Birinci Mektup", (Bap, 9:20)
22 Bk.: Şinasi Gündüz, "Misyonerlik", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 30, s. 193.

Yeni dinî hareketlerin özelliklerini kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Toplumda yaygın olan dinî anlayışa karşı bir tutum içindedirler.
2. Üyelerini kendi dinî, sosyal ve kültürel anlayışlarını öğreten bir sürece tabi tutarlar.
3. Dine aklî yaklaşımı reddederler.
4. Karizmatik ve otoriter bir lider etrafında toplanılır ve üyelerin lidere tam bir teslimiyeti beklenir.
5. Harekete yeni üyeler katmak için misyonerlik faaliyetleri yapılmaktadır.
6. Birbirinden farklı dinî inanç ve anlayışlar sentezlenerek çağın insanını etkileyecek şekilde sunulur.
7. Dünyanın sonunun çok yakın olduğu ve insanların yeni döneme hazırlanmalarının gerektiği belirtilmektedir.[23]

NOT EDELİM

Yeni dinî hareketlerden Hint-Uzak doğu kökenli akımlar daha çok meditasyon ve yoga gibi bireysel tecrübeleri öne çıkartırken; Hristiyan kökenli bazı yeni dinî akımlarda intihar etmek de dahil şiddet unsuru görülmektedir.

Yeni dinî hareketlerden Hint-Uzak doğu kökenli akımlar (Transandantal Meditasyon, Hare Krishna vb) daha çok meditasyon ve yoga gibi bireysel tecrübeleri öne çıkararak aydınlanmayı, dinî tecrübeyi yaşayacakları dile getirmişlerdir. Hristiyan kökenli yeni dinî akımların bir kısmında ise intihar etmek de dahil şiddet unsuru görülmektedir. Örneğin Jim Jones'un liderliğinde kurulmuş olan Peoples Temple (İnsanların Tapınağı) üyeleri, 1978 yılında Guyana'da (ABD) 276'sı çocuk olmak üzere 918 kişi topluca intihar etmiştir.

1994 yılında Solar Temple (Güneş Tapınağı) isimli harekete bağlı 74 kişi, dünyada meydana geleceğine inandıkları nükleer savaş felaketini yaşamamak için Kanada ve İsviçre'de aynı anda hayatlarına son vermişlerdir.

1997'de Heaven's Gate (Cennetin Kapısı) isimli yeni dinî harekete mensup 39 kişi, aynı yılın Mart ayında dünyayı teğet geçeceğine inanılan Halley kuyruklu yıldızının arkasındaki bir uzay gemisinin kendilerini alarak Tanrısal Krallığa ulaştıracağını söyleyerek intihar etmiştir.[24]

ARAŞTIRALIM-TARTIŞALIM

Yeni Dinî Akımların neler olduğunu ve bu akımların niçin Batı toplumlarında daha çok ortaya çıktığını araştırınız, elde ettiğiniz sonuçlar üzerinde arkadaşlarınızla tartışınız.

23 M. Ali Kirman, 'Batıda Ortaya Çıkan Yeni Hareketlerin Bazı Özellikleri ve Toplumsal Tabanları', Dinî Araştırmalar, Cilt 2, Sayı 4, s. 231.
24 Ali Köse, Milenyum Tarikatları Batı'da Yeni Dinî Akımlar, s. 8-9.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.	
1	İslam dinindeki ‘tebliğ’ ile Hristiyanlıkta bulunan ‘misyonerlik’ arasındaki farklar nelerdir? Açıklayınız.
2	Süryani Kilisesini diğer kiliselerden ayıran en temel farklılıklar nelerdir? Açıklayınız.
3	Türk Ortodoks Kilisesi’ni diğer Ortodoks Kiliselerinden ayıran bazı ritüel ve uygulamalar nelerdir? Açıklayınız.
4	Küreselleşmenin, yeni din akımlarına etkisi nasıl olmuştur? Açıklayınız.
5	Yehova Şahitlerinin kan alma ve kan verme konusundaki tutumlarını günümüz dünya şartları bağlamında açıklayınız.

B.Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.	
1	**Ermeni Kilisesi hakkında verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?** A) İlk Ermeni Kilisesi Eçmiyazin’de kurulmuştur. B) Ermeni Kilisesi sekiz tane Sakrament kabul eder. C) Noel, 6 Ocak’ta kutlanır. D) En üst ruhani liderine, Katoğikos/ Katolikas denilir. E) Ermeni Kilisesi, milli bir kilisedir.
2	**Süryani Kilisesi hakkında verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?** A) Ritüeller, Süryanice yapılır. B) Ayin sırasında erkekler önde, kadınlar arkada durur. C) Süryanilerin ana merkezi her zaman Mardin olmuştur. D) Ruhban sınıfı, diyakoz, rahip, piskopos ve Patrik şeklinde sıralanmaktadır. E) Süryanii Kilisesi yedi tane Sakrament kabul eder.
3	Yezidiler Tanrı’yı, Hudâ diye isimlendirirler ve Tanrı, evreni bazı melekler aracılığıyla yönetmektedir. **Aşağıdakilerden hangisi yukarıda bahsedilen meleklerden biri değildir?** A) Mikail B) Cebrail C) İsrafil D) Samuel E) Azrail

4	**Yehova Şahitleri hangi ülkede kurulmuş dinî bir akımdır?** A) Amerika B) İngiltere C) Rusya D) Almanya E) Fransa
5	**Aşağıdaki dinî grup-mekân eşleştirmelerinden hangisi yanlıştır?** A) Ermeni Kilisesi-Akdamar Kilisesi B) Yehova Şahitleri-Hayfa C) Yezidilik-Şeyh Adî b. Müsafir'in Türbesi D) Süryanilik-Deyru'z-Zaferan Manastırı E) Türk Ortodoks Kilisesi - Galata

C. Aşağıda boş bırakılan yerleri verilen uygun kelimelerle doldurunuz.

Patrik **Kitabu'l-Akdes** **Konsil** **Misyonerlik** **Samuel** **Sakrament** **Haham**	1	......................bir dinin özellikle Hristiyanlık ve Budizm gibi dinlerin yayılması için yapılan sistematik faaliyetlere denir.
	2	Bahailiğin kutsal Kitabına, ...denilir.
	3	................, terim olarak Tanah (Yahudi Kutsal Kitabı) ve Talmud (Tanah'ın yorumu, tefsiri) üzerinde yeterli eğitimi aldıktan sonra belirli bir Yahudi cemaatine ruhani önderlik yapan kişiye denilir.
	4	................Hristiyanlıkta Ortodoksluk başta olmak üzere Doğu Kiliseleri'nin başında bulunan en üst rütbeli rahibe (din adamı) denir.
	5	...............; çeşitli dinî geleneklerde (özellikle Hristiyanlık ve Budizm'de) inanç esasları ve ritüeller gibi konulardaki sorunları görüşmek ve karara varmak üzere üst düzey din adamlarının katıldığı toplantıya denir.

D. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanları "D", yanlış olanları "Y" ile işaretleyiniz.

Yanlış mı? **(Y)** **Doğru mu?** **(D)**	1		Ermeni Kilisesinde Son/Hasta Yağlama sakramenti kabul edilmez.
	2		Bahailik'te Hz. Muhammed'in (s.a.v.) son resul olduğu reddedilir.
	3		Yehova Şahitlerinde, kan almak ve vermek Tanrı'nın yasalarına aykırı olarak görülmemementedir.
	4		Yezidilik'te fasulye, marul, bakla ve lahana gibi sebzelerle, balık, geyik, domuz ve horoz eti yemek helaldir.
	5		Türk-Ortodoks Kilisesi, Milli Mücadele yıllarında Türk Devletinin yanında olmuştur.

SÖZLÜK

A

Adi Granth: Sihlerin kutsal kitabı.

Aforoz: Hıristiyanlık'ta bir kişiyi bağlı bulunduğu kiliseden atma veya kişinin dinden çıkarma.

Ahit: Sözleşme, antlaşma, mukavele.

Ahit sandığı: Hz. Musa'ya ilahî vahyin yazılı olduğu levhaları saklamak için yapılan sandık.

Ahura Mazda: Mecusilik'te iyilik tanrısı.

Altın tapınak: Beşinci Sih Gurusu Aryan Dev tarafından Amritsar'da yaptırılan kutsal mabet.

Amida: Kıyam. Yahudi ayinlerde, cemaat hâlinde ve ayakta okunan ana duası.

Amritsar: Sihlerin kutsal şehri.

Angra Mainyu: Bk. Ehrimen.

Arius: İznik Konsili (325 yılında) sırasında Hz. İsa'nın tanrı olmadığını ve yaratılmış beşer olduğunu savunan kişi.

Armagedon: Hıristiyanlığa göre iyilik (Mesih) ve kötülük (Deccal) taraftarları arasında dünyanın sonuna doğru gerçekleşecek savaş ve savaşın yapılacağı yer.

Arz-ı Mevud: Yahudi düşüncesinde, Tanrı Yehova'nın Yahudilere vermeyi vaat ettiği topraklar.

Aşoka: MÖ. 273-236 yıllarında yaşamış Maurya kralının ismi olup Budizm'in evrensel bir olmasında önemli role sahip olan kral.

Ataş Bahram/ Vahram: Mecusilik'te kutsal olarak kabul edilen ateş.

Athanasius: İznik Konsili (325) sırasında Hz. İsa'nın yaratılmamış ve tanrı olduğunu savunan kişi.

Avatara: Hindu geleneğinde Tanrı'nın inkarnasyonu ya da çeşitli varlıklar şeklinde bedenleşmesi, tören.

Avesta: Mecusilerin kutsal kitabı.

Ayin: Dinî merasim, tören.

Aziz: Hristiyan geleneğinde kilise tarihinde önemli bir yere sahip olan ermiş kişi.

B

Bet Hamikdaş: Yahudilerce, Hz. Süleyman tarafından yaptırılan Beyt'ül-Makdis'e verilen ad.

Bhakti: Hindu geleneğinde tanrıya teslim olma.

Boodhisattva: Budizm'de başkalarını acı ve sıkıntılardan kurtarmak için mutlak hikmet ve merhamete ulaşmaya yemin eden ideal kişi.

Brahman: Hint geleneğinde mutlak ruh, yaratıcı ilke.

Brahmana: Hint geleneğinde mensur biçimde kaleme alınmış olan kutsal metinler.

Brahmiler: Hint kastları arasında din adamlarından oluşan en üst sınıf.

Budda: Aydınlanmış anlamına gelen bir terim olup Budistlerin, Siddharta'ya verdikleri ismim.

D

Dahme: Mecusilik'te bir kişi öldüğünde cesedinin konulduğu yerleşim alanlarından uzak ve yüksek bir tepede inşa edilmiş mekan.

Deacon: Hıristiyanlık'ta rahip yardımcısına verilen ismim.

Diofizit: Hıristiyanlık'ta Hz. İsa'nın tabiatı hakkındaki tartışmalarda Hz. İsa'da iki tane tabiatın birbirine birleşmeden ve karışmadan aynı anda bulunduğunu savunan görüş. En önemli temsilcileri Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliseleridir.

Diyakoz: Papaz yardımcısı.

Diaspora: Yahudilerin genellikle tutsaklık, sürgün ve bazen de seyahat gibi nedenlerle Filistin bölgesinden ayrılarak başka bölgelerde yaşamaları.

Düalizm: Birbirine indirgenemeyen iki prensibin veya iki cevherin varlığına inanç, iyiliği ve kötülüğü temsil eden ikili bir tanrı inancı, ikicilik

E

Easter: Bk. Paskalya

Ehl-i Kitap: Kitap ehli veya kendilerine kitap indirilenler.

Ehrimen: Mecusilik'te kötülük tanrısına verilen isim.

Ekümeniklik: Sözlük anlamı 'evrensel' olup bütün Hıristiyanların, birleşmelerini amaçlayan söylem.

Eski Ahit: Kitab-ı Mukaddes'in hem Yahudiler hem de Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen külliyatına verilen isim.

Evharistiya: Hıristiyanlığa göre Hz. İsa'nın havarileriyle yediği son akşam yemeği anısına yapılan ayin.

Edyan: Din kelimesinin çoğulu, dinler.

Ehrimen: Mecusilikte kötü tanrısal güç.

Endüljans: Hristiyanlıkta günah itirafına bağlı olarak kilise tarafından verilen af belgesi.

Esatir: Tarih öncesi tanrıların efsaneli serüvenlerini anlatan ve bir topluluğun duygularını, anlayışlarını ve özlemlerini göstermesi bakımından değeri olan hikâyeler, mitoloji, Kur'an'ı Kerim'e göre "eskilerin masalları" (esâtiru'l-evvelin).

F

Fenomen: Somut, algılanabilir ve gözlenebilir nesne veya olay.

Ferisilik: Hz. İsa zamanında var olan bir Yahudi mezhebi.

Fısıh: İsrailoğulları'nın Musa Peygamber önderliğinde Mısır'dan çıkışı anısında kutlanan ve sekiz gün süreyle mayasız ekmek yenilen bayram. Mayasız Ekmek Bayramı olarak da bilinir.

Fıtrat: Yaradılış, hilkat, insanın doğuştan sahip olduğu ahlak, huy, karakter, tabiat.

Filiolojiue: 'Ve Oğul' anlamına gelip 1054'de Katolikler ile Ortodoksların birbirlerini aforoz etmesine sebep olan terim. Katolikler, amentüye bu terimi ekleyerek Kutsal Ruh'un, sadece Baba'dan değil ve Oğul'dan da çıktığına inanırlar.

G

Gathalar: Mecusilik'te Avesta'nın içinde bizzat Zerdüşt'e ait olduğuna inanılan bölüme (ilahilere) verilen isim.

Gentile: Yahudi olmayanlara Yahudilerin vermiş olduğu isim.

Gurdvara: Sihlerin ayin yaptıkları mekân.

Guru: Sihizm'de ruhani öğretmenlere verilen isim.

H

Haham: 'Bilge, yetenekli kişi' anlamına gelen haham, Yahudilik'te Tanah ve Talmud üzerinde yeterli eğitimi aldıktan sonra belirli bir Yahudi cemaatine ruhani önderlik yapan kişi.

Hürmüz: Bkz. Ahura Mazda.

Halakha: Yahudi hukuk öğretisi. halef: Sonradan gelen.

Havari: Yardımcı, Hz. İsa'nın peygamberliğini kabul edip fikirlerini yaymayı üstüne alan on iki kişiden her biri. havra: Yahudilerin ibadethanesi.

Hulul: Girme, sinme, tenasüh inancına göre ruhun bir bedenden çıktıktan sonra başka bedene girmesi.

İ-J

İkon: Aziz veya şehitlerin kiliselerde bulunan suret ve heykelleri.

İncil: MS 70-110 yılları arasında derlenen ve Hz. İsa'nın sözleri ve fiilleri hakkında sonraki dönemde yaşamış inananların bir araya getirdikleri metinler. İslam inancı söz konusu olduğunda ise İncil, Hz. İsa'ya Allah'ın (cc) vahyettiği kutsal kitap.

İnkarnasyon: Çeşitli tanrısal varlıkların maddi varlıklar şeklinde bedenleşmesi, tenleşme ya da hulul etmesi.

Junzi: Konfüçyanizm'de beyefendi anlamında bir kelime.

K- L

Kakkas veya Beş K: Her Sihin, günlük yaşamında üstlerinde bulunması gereken obje ve semboller.

Kardinal: Yüksek rütbeli katolik rahibi, papayı se-

çen, danışmanlığını yapan başpapazlardan her biri.

K**arma:** Hinduzimde insanların geçmişte yaptıkları davranışların bir sonraki hayatlarını etkileyeceği görüşü.

Katoğikos/ Katolikas: Ermeni Kilisenin en üst ruhani lider.

Khalsa Teşkilatı: Sihizm'de onuncu Guru Gobind Sing tarafından kurulan, askeri, siyasi ve dinî bir teşkilat.

Kilise: Hristiyanlığın her bir ekolünü ifade eden terim, Hristiyanların ayin mekânı.

Kippa: Erkeklerin ayin yaparken ve Tevrat çalışırken başlarına örttükleri küçük takke biçiminde başlık.

Kitab-ı Mukaddes: Ahd-i Atik (Eski Ahit) ve Ahd-i Cedit'in (Yeni Ahit) birleşiminden oluşan Hıristiyan Kutsal Kitap külliyatı.

Kitabu'l-Akdes: Bahailiğin kutsal kitabı.

Komünyon: Bkz. Evharistiya.

Konsil: Çeşitli dinî geleneklerde (özellikle Hıristiyanlık ve Budizm'de) inanç esasları ve ibadetler gibi konulardaki sorunları görüşmek ve karara varmak üzere üst düzey din adamlarının katıldığı toplantı.

Koşer: Yahudilerin yiyeceklerindeki helal haram hususları.

Kutsal ruh: Hristiyan ilahiyatında teslisin üçüncü unsuru. Onun, baba ve oğuldan farklı fakat aynı cevherde ezelî ve ebedî tanrısal varlık olduğuna inanılması.

Kutsi/ Kusti: Mecusilik'te ergenlik yaşı olarak kabul edilen on beş yaşından sonra herkesin taktığı kuşak.

Lent: Hıristiyanlık'ta Paskalya öncesinde bu güne hazırlık olarak kırk günlük dua ve oruç günleri.

M-N

Manastır: Hristiyanlık ve Budizm gibi dinsel geleneklerde keşişlerin sıkı bir disiplin içinde topluca yaşadıkları mekân.

Meditasyon: Bir düşünce karşısında kendinden geçercesine sessiz bir coşkuya dalma, Doğu dinsel geleneklerinde zihni denetleme, arınma tekniği.

Menora: Yahudilikte bir sembol. Yedi kollu şamdan.

Mezuza: Yahudilerin evlerinin giriş kapısının sağ pervazına yerleştirdikleri, içinde Tevrat'tan bölümlerin yazılı olduğu kâğıtların yer aldığı tahta veya metal kutucuk.

Miafizit: Hıristiyanlık'ta Hz. İsa'nın tabiatı hakkındaki tartışmalarda Hz. İsa'da hem tanrısal hem de insani tabiatın birleşerek yeni bir tabiat (miafizit) oluşturduğunu savunan görüş. En önemli temsilcileri, Süryani, Ermeni, Kıpti, Etiyopya kiliseleridir.

Milel ve Nihal: İslâmî literatürde dinler ve mezhepler tarihiyle ilgili eserlerin ortak adı.

Misyonerlik: Bir dinin özellikle Hıristiyanlık ve Budizm gibi dinlerin yayılması için yapılan sistematik faaliyetler.

Monofizit: Hıristiyanlık'ta Hz. İsa'nın tabiatı hakkındaki tartışmalarda Hz. İsa'daki insanî tabiatın tanrısal tabiat altında yok olduğunu savunan görüş. En önemli temsilcisi Euthyces'tir.

Muharref: Tahrif edilmiş, aslı bozulmuş, Allah (c.c.) tarafından gönderildiği gibi korunmayan dinler için kullanılan kavram.

Mühtedi: İhtida eden, doğru yola giren. Müslüman değilken iman edip İslam dinini kabul eden ve bu dinin kurallarını içtenlikle yaşayan kimse.

Müntesip: Bir yere, birine bağlanmış, kapılanmış, intisap etmiş olan, ilgisi bulunan, ilgili.

Münzevi: Dinî amaçlarla topluluktan kaçan, yalnız başına kalmayı seven, inzivaya çekilen..

Nanak: Sihizm'in kurucusu.

Nibbana: Pali dilinde bir terim olup Budistler'in, ebedi olan bu dünyaya gelme döngüsü olarak anlaşılan samsara çarkından çıkma inancı.

Nirvana: Budizmde karmadan kurtuluş, acı ve ıstıraplardan kurtularak mutlak huzur hâli.

Noel: Hz. İsa'nın doğumu anısına kutlanılan gün.

O

Om: Hinduizm'de kutsal hece.

Otonom Kilise: Ortodoks Kilisesi'nde kilise içi meselelerde bağımsız olmakla birlikte diğer hususlarda bir Otosefal (tam bağımsız) kiliseye bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren kiliseler.

P

Papa Eftim: Türk Ortodoks Kilisesi'nin kurucusu.

Papa: Katoliklerin en üst ruhani lider.

Paskalya: Hıristiyanlığa göre Hz. İsa'nın çarmıha gerildikten üç gün sonra ölümden dirilmesi anısına kutlanılan gün, Easter.

Patrik: Hıristiyanlık'ta Ortodoks Kilisesi gibi doğu kiliselerinin başında bulunan en üst ruhani lider.

Pentekost: Hıristiyanlıkta Paskalya'dan elli gün sonra Kutsal Ruh'un havarilere inişi anısına kutlanılan bayram.

Petrus: Hristiyan dinî geleneğinde "havarilerin prensi" diye adlandırılan havari.

Piskopos: Başpapaz, bir piskoposluk bölgesinde baş- piskopostan sonra gelen papaz.

Puja: Hinduizm'de evlerde tanrısal varlıkları sembolize eden heykellerin önünde yapılan ibadet.

R

Rabbi: Yahudilikte din bilginlerine verilen isim.

Reenkarnasyon: Ölen kişinin ruhunun -tekâmül için- sadece insan bedenine geçmesi inancı.

Ren: Konfüçyanizm'de insanlık erdemi. Bütün erdemleri kendisinde barındıran mükemmel insan.

Rişi: Hindu geleneğinde vahiy ürünü kutsal metinleri derleyen azizler.

Ritüel: Ayin, ibadet. riyazet: Nefsin isteklerini kırma, uzlet.

Roş-Haşana: Yahudi takviminde yılbaşı.

Ruhani: Din ve mezhep işlerini ele alan, bunlarla ilgili bulunan, ruhla ilgili, dinle ilgili, dinî bir havası olan, manevi, cismani karşıtı.

S-Ş

Sabiîler: Sabiîlik dinine mensup olanlar. Güney Irak'ta Fırat ve Dicle'nin birleştiği bölgede yaşayan topluluk.

sakrament: Hristiyanlıkta inancın göstergesi olarak yapılan düzenli ayin.

Samsara: Ruh göçü. Hint düşüncesinde, ruhun sürekli bedenden bedene geçmesi döngüsü.

Sangha: Budist rahip teşkilatı.

Saoşyant: Mecusilik'te zamanın sonuna bakireden doğarak geleceğine inanılan kurtarıcı.

Sati: Hindu geleneğinde dul kadınların yakılması.

Sessizlik Kulesi: Bkz. Dahme.

Simha Tora: Yahudi kutsal kitabı Tora'nın hatim bayramı.

Sinagog: Yahudilikte ibadet yeri. Türkçe'de 'havra' olarak isimlendirilir.

Sruti: Hizduzimde vahiy ve ilhama dayalı olduğu düşünülen kutsal metinler.

Sudur: İlahi varlıktan çıkmak ya da zuhur etmek.

Sukot: İsrailoğullarının Mısır'dan çıktıktan sonra kırk yıl çölde dolaşmalarının anısına kutlanan bir bayram.

Svastika: Hinduizm'de mutluluk ve şans getirdiğine inanılan uğurlu sembol.

Şabat: İsrâiloğulları'na bazı işleri yapmanın yasaklandığı gün, Yahudi kutsal günü.

Şavuot: Yahudilikte Tevrat'ın Sina'da İsrailoğullarına indirilmesi anısına kutlanan bir bayram.

T

Tallit: Yahudilikte ibadette kullanılan kenarları saçaklı, üzerinde Tevrat'tan bölümler yazılı dua şalı.

Talmut: Yahudi kutsal kitabı Tanah'ın tefsirine verilen isim.

Tanah: Yahudilerin kendi kutsal kitaplarına verdikleri isim.

Tao: Taoizm'de yaratıcı prensip.

Tarik: Sihizm'de Akhand Yolu olarak da adlandırılan ve Adi Granth'ın kesintisiz olarak 48 saat içinde ölüm, doğum, evlilik gibi sebeplerle baştan sona okunması.

Tefilin: Yahudilikte Şabat ve bayram günleri hariç sabah ibadetinde kola ve alna bağlanan, içinde Tevrat'tan pasajların bulunduğu, dört köşe iki küçük deri kutucuk.

Tenasüh: Ölen kişinin ruhunun -ödül veya ceza olarak- bir başka insan, hayvan, böcek, bitki veya cansız varlıklara geçmesidir.

Teslis: Hristiyanlıkta, Tanrı'nın üç kişilikte, yani baba, oğul ve kutsal ruhta tezahür etmesine dayalı temel inanç.

Theotokos: Hıristiyanlık'ta Hz. Meryem'in 'tanrı annesi' olduğu şeklindeki inanca verilen isim.

Tien: Konfüçyanizm'de yüce varlık ve tabiatı düzenleyen güç.

Tripitaka: Üç sepet anlamına gelip Pali dilinde yazılan Budist kutsal metin külliyatı.

U-V-Y-Z

Upanayana: Hinduzimde erkek çocuklar için düzenlenen dine giriş töreni.

Vaftiz: Hıristiyanlıkta dine giriş ve asli günahtan kurtuluş için uygulanan ayin.

Vihara: Budist dinî yapıları için kullanılan ve tapınak, manastır, türbe anlamına gelen ibadet mekânları.

Wu Wei: Eylemsizlik. Mutluluğun kaynağı tabiatta eylemsizlik ve mevcutla yetinip olana razı olmak.

Yeni Ahit: Kitab-ı Mukaddes'in ikinci bölümü olup yalnızca Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen 27 kitaplık külliyatı.

Yeni Dinî Hareketler: 1970'lerden itibaren yeni bir dinî söylem olarak ortaya çıkmış, kendine has dinî inanç, felsefe, etik ve tinselliğe sahip hareketler.

Yin-Yang: Çin dinlerinde görecelilik ilkesi. Yin ve Yang iki zıt ilkeyi temsil eder. Buna göre iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin, karanlık-aydınlık gibi birbirine zıt gibi görünen şeyler, gerçekte birbirinin tamamlayıcısıdır.

Yoga: Hinduizm'de bir meditasyon tekniği.

Yom Kippur: Kefaret günü. Yahudi inancında, kişinin bir yıllık kaderinin son şeklinin verilip mühürlendi gün.

KAYNAKÇA

Adam, Baki, “Din Hakkında Genel Bilgiler”, **Dinler Tarihi El Kitabı**, (Ed. Baki Adam), Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.

Adam, Baki, “Yahudilik”, **Yaşayan Dünya Dinleri**, (Ed. Şinasi Gündüz), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Adıbelli, Ramazan, “Katolik-Laik Tartışması Bağlamında Fransa’da Dinler Tarihi Disiplininin Oluşumu”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** (Sayı 53/1), Ankara, 2012.

Alalu, Suzan, Arditi, Klara vd., **Yahudilikte Kavram ve Değerler**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 2001.

Albayrak, Kadir, “Ermeni, Süryani ve Keldani Kiliseleri”, **Yaşayan Dünya Dinleri**, (Ed. Şinasi Gündüz), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Alıcı, Mehmet, “Mecusilik”, **Dinler Tarihi El Kitabı** (Ed. Baki Adam), Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.

Alıcı, Mehmet, **Kadim İran’da Din**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2012.

Anzerlioğlu, Yonca “Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, (Sayı 51), Ankara, 2009.

Atasağun, Galip, **İlahi Dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’da) Dinî Semboller**, Konya, 2002.

Ayar, Talip “İslam”, **Dinler Tarihi El Kitabı**, (Ed. Baki Adam), Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.

Aydın, Fuat “Hint Dinleri I: Hinduizm-Cayinizm”, **Yaşayan Dünya Dinleri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.

Aydın, Fuat, **Pavlus Hıristiyanlığına Giriş**, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2011.

Aydın, Mahmut **Anahatlarıyla Dinler Tarihi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016.

Aydın, Mahmut, ‘Hıristiyanlık’, **Yaşayan Dünya Dinleri**, (Ed. Şinasi Gündüz), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Aydın, Mahmut, **Hz. İsa’ya Ne Oldu?,** Otto Yayınları, Ankara, 2011.

Aydın, Mahmut, **İsa Tanrı Mı İnsan Mı?**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Aydın, Mahmut, Süleyman Turan, **Tek Dünya Çok İnanç**, Hitabevi Yayınları, 2013.

Aydın, Mehmet, ‘Hıristiyanlık/ Kutsal Metinler ve Dinî Literatür’, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 17, İstanbul, 1998.

Aydın, Mehmet, ‘Hıristiyanlık/ Mabed ve İbadet’, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 17, İstanbul, 1998.

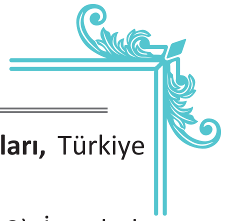
Aydın, Mehmet, ‘Türk Ortodoks Hıristiyanları ve Türk Ortodoks Patrikhanesi’nin Kuruluşu’, **Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi,** (Sayı 8), Konya, 2004.

Aydın, Mehmet, **Ansiklopedik Dinler Sözlüğü**, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2005.

Aydın, Mehmet, **Din Felsefesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, İzmir, 1990.

Aydın, Mehmet, **Dinler Tarihine Giriş**, Damla Yayınları, Konya, 1995/1996.

Aydın, Mehmet, **Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

Aydın, Mehmet, **Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

Aykıt, Dursun Ali, 'Hıristiyanlıkta Kuzu Hırsızlığı ve Proselitizm', **İslami Araştırmalar,** C 20, (Sayı 2), İstanbul, 2007.

Aykıt, Dursun Ali, **Hıristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.

Aykıt, Dursun Ali, **Misyon ve İnciller**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2006.

Baloğlu, Adnan Bülent, Bulğen Mehmet, "Tenâsüh: İslam Düşünce Tarihinde", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 40, İstanbul, 2011.

Bayraktar, Mehmet, **Bir Hıristiyan Dogması Teslis**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015.

Benlisoy, Yorgo, Elçin Macar, **Fener Patrikhanesi**, Ayraç Yayınları, 1996.

Bosch, David J., **Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission,** Orbis Books, New York, 2011.

Budda, A. Ömer Hilmi, **Dinler Tarihi,** İstanbul, 1935.

Challaye, Felicien, **Dinler Tarihi,** (Çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul, 1998.

Çağrıcı, Mustafa, "Ahlâk", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C 2, İstanbul, 1989.

Çalışkan İsmail, **Kur'an'da Din Kavramı**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.

Çoban, Bekir Zakir, **Geçmişten Günümüze Papalık**, İstanbul, 2009

Demirci, Kürşat, "Haham", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C 15, İstanbul, 1998.

Demirci, Kürşat, "Hıristiyanlık", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 17, İstanbul, 1998

Demirci, Kürşat, "Ortodoks", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 33, İstanbul, 2007.

Demirci, Kürşat, **Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi**, Ayışığı Yayınları, 2016.

Demirci, Kürşat, **Dinler Tarihinin Meseleleri**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997.

Demirci, Kürşat, **Yahudilik ve Dinî Çoğulculuk**, Ayışığı Yayınları, İstanbul, 2000.

Doğan, Hatice, **Osmanlı Devleti'nde Hahambaşılık Müessesesi**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 2003.

Durak, Nihat, **Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet**, Rağbet yayınları, İstanbul, 2011.

Dursun, Davut, "İslam: Günümüz İslâm Dünyası / Islam Ülkeleri ve Nüfus", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 23, İstanbul, 2001.

Erengil, Cengiz, **Budizm**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.

Gray R., Hanlon, D., **Religions on File,** New York, 1990

Güç, Ahmet, "Konfüçyanizm", **Yaşayan Dünya Dinleri**, (Ed. Şinasi Gündüz), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Güç, Ahmet, "Mâbed ve İbadet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 33, İstanbul, 2013.

Gündüz Şinasi, "İslam", **Yaşayan Dünya Dinleri**, (Ed. Şinasi Gündüz), Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

Gündüz, Şinasi, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.

Gündüz, Şinasi, **Hıristiyanlık**, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları, İstanbul, 2007.

Gündüz, Şinasi "Giriş", **Yaşayan Dünya Dinleri**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

Gündüz, Şinasi, "Hıristiyanlık", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 17, İstanbul 1998

Gündüz, Şinasi, “Misyonerlik”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C. 30, İstanbul, 2005.

Gündüz, Şinasi, **Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

Güngör**,** Ali İsra, **Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket**, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005.

Gürkan, Salime Leyla “Yahudilik: Giriş ve Tarih”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 43, İstanbul, 2013.

Gürkan, Salime Leyla, **Yahudilik**, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları, İstanbul, 2012.

Harman, Ömer Faruk ,“Yahudilik”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 43, İstanbul 2013.

Harman, Ömer Faruk, “Katolik”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 25, İstanbul, 2002.

Harman, Ömer Faruk, “İslam: Vahiy Geleneği İçinde İslam”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 23, İstanbul 2001.

Harman, Ömer Faruk, “Teşbih: Diğer Dinlerde”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 40, İstanbul 2011.

Katar, Mehmet, ‘Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dinî Akımlar’, **Yaşayan Dünya Dinleri** (Ed. Şinasi Gündüz, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

Kaya, Remzi, “Ehl-i Kitap”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C 10, İstanbul, 1994.

Kirman, M. Ali, “Batıda Ortaya Çıkan Yeni Hareketlerin Bazı Özellikleri ve Toplumsal Tabanları”, **Dinî Araştırmalar,** C 2, (Sayı 4), Ankara, 1999.

Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes Şirketi Yayınları, İstanbul, 1981, 1988, 2003 ve 2007.

Koca, Ferhat, “İbadet: İslam’da İbadet/Fıkhî Hükümler”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 29, İstanbul, 1999.

Kollektif, **Çin Ansiklopedisi,** (Çev. Tang Jiankun-Ying Tingting), Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2015.

Kollektif, **Dinler Kitabı,** (Çev. Ahmet Fethi Yıldırım) Alfa Yayınları, İstanbul, 2016.

Komisyon**, İlmihal I (İman ve İbadetler)**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012 ve 2014.

Komisyon, **MEB Dinî Terimler Sözlüğü,** Ankara 2009.

Köse, Ali, **Milenyum Tarikatları Batı’da Yeni Dinî Akımlar,** Timaş Yayınları, 2011.

Köse, Ali, **Milenyum Tarikatları Batı’da Yeni Dinî Akımlar**, Truva Yayınları, İstanbul, 2006.

Kurt, Ali Osman, “Yahudi Aydınlanma Hareketi: Haskala”, **Milel ve Nihal**, C 7, (Sayı 1), İstanbul, 2010.

Kurt, Ali Osman, **Erken Dönem Yahudi Tarihi**, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Kurt, Ali Osman, **Fundamentalist Yahudiler**, Eski Yeni Yayınları, Ankara, 2016.

Kutluay, Yaşar, **İslam ve Yahudi Mezhepleri,** Anka Yayınları, İstanbul, 2001.

Küçük, Abdurrahman, “İbadet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 19, İstanbul, 1999.

Küçük, Abdurrahman, “İbadet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 19, İstanbul 1999.

Küçük, Abdurrahman, **Ermeni Kilisesi ve Türkler**, Ankara, 1996.

Küçük, Abdurrahman, Tümer, Günay, Küçük, M. Alparslan, **Dinler Tarihi**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009 ve 2011.

L. Cox, James, **Kutsalı İfade Etmek**, (Çev. Fuat Aydın), İz Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Müezzinoğlu, Ersin, “Hilafetin Kaldırılması Sonrası Patrikhaneler ve Hahambaşılık Tartışmaları”, **The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)**, (Sayı 46), Elazığ, 2016.

Olgun, Hakan, **Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Olgun, Ülkühan, **Osmanlı Son Dönemi Yahudilik ve Hahambaşılık**, Giza Yayınları, İstanbul, 2009.

Öz, Mustafa, "Babilik ve Bahailik", **Yaşayan Dünya Dinleri**, (Ed. Şinasi Gündüz), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Özcan, Azmi, "İslam: Doğuşu ve Yayılışı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 23, İstanbul, 2001.

Özel, Sibel, **Fener-Rum Patrikhanesi ve Ruhban Okulu**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık İstanbul, 2008.

Özen, Âdem, **Yahudilikte İbadet**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2001.

Özkan, A. Rafet, **Amerikan Evanjelikleri Baptistler,** IQ Kültür Sanat Yayınları İstanbul, 2005

Polat, Bayram, **Evanjelik Bir Hareket Metodist Kilisesi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Reuven, Firestone, **Yahudiliği Anlamak: İbrahim'in Çocukları**, (Çev. Çavlayan Erendağ, Levent Kartal), Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 2004.

Sarıkçıoğlu, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002.

Schoeps, Hans Joachim, **Yahudi-Hıristiyanlığı**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Senzaki, Nyogen, McCandless, Ruth Strout, **Budizm ve Zen**, Okyanus Yayınları İstanbul, 2001.

Seyfeli, Canan, "Erken Ermeni Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık Öncesi Ermeni Tanrılar Panteonu", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** (Sayı 20), Samsun, 2011.

Seyfeli, Canan, **Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler,** Konya, 2011.

Sinanoğlu, Mustafa, "İslam: Giriş, Etimoloji ve Tanım", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 23, İstanbul, 2001.

Şahin, M. Süreyya "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 12, İstanbul, 1995.

Şarkavi, Cemaleddin, **Kilise ve Yedi Sakrament**, (Çev. Eldar Hasanov) Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Taşğın, Ahmet, "Yezidiyye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 43, İstanbul, 2013.

Taşpınar, İsmail, **Duvarın Ötesi Yüzü**, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Topaloğlu, Bekir, "İslam: İnanç Esasları", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 23, İstanbul, 2001.

Turan, Süleyman, **Misyonerliğin Kurucusu Pavlus**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

Tümer, Günay "Din Bilimleri", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 9, İstanbul, 1994.

Tümer, Günay, **Biruni'ye Göre Dinler ve İslam Dinî**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Tümer, Günay**, Yeni Dokümanlar Işığında Yehova Şahitleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1987.

Uysal, Enver, "Dindarlığın Ahlaki Temeli Üzerine Bazı Düşünceler", **İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi,** (Ed. Müfit Selim Saruhan), Ankara, 2013.

Yasdıman, Hakkı Şah, "Yehova Şahitlerinin Temel öğretilerine Göre İsa Mesih", **Hıristiyanlık: Dünü, Bugünü ve Geleceği**, Dinler Tarihi Araştırmaları III, Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara, 2002.

Yitik, Ali İhsan "Tenâsüh", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 40, İstanbul, 2011.

Yitik, Ali İhsan, "Hinduizm", **Dinler Tarihi El Kitabı**, (Ed. Baki Adam), Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.

Yitik, Ali İhsan, "Taoculuk", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** C 40, İstanbul, 2011.

İnternet Kaynakları

http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2651&Itemid=213#Content (Erişim tarihi: 02.05.2017.)

